

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

OSMAN ÇUTSAY

1960'larda Şairin Genç Bir Adam Olarak Portresi

İsmet Özel & Atıol Behramoğlu

YGS
YAYINLARI

YGS YAYINLARI

OSMAN ÇUTSAY

**1960'LARDA ŞAİRİN GENÇ BİR ADAM OLARAK
PORTRESİ
İSMET ÖZEL VE ATAOL BEHRAMOĞLU**

YGS-1

Edebiyat-1

• Özgün Adı

1960'larda Şairin Genç Bir Adam Olarak Portresi
İsmet Özel ve Atıol Behramoğlu
Osman ÇUTSAY

© Yazı-Görüntü-Ses Yayınları

Yayın hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak alıntılar dışında Yayınevinin yazılı izni alınmadan çoğaltılamaz.

• Birinci Basım

Yazı-Görüntü-Ses Yayınları-Mart 1997

• Yayın Yönetmeni

İlker MAGA

• Kapak Tasarım

Özcan SAPAN

• Sayfa Düzeni

Senih KAVLAK

• Baskı

Yenidoğuş Matbaası

Tel: 417 87 52

ANKARA

ISBN

975-7012-00-9

Yazı-Görüntü-Ses Yayınları

DIAMAT Ltd.Şti'nin Bir Kuruluşudur.

Konur Sokak No: 9/13 06650 Kızılay-ANKARA

Tlf.-Fax: (312) 419 13 34 – 419 02 63

Hayatı yenilerken düşünlere...

1960'LARDA ŞAİRİN GENÇ BİR ADAM OLARAK PORTRESİ İSMET ÖZEL VE ATAOL BEHRAMOĞLU

Aradan 30 yıl geçince mektuplar da önemli oluyor. Ataol Behramoğlu ile İsmet Özel'in mektupları da, yazarlarından bağımsız olarak, ister istemez bir önem taşıyor.⁽¹⁾ Bu, İsmet ve Ataol'un önem katsayılarının bugün birbirine eşit olduğu anlamında yorumlanmasın. Entellektüel derinlik yanında, bir şiir ve fikir kafası olarak İsmet Özel ne kadar dikkate değerse, okudukça cahilleşenlere tipik bir örnek olarak Ataol Behramoğlu “bugün” o kadar önemsizdir. Sonradan söylenebilecek olanı baştan söyleyerek: Bu mektupların önemi, Türk solunun sefalet ve acziyle, İsmet Özel'de “tecessüm eden” İslâmî radikalizmin son 30 yıla giderek yayılan fikrî arayışları veya derinliğinden kaynaklanıyor. Türkiye Yazarlar Sendikası adlı darülacezenin başkanı Ataol Behramoğlu, İsmet Özel'le mektuplaşmalarında, aslında bilmeden bugünlere nasıl bir miras bırakacağını söylemişti. Bu yazışmalar sadece Özel'in rüzgânıyla canlılık ve anlam kazanıyor.

Ama şunu da eklemek gerek: Gerçi bu mektuplar İsmet'in "sol"da kalamayacak kadar "ben"ci (isteyen "ben'cil" ya da "bireysel" veya "bireyci" olarak da okuyabilir) Ataol'un da sola, daha doğrusu intelligentsia'ya yakışmayacak kadar yaratıcılıktan uzak olduğunu gösteriyor, ama bu iki gencin baştan ayağa saf ve son 15 yılda özellikle Türk edebiyat âleminde pek rastlanmayan bir halk sevgisi ve devrim fikriyle yüklü oldukları da inkâr edilemeyecek kadar açıktır.

Ataol ve İsmet, sol siyasete "1971 Çıkışı" diye giren bir inada, "güneşi tutuşturacağız" inadına iki örnekti. 20'li yaşlarındaki bu yer yer son derece naif güzelliğin, başka tüm tesbitler bir yana, gerçekten de sahip çıkılması gereken bir büyüklük olduğu söylenmelidir. Tepeden tırnağa aşkla dolu, 20 yaşlarında iki muhteşem yürek... İyi. Ama hepsi bu. Yine de bugün Türk edebiyatındaki büyük sürüye bir göz atmak bile, ne kadar ağır eleştirilerimiz olursa olsun, o dönemin Ataol ve İsmet'inin, sadece o yaşlarında, sevgiyle bir kenara alınmasını adeta zorunlu kılıyor.

Bu da 1980'ler ve sonrasının bir semptomu galiba. Her insanın dürüst olması gerekir. Ama bunun özellikle öne çıkarılması bir olumsuzluğa işaret eder. Yani, öylesine namussuz bir dünyada ve öylesine kıyıcı bir hiyanet ve çürümüşlük içinde yaşıyoruz ki, olağan dürüstlükler bile insanları kahraman yapmaya yetiyor. Bundan 30 yıl önce halk ve sosyalizm için yaşadıklarını söyleyen genç insanlar, bunun için kendilerince bedel ödemeyi de göze alarak (hattâ ödeyerek) harekete geçiyorlar ve biz, bugünün gerici dalgası içinde, görünüşte farklı iki kanada serpilen bu (artık) iki yaşlı adamın tarihini övmek zorunda kalıyoruz. Olsun. Övmek gerek. Açıkça: 1965-1975 yılları arasında kaleme alınan mektupları dünya güzeli iki gencin birer şair olarak portrelerini veriyor. Belki de 1990'larda bulundukları yer, tıpkı yukarıda yapmak zorunda kaldığımız dürüstlük vurgusu gibi bir kaderle, bu iki insanın geçmişini gerçekten güzelleştiriyor. Sadece ortam değil, bu iki isim de bugün o denli çirkin bir yerde duruyorlar ki, ortam ve içinde bulundukları çürümüşlük, beraber, geçmişlerini kolayca güzelleme imkânı veriyor. Bu, bir kılığın rantı olarak görülmelidir. Ama elbette böyle bir tuzağın ağır sonuçları da olacaktır.

İslâmî radikalizmin ya da bir İslâm devleti arayışının Ortaçağ'a dönüş olduğunu veya olacağını söylemek artık büyük bir kolaylıktır. Buna sırası geldikçe değinilecek; ancak, şudur: İslâm devleti için çıkılan yolda,

son 15 yıllık dönemde bu harekete en büyük destek, istemediği halde soldan geldi ve solun slogan ve insan tipolojisi, yer yer, şeriat kanadına ithal edilebildi. Bu ise, dinsel çıkışın, İslâmî kapitalizmin etki kazanmasında gerçi yardımcı bir faktördü, ama yarına dönük olarak başarıya ulaşmasında en büyük handikaptır. Sol neden başarısızsa, dinci sağ ya da “İslâmî siyaset” de aynı nedenlerle bir başarısızlığı yaşayabilir. Ama, tekrar: Sol bugün geri çekilmiş ve düşünsel arenayı “aydınlanma çağı öncesine” özlem duyanlara bırakmıştır.⁽²⁾

İslâm ve şiir: Şiir, diğer bazı sanat pratiklerinden yer yer daha fazla mistik bir dünyadır. Neden? Buna tek bir yanıt vermek anlamsız olur. Ama şu, denenebilir: Kelimelerin gücü, içerdikleri (içinden çıktıkları) hâtıradan (tarih veya geçmiş de denebilir) geliyor. Kelimelerle, bunları kullanma biçimleriyle, kısacası dille, aslında eski ve devâsa bir dünyayı, bir basıncı, bir baskıyı bugüne taşıyorsunuz. Bugüne taşınan dün, adı ne olursa olsun, dindir ve dinî bir işlevi vardır. Dün, kendi başına bırakıldığında, etkili bir dindir.

Şiir de, ilk etkileriyle bir devrim olarak bile değerlendirilse, nihaî olarak geçmişî yıkmaz, tersine sağlamlaştırır, ona (kelimelere, dilin yapısına, mevcut toplumsal yerleşikliğe) yeni hayat alanları açar. Bazen bünyeyi sarsan bir etkiye ulaşabilir, yerleşikliği tehlikeye de düşürebilir. Ama sonuçta bu, bir aşının verdiği sarsıntıya, neden olduğu ateşe dönüşür: Yapıcı, sağlamlaştırıcı karakteri daha önemlidir. Şiir, insanın önemli ölçüde, bilerek bilmeyerek, geçmişle kurduğu bir köle-efendi ilişkisidir. Dinin ya da dinsel bir ideolojinin veya bir ideoloji olarak dinin, en kolay ve başarılı bir biçimde şiir üzerinden ifade edilmesi, kutsal kitapların birer edebî yapıt olmaları, tesadüf değildir. Buna şaşmamak gerek. Ancak dinî bir işlevi asla üzerinden tümüyle soyunamayacak olan şiirin bir başka yanılla ve direngen çocukların elinde, kırıncı bir rol oynayabildiği zamanlar da yok değildir.

Söz sanatı, siyasal pratiğe, bu nedenle de dine ve düne yaklaşıyor. Bugün ve bu ülkede, bu dilde: İslâm şiire sığıyor, şiir de İslâma. Hattâ: İslâm propaganda olarak şiire sığınıyor ve şiir de İslâma... Bu alanda sosyalizmin büyük bir şansı olduğu sanılmasın. Bundan çok uzun yıllar önce, bu mektupların kaleme alındığı yıllarda, Cemal Süreya, “maddeci şair” Nâzım Hikmet’in mistik dünyasına ilk dikkat çekenlerden biri olabildi. Nâzım da şiire yaslanarak mistisizmini dindirebildiğini

düşünüyordu. Bütün iddialarının tersine, kendisi ne derse desin, Nâzım'da bulunan eşine az rastlanır mistisizmle, "büyük şair" etiketi arasındaki mesafe çok azdır. Bu, Nâzım'ın Türk şiiri içindeki yerini küçültmek olarak görülmemelidir. Nâzım henüz yerini bulabilmiş değildir ve, bu satırların yazarı açısından, şiirinin pek öyle hayatî bir önemi de yoktur.

Ama 1960'larda en azından kendi ifadelerine bakılırsa, iki genç şair için din geri planda, hattâ "karşı safta" idi. Ne kadar "din dışı" oldukları yine de bir sorudur, ama henüz yirmilerini süren iki genç adam da İslâmî gericiliğin dışında yeni bir dünyayı övüyorlardı.

Buradan başlanabilir: Bir tefessühün tarihine buradan, ilk yıllardan girilebilir.

Henüz 21 yaşındaki İsmet Özel, Ataol Behramoğlu'na ilk mektubuyla bile ciddî bir fikir işçisi olacağını müjdeliyor. Belki işte ilk darbe:

"Türkiye'nin devrim sancıları çeken şu dönemde, zaten köksüz değil ama kökünden habersiz (üstelik durgun ve giderek yozlaşma tehlikesiyle karşı karşıya) olan edebiyatımızın, daha doğrusu şiirimizin önemli kişileri olma durumundayız. Nasıl 1917'ye değin toplumlar bilinçli bir yönetimden uzak, sarsak ve rastlantısal bir evrim geçiriyordu iseler şiir de Türkiye'de bize dek böyle gelişti. Biz yönetimi ele almak zorundayız. Yani kararlı, planlı, bile bile bir şiir kurmak; bunu kendimizin bir sonucu kılmak zorundayız. Bu toplumun bizden istediği biraz da budur." (s. 27-28)

Bir köksüzlükten çok, bir bilgi eksikliğinden sözedilebilir aslında. 1960'larda bir devrim sancısı, toplumsal yapıya içkin değildi. Gerçi düşünsel düzeyde, okumuşların huzursuzluğu, tarihsel açıdan son tahlilde önemli arayışlara yol açmıyor değildi (Yön dergisi, TİP, doğmak üzere olan DİSK), ama genç İsmet ve Ataol'un Türkiye'sinde gündemin sonunda bile böyle bir kaynama yoktu. Türkiye toplumunun gündemine devrim sancısı maddî bir "tehlike" olarak on yıl sonra girecektir. Belki bu genç insanlar, ayaklarını bastıkları zeminden güç almak istiyorlardı. Tek haneli enflasyon ve yüksek bir büyüme hızı ⁽³⁾, emekçi sınıfların bu türlü "tatsızlıklardan" uzak durmasını kolaylaştırıyordu. Ama Yön, Talat Aydemir, TİP, DİSK ve Dev-Genç olayları, son tahlilde, kuşkusuz Türkiye toprağındaki "okumuşlar" tabakasının özlem ve hareketlenmelerine karşılık geliyordu. Elbette bunlar da toplumsal çerçeveyi etkileyen gelişmelerdi, ancak 1965 yılında Türkiye'ye en uzak olan şey, toplumsal

verilere bakıldığında, sosyal devrimdi.

Buraya kadar iyi. Ancak konumuz açısından çok önemli değil. Önemli olan, şu şaşkınlık: “Türkiye'nin devrim sancıları çeken şu döneminde...” Bunun tek adı olabilir: Bir büyük boşluğun içinde genç insanlar debeleniyordu. Türkiye'yle ilgili derinlemesine yapısal çözümleme denemelerinden habersizdiler. Çünkü yoktu. Yapılmamıştı. 40 yıllık bir TKP geleneği ertesinde, içinde bulundukları toplumun verilerinden, konumundan, geleceğinden habersizdiler. Burada da kendilerine düşen hiçbir sorumluluk yoktu. Ortada olan şey, demek ki ikidir: **Bir:** Bu genç, yetenekli insanlar, büyüyen bir kapitalist toplumdaki “büyüme sancıları”nı devrim sancılarıyla karıştırmaya “teşne” idiler ve bunun bir yanıyla büyük bir güzellik olduğu da itiraf edilmelidir. Ama... **İki:** Ama yaşadıkları toplum ve tarihle ilgili olarak ellerinde kendilerine yol gösterecek (onların deyimiyle devrime çıkaracak) hiçbir veri, araştırma, ciddî inceleme yoktu. Çaresiz bir cehalet duvarı. Ya ne olacaktı? İki gencin yaşadıkları toplumu ve ülkeyi değiştirmek istemelerinde bir tuhafılık yok. Bugün böyle bir talebi olan, Ankara ve İstanbul'un üniversiteli, İsmet ve Ataol kadar da “yetenekli” şairleri gerçekten de “tuhaf” denilecek kadar istisnadır belki. Tuhafılık, büyük bir toplumsal kargaşa yaşadıklarına olan inançlarıyla bu inancın arkasında yatan “sol tarih” ve “sol kadrolar”ın bıraktığı boşlukta aranmalıdır.

Yine de genç İsmet'in toplumun, kendilerinden biraz da planlı, kararlı, bile bile bir şiir kurmasını, “yönetimi ele almasını” istediğine olan inancı, dönemin insan malzemesine bir işaret olarak kabul edilebilir. Bir çelişki, bir oturmazlık, bir senkron eksikliği sözkonusudur belki, ama daha önemlisi, bu kadar “radikal” ısrarlara rağmen, İsmet için edebiyatımızın “köksüz değil, ama kökünden habersiz” olmasıdır. Türk edebiyatı, genç İsmet'e göre 1965 sonu veya 1966 yılı başlarında, hem kökünden habersiz, hem durgun ve “giderek de yozlaşma tehlikesiyle karşı karşıya” İsmet, Ataol'a “bu edebiyatın önemli kişileri olma durumundayız” diyor. Türk şiirini Ekim Devrimi'ne kadarki toplumun sarsak, rastlantısal evrimine benzeten İsmet, o dönemde “yönetimi ele almak zorundayız” diye bağırان adamdır. Çıkış noktası ve hedefi farklı da olsa, bugün zaman zaman, ama hâlâ “yönetimi almak zorundayız” diye bağırıldığı düşünülebilir. Günümüzün TYS Başkanı Ataol'dan önemli bir farkı buradadır.

İsmet Özel, bugün ilerleyen yaşınarağmen ve farklı bir yerde de olsa, böyle “iktidar” için bağırırken, artık siyasî kimliğiyle bir “müslüman” olarak toplumundan daha da emindir. Açık söylemeli: Türk toplumu, önemli ve çoğalan bir kesimiyle “bunlardan” iktidar istiyor. Eğer “Türkçü ve İslâmcıları” da sayarsanız, İsmet'e Türk toplumundan büyük bir tepki geleceği söylenemez. Ataol Behramoğlu, Nobel'in değil ödülü, (varsa eğer) kapıcılığı için bile takla atacak kadar çirkin bir noktaya gelmişken, İsmet Özel, o hâlâ şaşkınlık veren şiiriyle, başka saflarda “iktidar isteyen” ve “Batı'yı reddeden” adamdır. Ataol, güzelim gençliğini ayaklarıyla ezerken, İsmet, geçmişindeki değerlere sanıldığından çok daha fazla sahip çıktığını söylemektedir ve haklıdır.

Peki bu ısrar kötü mü? Genç bir şairin “Bu toplum benim yönetime gelmemi istiyor, bunu ben de istiyorum, yönetimi edebiyatta da ele almak zorundayız” demesinde, kötü ne olabilir? Tabii böyle bir inat ile, henüz 20'lerinde, gerçekten az rastlanır bir incelik ve küstahlıkla “temayüz eden” genç şair, bugün Türk şiir otlağındaki sürünün, Tuğrul Tanyol'dan Haydar Ergülen'e, Küçük İskender'den Sombahar, Dergâh vesaireye kadar tüm çöplüklerin tok kuşlarının akıllarını başlarından alacak bir kimliktir; bunu söylemek lâzım. Ayrıca, bu çöplük kuşları İsmet Özel'in hiç kaybetmediği hırısından korkuyorlar. “İsmet inadı”, bugün gündeme ağırlığını koysa (o zaman “sol”dan, şimdi “sağ”dan, farketmiyor) bayağılıklarını pazarlamak ve yaşamakta büyük güçlük çekeceklerini biliyorlar.

Ancak yaşanan, aradaki farktır: 1965 yılındaki genç şair tipiyle, ki Ataol ve İsmet, gerçekten iki saf (ve hayranlık uyandıracak) örnek olarak, temelden farklıdır: Bugün yazdığı şiirlerle belli bir düzeyin üzerine çıkabilen 20'li yaşlarını süren hiçbir şairin bu iki genç gibi Türk şiir tarlasına girecek keskinlik ve küstahlığı yoktur. Aslında kendi küçük kimliklerindeki, o çok sevdikleri sığ bireyselliklerinin dar kapılarından başka bir dertleri de yoktur. 1995 yılında şair, 20'lerinde ise, şaşırtıcı bir keskinlik veya yaratıcılıkla göz kamaştırıyor. Küçük İskender'in bile 25'lerinde sahneye çıkabildiğini hatırlatmakla yetinelim. Son 30 yıl içinde Türk şairinin çehresi ve ruhu, köklü bir değişim göstermiş gibidir. Hem fizik olarak ve hem de ruhen yaşlı bir kuşak: Uşak!

Nasıl mı? Bugün piyasadaki ve belli bir inceliği aştığını söyleyebileceğimiz (bulmakta da zorlanacağımız, zira 1957-1964

doğumlarının Türk şiirindeki diktası tartışılmayacak kadar belirgindir) şairlerden hangisi, 20'lerindeki İsmet'in bu "iktidar hırsını" paylaşır? Bırakın paylaşmayı, yüreği böyle iddiaları okumayı bile kaldıramaz. Evren kuşağını, yani bu uşak sürüsünü (bugün piyasadaki büyüklü küçüklü edebiyat dergilerinde arz-ı endam eden ve kendilerini "muhalif" falan sanan tüm edebiyatçıları) bir toplam olarak gördüğümüzde, bunların bir boşluğa işaret ettiğini öne çıkarmak mümkün: 1965 yılındaki genç ile 1995 yılındaki genç arasında olabilecek tüm toplumsal acı bağları kopmuştur.

Biz, İsmet Özel'in "iktidar hırsı"nda kalalım.

Birşeyi ekleyerek: Bütün inat ve ısrarına rağmen genç İsmet, 1965 yılında Türk şiirinin köksüz olmadığını söylemekle, bugünkü çizgisine ulanacak bir devamlılığa o zamandan dikkat çekmiş sayılmalıdır. Türk şiirinin bir kökü var (ama bu kökün bilgisine sahip değil), ayrıca durgun bir şiir bu, yozlaşmamış, ama yozlaşma tehlikesiyle karşı karşıya. İşte genç İsmet Özel, bundan memnun, çünkü "şiirimizin önemli kişileri olma durumundayız" derken, bu önemin köklü, belki durgun ama derin ve geniş, ayrıca da henüz yozlaşmamış Türk şiirinden kaynaklandığını düşünüyor.

Doğrusu, tüm "isyan" kokusuna rağmen, hele döneminin en isyankâr bir adamına, bir şairse eğer, bu eyyamcılık yakışmıyor da değil. Şair, budur: Eyyamcı, bir yanıyla ve en çok, hep uşak bir yüzü (buradaki örneklerde olduğu gibi siyasetin desteğiyle zaman zaman gizlenebilse de) vardır.

Ama yine de genç İsmet'in Ataol'a fırçası ve içinde yanan bir ateş, kesinlikle gözardı edilemez. Ataol'dan ayrı bir şiir arıyor:

"Sende daha çok hayata bir sığınma, neredeyse bir başeğme ve sıkıntının rahatlığı var. (...) Sanki o lânetlikten hoşlanırsan gibisin. (...) Ama burada patlamanın eşiğinde bir çirkinlik, aşmaya yönelen sıkıntı yok. (...) Benimse çağrıştırmak istediğim başka dünyalar özlemidir. Metafizik olarak değil ama insanı başka yere (neresi olursa değil) çağırarak. Burada olduğu yerde durmamasını öğütlemek istiyorum. Çıkışım bu. Bütün sanat kollarının yönelmesini beklediğim nokta da bu." (s. 28)

Bunların, parlak bir kafanın, güzel bir yüreğin ürünü sözler olduğu teslim edilmelidir. Bugün, Ataol'un düştüğü batağın kaderini, henüz yolun

başındayken, özetleyen İsmet Özel'dir: "Hayata sığınma, başeğme ve şike bir sıkıntının rahatlığı" olarak tercüme edilebilir yukarıdaki vurgular. Ama haksızlık etmeyelim. Bu, her sıradan şairi, demokrati, anlatmıyor mu? Önemli olan o değil. Önemli olan, genç İsmet Özel'in, bütün isyan ateşine rağmen, şiirdeki takıntılarıdır. "O. Veli, Nazım, Mevlana etkin"dir ona göre. Ece Ayhan da. İsmet, Türk şiirinin malı ve bundan rahatsız değil. Belki bir durgunluktan ve yozlaşma olasılığından ötürü "biraz tedirgin". Ama iktidar hırsı var.

Bugün de var.

Ya Ataol Behramoğlu?

Ataol'un 23 yaşında kaleme aldığı mektubundan "iş yaparı, didinen" bir genç adam portresi çıkarmak pek kolay. Kızılay Bulvarı'nda satılan Dönüşüm dergisi için inisiyatifi Ataol'un koyduğu, çıkan olayların sorumluluğunu şu ya da bu biçimde üstlenmekten kaçınmadığı dikkat çekiyor. Bu tartışmalar, 20'lerinin başındaki genç insanların, hayata giderek kafa tutan bir hırçınlığa yakınlığı izlenimini güçlendiriyor. Peki bu kafa tutma, şairlik mesleğine nasıl yansıyor? Genç Ataol, İsmet'e yazıyor:

"Başka bir dünya sözünü anlıyorum elbette. Metafizik bir dünya, bir kaçma dünyası değil senin söylemek istediğin. Şiirinde de böyle bir şey yok zaten." (s. 34)

Atılğan ve gözüpektiler.

Ama takılıp kaldıkları bir yer vardı: Türk şiirini, sahanlıktan asılıp kaçak yolculuk yapılan eski İstanbul tramvayları gibi görüyorlardı. Türk şiirine bir ahlâk, bir dünya görüşü getirmenin görevi, bilinciyle de coşkuluydular:

"Bir şiir kurmak zorunda olduğumuzun ve bunu bilinçle yapmamızın gerekliliği düşüncene katılıyorum. Şiirlerimizin muhtevasını böyle tartmamız aslında bilinçli olduğumuzun kanıtı sayılabilir. Biçim meselesi bizim kuşağı pek uğraştırmayacak. Yani o iş kendiliğinden olacak gibi. Mesele bir ahlâk, bir dünya görüşü meselesi olarak ağır basıyor. Bu da hayatlarımızla çok ilgili bir şiir yazacağımız demektir. İçtenlikle, açıkça kendimizi." (s. 35)

Aslında şiiri siyasete boğmak demektir bu ve, önyıllarca belleklerden kazınmış Nâzım bir kenara bırakılırsa, kendi içine kapanmış Türkçe şiir için gerçekten de yeni birşeydi. Ama...

Ama, otuz yıl sonra, tam da bu konuda söylenecek çok şey var: Bir şiir kurmak zorunda olduklarını düşünüyorlar. **Evvelâ**, kuşak olarak böyle bir sıkıntıyı çekinmeden, hattâ zevkle üstlenmeye hazırlar. **Saniyen**, bunun bilincine ve ahlâkına sahip olduklarına inanıyorlar. “Muhteva”ya önem verdikleri için de bunu başaracaklarını söylüyorlar. İçtenlikle, hiçbir şeyi saklamadan kendi hayatlarını ortaya dökünce, sorunu çözebileceklerini düşünüyorlar.

Herşey söylenebilir, okuduğunuz bu yazıda da oldukça ağır genellemeler var, ancak birşey söylenemez: Kimse bu genç insanların pırıl pırıl yürekleri ve halk için çalışan kafalarından kuşku duyamaz. Bu, bir elimizde ve şimdilik bir kazanım olarak dursun. Ama öteki elimizde bulunan “yanılsama”nın ağır sonuçları olmayacak mıdır? Şiir, eninde sonunda veri bir dilde ve çerçevede, bir tarihin sonucu olarak, bir devam olarak, kurmaca bir miras değil midir? Bilinçli olarak yapılsa da, ortada bir edebiyat ve bu edebiyat içinde bir yeni tasnif önerisi var.

İşte genç İsmet ve Ataol ile, bugün Türk şiiri adı verilen çöplük arasında maalesef bu açıdan bir fark yok. Hepsi bir devam ve bir edebiyattan yana. “Evren Kuşağı”, sadece Tarkan veya Sertap Erener gibi Sezen Aksu'nun kuşları veya Fethullah Hoca hayranı santrafor Hakan'lardan oluşmuyor. Evren uşağı bu kuşak, ağzından ne kadar tersine vurgular çıkarsa çıksın, çok daha süflî, ama şiirin teknik işçiliği açısından hiç de alt basamaklarda değildir. Kim Ahmet Erhan/Murathan Mungan, Tuğrul Tanyol/Küçük İskender, Haydar Ergülen/Akif Kurtuluş, Mehmet Yaşın/Ferruh Tunç hattâ Kemal Sayar/Cevdet Karal gibi isimlerin keyifsiz işler ürettiğini söyleyebilir. Bunlar yer yer gerçekten de ince işler çıkarabiliyorlar ve Türk edebiyatının herhalde yüzkarası değiller. Ama hepsi, tıpkı İsmet Özel gibi, bu edebiyatın göğsü gururla kabarmış birer parçasıdır ve bu nedenle de duydukları rahatsızlıklar abartılmamalıdır. Peki, bu “iş”te bir sakamet mi var?

Bu işte, bu edebiyat işinde, hiçbir noksanlık yok. Düzelterek tekrar edilebilir: Bu edebiyatta, İsmet ve Ataol açısından nasıl 1965'te bir çelişki yoksa, 30-40 yaş arası toplumsal cücelerin diktası altındaki Türk şairleri açısından 1995'te de yoktur. Sadece kendilerini yazmanın yeterli olduğunu savunuyorlar. Ataol, kendisini yazmayı önemsiyordu, İsmet de... İyi ama “Evren Kuşağı” da bu duyguyu aynen paylaşan bir şiirden yana değil midir? Türk şairi, dünyanın bütün şairleri gibi, önce kendine

âşiktir; kendini deli gibi sever.

Bunda da tuhaf birşey aramamak lâzım. Sanatçı bir yanıyla kendine âşık insan demektir. Bu “duyarlığın” esas olarak kuşaklar boyunca değişmediğini görmek gerek. Hele hele 70'lerin son yarısında ve 12 Eylül'ün arifesinde şiire başlayan isimlere bakıldığında, bu, rahatça görülebilir. Hep kendilerini ve içtenlikle, genelde de açıkça yazarlar. Herkes kendi meşrebinde tabii. Ama 1965'in yirmili yaşlarını süren şairleri kendilerini yazdıkça toplumun acılarını dindirebilecekleri ısrarını (yanılsamasını) korurken, bugünkü yirmilikler şiire değil şarkı sözü yazarlığına sardırmanın yolları peşindedir. 1965'te genç insan kendini yazdıkça ahlâkî bir devrim de yapabileceği inancındaydı. Bugün, bu ruh hali, 30 yıldır açılmamış, içi yemyeşil küfle kaplı bir ceviz sandıktır. Ama sorun aynıdır: 30 yıl aynı yol ve aynı edebiyatın parçası olmak. Başka bir dünyaya kaçma arzusuyla, başka bir dünya kurmak arasındaki mesafe sanıldığından daha fazladır. Bu dünya yetersiz, geçersiz, hain vs. ilân edilmeden, kısacası red, inkâr ve imha edilmeden, bambaşka bir dünya nasıl kurulur?

Belki birşeyler kurulur ve bu, mevcuttan, yerleşik olandan, farklı bir organizma imiş gibi de görünebilir. Ama “başka, bambaşka bir dünya” olamaz. Mevcut olanla bu kadar barışık ve içiçeyken, farklı dünyalar ihtimalinin herhangi bir ciddiyeti olamaz. Yine de bunun kimseyi rahatsız etmediği söylenmelidir; sonuç olarak, bir devamlılık sözkonusudur.

Şiir bir toplumsal devamlılıktır. İsmet ve Atıol'un henüz emekleme çağında iken bile yazdıklarında bu mirasın ağır yükü, bu devamlılığın gücü hakkında yeterince işaret var. Bunun farkındalar. Yerleşik olanla aradaki bu görece şike çatışma da “snob” kimlikleri teşvik eden bir topraktır. İsmet ve Atıol “snob” olduklarını pek de reddetmezler. Yıllar geçecek İsmet Özel dost meclislerinde snobluğunu dillendirmekten çekinmeyecektir. Söylemekle kalmayacak, ayrıca her adımında bunu kanıtlamak için ayrı bir çaba da gösterecektir. Ama olabilir. Yani snobluk, sanatın güç aldığı birşeydir. Snob değilse, insan kendine âşık değilse, 1995 yılında neden oturup şiirler yazsın ki? Bunların hepsi “yeni terleyen bıyığına ve sakalına sevdalanmıştır” ve ölünceye kadar da bu daireden, Türk edebiyatının çemberinden dışarıya adım atmamaya hükümlüdürler. Ancak başka edebiyatların da çok farklı olduğu sanılmasın. Yine de bizi birinci derecede ilgilendiren Türkçe'de bu çemberin müthiş bir çekim

gücü olduğu itiraf edilmek gerekir. Bu, ne demektir?

Bu, şu demektir: Bir yapının, bir binanın içinde kaldıkça, ondan başkasını kurmak mümkün değildir.

Yirmili yaşlarındaki Ataol ve İsmet için en önemli iki kavram, sanat ve siyaset. Zaten bunu da gizlemiyorlar. Bizatihi sanatın kendisini siyasî bir müdahale olarak görüyorlar ki, bu da ayrıca siyasî mülâhazalarla parti, örgüt vs. kapılarında kuyruğa girmelerine engel oluyor. Bu konuda yanlış mı yaptılar, yanılmış mı sayılmalıydılar? Açık olmak gerek: Sanat pratiklerinin aynı zamanda birer siyasal pratik olduğu doğrudur. Bu tesbit ve yaklaşım bugün de doğrudur. Oysa sorun, doğruları tekrar etmek değil, bir başka zaman ve zemine geçebilmektir.

Şudur: Eğer şiir, bir siyasal pratik ise, bu siyasetin kaynağı ve varacağı nokta, başlıbaşına önemlidir. Belki kaba bir genelleme yapılabilir. Bu, genç Ataol ve İsmet'te yok: Örneğin şiirde, bu pratiğin siyasal hedeflere hizmet etmesini öne çıkaranlarla, şiirin kendi ve iç dinamiğini, sanatsal hareketlilik ve egemenliğini siyasete karşı öne çıkaranlar arasında kurmaca bir ayırım yapılabilir. Şiirin bizatihi kendi dinamiğiyle bir siyasal pratik ve siyasete rağmen bağımsız bir cumhuriyet olarak kalması gerektiği ise, belki üçüncü ve daha mâkul gibi görünen bir yol/tesbittir.⁴⁰

Bu üç doğrultu da mevcut olana eklemelenme merkezleri üretimine eşik sayılmalıdır. Siyasetin emrinde bir sanat, siyasetin karşısında bir sanat veya bizatihi sanat pratiklerinin birer siyasal pratik olduğu anlayışların birbirlerinden pek farkı yoktur. Son tahlilde, hepsi mevcut siyasal/toplumsal pratiğin sürmesine yarar. Sanatla, yani somut sanat pratikleri aracılığıyla topyekûn bir kopuş mümkün değildir.

Ama sanatsal pratiklerle, örneğin şiirle, bir siyasal/toplumsal kopuşun gerçekleştirilemeyeceğini 21-22 yaşlarında, dünyalar güzeli ve "tepeden tırnağa yürek" iki genç insan nereden bilsinler? Kendilerine kalan bir tarih var, bu tarihle gelenler içinde en cüretlileri hemen kayda geçmişler ve bundan hiç çekinmiyorlar. Orhan Veli, acılı 40 Kuşağı ve Nâzım Hikmet. Nâzım'dan çok etkilendiklerini iddia ediyorlar, ama asıl bohem ve boşvermiş karanlıkları içinde kendi fedakâr ataklıklarına yakıştıramadıkları İkinci Yeni, Ataol ve İsmet'in şiirlerinin de siyasetlerinin de babasıdır. İkinci Yeni'yi gerçekten de bir akım olarak düşünmemek lâzım. İkinci Yeni, bir dönem veya dönemecin adıdır: 50'lerin demokrasi ve Amerikan hülyasının, kaynakların tarımdan sanayie

akmaya başladığı bir dönemde, caz'ın, rock'ın, inşaat sektöründeki patlamanın, imalat sanayiindeki yatırımların adıdır. Memleket Gerçekçileri'nin ("köy romanları" da denebilir) bu döneme akması, belki Köy Enstitüleri'nden çok, Amerikan yardımının 50'lerin sınıfsal tasnifine getirdiği değişim rüzgârından kaynaklanıyordu.⁽⁵⁾

İsmet ve Ataol kuşağı, İkinci Yeni'nin getirdiği büyük olanakla mücehhezdiler, ama bunun siyasal arka planındaki gevşeklik ve vurdumduymazlıktan endişe duyuyorlardı. Bu "Amerikan rehaveti"nden çok rahatsız oldular ve "Batı karşıtlığı"nı, bugünden bakıldığında, bu bohem rehavete duydukları tepkiyle beslediler.

Türkiye'de bir 68 Kuşağı yoktur. Böyle bir kuşağın Batı'da bulunduğu iddiası da tartışmalı bir konudur ve fazla kolay bir etikettir. Büyük ölçüde de Çekoslovakya'daki Dubçek ve ertesindeki zaafları, Batı dünyasında 60'ların yükselen sosyalist talepler kuşağına karşı kullanmak amacıyla "uydurulmuş" sayılmalıdır. Bu hafta, Türkiye'de ise, yabancı dil bilmeyen ya da öğrendiği yabancı dilde takılıp kalmış ve aşağılık kompleksi altında inim inim inleyen bir ("kuşak" değil) "uşak reçetesi"dir. Türkiye'de, 27 Mayıs'taki ilerici darbeye açılan hareketlenme ile birlikte sürekli yükselen bir çizginin etkisi 1980'e kadar sürecektir.⁽⁶⁾ Türkiye'nin en önemli zaman dilimi 1961-1971 dönemidir. Sadece Türkiye ekonomisinin "altın yılları" olduğundan ya da sosyalizm düşüncesinin kitlesel bir nitelik kazanmasından ötürü değil; Türkçe de iyice bu dönemde oturdu. Türkçe'de "fikir" için çırpınan insanlar, bu dönemde en çok Marksist yapıtların çeviri furyasından destek aldılar ve kendilerini ifade edebilme yolunda bir özgürleşmeyi yaşadılar. Türkçe 1960'larda iyice coğrafyasına yerleşti. 70'lerde ise "aramak", yerini "bulduğuna inanmak" saplantısına bıraktı. Eski Türkiye'nin tarihi, biraz bükerek söylersek, 1980'de bitti ve daha karanlık bir tarih öncesi başladı. Süren, hâlâ budur.

Peki şiir? Türkçe'de, mevcut toplumsal sisteme eklemlenme aracı bir sanat pratiği olarak şiir de, biraz zorlanarak söylenirse, tüm yaratıcı olanaklarını tüketmek anlamında, 1980'de bitmiştir.⁽⁷⁾ Bu tarihten itibaren Türkçe'nin kendi 1923-1980 döneminden çıkardığı tüm yaratıcı işleyiş mekanizmalarını rölantiye bağlamıştır. O nedenle "sözde tartışmalar" olağanüstü seviyesizdir. Söylenecek önemli bir söz kalmamış gibidir. Türkçe'deki edebiyat dergileri, herbiri "kurabiye canavarı" yazar ve çizerleriyle soluk alıp veren, ama defnedilmeleri geciktikçe daha da

biçimsizleşen canlı cenazelerden bir ordudur.

İsmet ve Ataol'un buna karşı, otuz yıl önce “gayri ihtiyari” bir tepki ya da çıkış gösterdikleri düşünülebilir. Yani, şudur: İsmet/Ataol, yaklaşan çürümeye, bilmeden ve büyük bir saflıkla bir direnç gösterme kararlılığıdır. Bilmeden?.. Bilmeden, farkında olmaksızın, evet. Bu ise bir sonuçtur ve başta söylediğimiz gibi, pırıl pırıl genç iki insanın suçu olarak görülmemelidir. Türk solunun sığılığı ve entellektüel beceriksizliği esas nedendir. Trajik olan, 1965'te iki gencin bu tarihe sevgiyle sahip çıkma konusundaki safiyetleridir.

Genç Ataol, kesindir:

“Yaşadığımız şu dönemde sanat ‘araç’ olamaz.” (s. 36)

İhsanî'nin şiirleri belki, ama Ataol ve İsmet'in şiirleri,

“Türkiye'nin uygar bir toplumsal düzeye ulaşabilmesi için gerekli devrimleri yapabilecek kadronun işbaşına gelmesini sağlayabilecek bir propaganda aracı olamaz.” (s. 36)

Ataol, Lenin'in “proletaryaya bağlı bir sanat” görüşüne 1965'te katılmıyor. Tüm sanat pratiğinde ve dergilerinde (Militan ve Sanat Emeği dergileri dahil) bu gençlik rüyasına sadık kalacağı söylenmelidir.

Ama 23 yaşındaki Ataol Behramoğlu için “devrimden önce ve devrimden sonra” diye bir aralık var:

“Emekçiler iktidara geldikten sonra sanatın bir eğitcilik alanına kayması akla yatkın bir durum. (...) Bugünkü Türkiye'nin koşullarında sanatın propaganda olarak değeri nedir? Bence hiç.” (s. 37)

Bir zaman sonraki Ataol, şiirde içtenlik vs. tezleriyle “herkesin kolayca anlayabileceği” bir poetikada karar kılarak, bu gençlik tezlerinden bir ölçüde yüzgeri etmiş sayılabilir. Ama bunun bir önemi yok. Önemli olan, yetenekli, umut veren bir genç kafanın, bu tür sorularla kendisini yalnız ve karşı karşıya bulmasıdır. Sanki ilk kez kendisi böyle büyük bir açmazla karşı karşıya... Türk edebiyatı veya Türk solu ya da her ikisi birden, bir mezar sessizliği içindedir sanki. Biriken hiçbir şey yok gibidir. Bu çaresizliği anlamak lâzım. Ataol ve İsmet, birçok şeyi tırnaklarıyla kazarak bulabilen adamlardı. Böyle bir başlangıcı haketmemişlerdi. Haketmeyecek kadar saf, temiz, zeki ve fedakârdılar, sonları için şimdilik birşey söylemeye gerek yok.

“Yıkılmak zorunda olan ve yıkılacağına yüzde yüz inandığım Amerika-Avrupa kapitalizminin ölüm debelenmelerinin geniş

ölçüde sonuçları olan bazı dadaist, Sürrealist etkilerden sanatımızı kesin olarak korumalı, açık-seçik ulusal-insansal bir bilince varmaya çalışmalıyız. Bunlar doğru. Fakat şiirimi Türkiye için gerçekleşmesini dilediğim bir devrimin propaganda aracı yapmayı anlıyamıyorum.” (s. 38-39)

Ataol'un bu satırlardaki gençlik pürüzleri, sıkıntıları bir yana... Öne çıkarılması gereken şey, ilk cümlededir: Amerika-Avrupa kapitalizminin yıkılacağına olan kesin inanç ve onun tezahürlerine yerlice bir kapanma... Bir de şu:

“Sanatın geçici, anlık etkisiyle ne sağlayabileceğiz?” (s. 39)

Bütün bunlar sanatçının ve sanatın çaresizliğine karşılık gelmiyor mu? Öyledir:

“Sanatın etkisi güç, kısa ve sınırlıdır. Bunun böyle olduğunu bilmeliyiz.” (s. 39)

Bir lâhza duralım: Sanatın etkisi gerçekten de güç, kısa ve sınırlıdır. O zaman ne gereği var? Bundan daha doğru soru ise şudur: Kolay, uzun, kalıcı ve yaygın bir etki sahibi olan, nedir? Sanat değilse, herhalde siyasettir. O zaman bu ikilem, bu çelişki bugün de var. çıkarılacak ilk sonuç, herhalde, siyasetin toplumsal hayatın sorunları ve çözümleriyle ilgili olarak sanat karşısındaki öncelikli konumudur:

“Türkiye’de dekadan sanat kendini ikinci yeni etkilerinden kurtaramayan sanat olacak. Bir de Ümit Yaşarlar, Kerime Nadirler filan. Halkla ilişki kuramıyacağımız gerçeğinin yanı sıra, günlük politikanın insanı yanıltan etkisine de kapılmamalıyız.” (s. 40)

Baştan sona bir çaresizlik.

Ama doğal karşılanmalı: Zira sanat bir çaresizliktir.

Yine de genç bir şairin şaşkınlığından hareketle, asıl bu çaresizliğin itiraf edilemeyeişine ve kuşaklar boyu devam etmesine (ettirilmesine) şaşmak lâzım. Sanat pratiklerinin inatla ve mevcut toplumsal yerleşikliğin karşısındaki insanlarca sürdürülmesinin bir anlamı var o halde: Yerleşikliğe eklemlenme. Ama bunu muhalif sanatçıya kabul ettirmek güçtür. Aslında bir ölçüde de haklıdır: Her sanat pratiği, burada şiir, yerleşik olanı önemli derecede de sarsmıyor mu? Sarstığı, hattâ çok nâdir de olsa, parçalama işaretleri verdiği söylenebilir. Ancak bunu hasta bünyeye yapılmış bir aşı gibi görmek de mümkündür. Son tahlilde hastayı ayağa kaldırmak amaçlanmaktadır. Nâzım, belli dönemlerde bu

coğrafyayı sarsmıştır. Bugün, elbette kendi arzusunun dışında ve sadece İhsan Sabri Çağlayangil için değil, Alpaslan Türkeş için de “zikre değer” bir büyük şairdir: MHP'nin millî şairi! Aşı, tutuyor. Sanat, tekkelci kapitalizm döneminde bu sistemin aşılardan biridir. Bazen bünyeyi yere çarpan, hattâ ölümüne bile neden olabilen, ama son tahlilde “kurtaran” bir zerk işlemi. Gerici tesirlerinde takılıp kalarak toplu yargılarda bulunmak, yine de doğru olmaz. Bu, ne demektir?

Şu demektir: 1965 yılında Nâzım, zaman içinde bir aşî kaderine teslim olmanın henüz çok gerisindedir ve mevcut bünyeyi, egemen malzemenin seviyesizliği nedeniyle (Çetin Altan'ı, Meclis'te, "Nâzım büyük bir şairdir" dediği için lince yeltenen cânice bir ahmaklığı fazla ciddiye almamak lâzım) gerçekten de sarsmaktadır. Ancak bu, geçici, belli bir zamana özgü tesirler çerçevesinde tutulmalıdır. Genç Ataol'un yukardaki belirlemesini ise, net bir çerçeve içinde desteklemek mümkündür: Sanat, sosyalist muhalefetin, sosyalist iktidar yolunda pek az işine yarayacak bir kurumdur. Zira etkisi güç, kısa ve sınırlıdır.

Tabî bizim için önemli olan, başka birşeydir: Genç Ataol ve İsmet, paramparça zihinleriyle, büyük açmazlarıyla, bir sanat pratiği olarak şiirde ısrar ediyorlar. Hâlâ kimsenin itiraf edemediği birşey bu: Sanatsal üretimle sosyalist siyasal muhalefet, birbirini dışlayan, iten pratiklerdir.

Genç İsmet, 22 yaşın çocuk ama parlak kafasından şu satırları çıkarabiliyor:

“Toplumumuzun ve onun ürünü olan bizlerin bünyesinden gelen, bize birçok şey yapmak olanağı veriyor, ama aynı bünye bizi sınırlıyor.” (s. 42)

Ve böylece arkadaşı Ataol'la aynı dalga boyunda kalıyor: Toplumsal yapının olanaklarından yararlanamadan sınırlarına çarpıyorlar:

“Dünyayı eleştirel bir gözle görmektir bugünün şiiri. Daha doğrusu az gelişmiş ülkenin edebiyatı budur.” (s. 42)

Bu, bir çıkış yolu olamıyor. Bünyenin sınırlarına çarptıkça, sorumlu arıyor ve buluyorlar. İsmet Özel, ki bu çalışmamız da aynı noktadan hareket ediyor, Batı'yı bir bütün olarak sorumlu tutuyor:

“Ve inanır mısın acaba batılılar şu çağda nasıl yaratıcı olabilirler diye ciddi ciddi soruyorum kendi kendime. Batılı sanatçı için tek yaratma yolu görüyorum: Sövmek! Bu yargının nedeni şu; batının devrimci akımları önünde büyük bir engel var, emperyalizm. Sol

akım bu yüzden kısır kalıyor orada, toplum karnını doyuran sömürgecilikten toplum olarak vazgeçmiyor. Sanatçı ve bilimadamı da elinde sövmekten öte bir silâh bulamıyor. (...) Bizim için durum başka, halkımızın karnının tokluğu değil, açlığı tümel kapitalizmden (emperyalizm) doğuyor. Ve sanatçının mayası ezen, sömüren gruptan oluşmamış. O, savaştan mutlu kişi olma durumunda.” (s. 42-43)

Bu satırların bugün İslâmî cenah dışında bir yankı bulacağı sanılmasın. “Evren Kuşağı” şairleri, 70'lerin döküntüsü ağabeyleri (57'liler) ile birlikte bu tür vurguları çoktan aştığını düşünen bir uşak rehaveti içindedirler ve zaten bu tür vurguları ciddiye alan bir üretimde bulunsalar, derhal saha dışına alınırlar. İsmet Özel 1995 yılında da aynı noktadadır: Suçlu, emperyalizm, yani Batı'dır.

Farkında olmaksızın da Mayakovski'nin yolundadır:

“Onu [şiiri-ŞY] sanat eseri yapan öge başka türlü yazılamama özelliği olmalı.” (s. 43)

Bu, ne demektir? 1965 yılında İsmet Özel, bilmedik veya umurunda olmasa da, “Bir şeyi şiirden başka birşeyle anlatamayacağınız zaman kaleme sarılmayın” diyen bir Mayakovski hırsı gösteriyor. Çıkışlarının da enternasyonal bir anlam ve yük taşıdığı söylenebilir. Belki de 1960'lardan, Türkiye kapitalizminin “altın döneminden”, bir devrimci kriz (1971) çıkaran da herhalde bu insan malzemesidir. Bunu görmek için ısrarla çubuğu irade yönünde bükme de gerekmiyor. Başka birçok toprakta olduğu gibi, Anadolu da bu alanda tek örnek değil elbette; irade buralarda özel bir ağırlık ve anlam taşıyabiliyor. Menderes döneminde olmayan şey şudur: İkinci Dünya Savaşı ve hemen sonrasında 1940'lardan doğup da 1960'lara bir bıçak gibi giren genç insan, ülkenin kaderinden kendini sorumlu sayabiliyordu. Sol rüzgâr, yani 1960'larda dünyada sosyalist dalganın yükselişi[®] (ki Pax Americana hâlâ görece zindedir), Türkiye kapitalizminin genişleme/refah oyunbozanlığına rağmen, ülkenin aydınları ile birleşerek hesapta olmayan siyasal krizlerle Türkiye'yi 1980'e taşıdı. 60'ların genci, bu sözcüğün üzerinden geçmek gerekirse, gerçekten de “hesapsızdı” Her anlamda. Ataol ve İsmet portreleri, bu mektuplarda da ortaya çıkıyor, iki güzel resimdir. 1942-1949 arasında doğanlar, hadi Füzûzan'ın roman denilen zavallı metninden yürütmüş olalım, 47'liler, olumsuz koşullara rağmen ne kadar saf ve yaratıcıysa, 57'liler (diyelim

1955-1962 doğumlular) o kadar “ukalâ”, görece cahil ve en önemlisi de hesaplıydı. En hesapsız ve saf kafalar Eylül’ün demir ökçesi altında kaldı, biçildiler, hiç etkili olamadılar. 60’ların genci, bir sonraki onyıl ile karşılaştırıldığında, son derece kıraç bir toprakta, bir açıdan “harikalar” yaratabildi. 1971 krizine açılan ülke, onların ürünüydü. Ama 70’lerin genci, bir eğilim olarak, sosyal devrim nokta-i nazarından tüm “olumlu” verileri 1980’e gömecek kadar yeteneksiz, içten pazarlıklı ve bayağıydı. “The best minds of this generation” çabucak enterne edilebildi ve görüldü ki, Türkiye 1975-1980 arasındaki bu genç tipiyle, zaten baştan kaybetmiş ve bir “Evren Kuşağı”nı hazır etmişti bile. Bu, bir başka tesbiti, 70’lerde bir kültür karşı-devriminin egemen olduğu tesbitini de beslemektedir. Böyle bir tezahür olarak da görülebilir.⁹ Ancak burada bizim için önemli olan, kıraç bir topraktan, Ataoğlu gibi, İsmet gibi genç insanların, adeta buzu kırarak bir sonraki onyılın gündemini ve bu gündemin aktörlerini (daha açık söylemek gerekirse: 57’liler’i) de çıkarabilmiş olmasıdır. 57’liler’den ne çıktı peki? Bir Evren Kuşağı! Uşak kuşak. Şiir denince en dikkate değer isimlerden Murathan Mungan bile İsmet’in parlaklığı yanında bir hiç’tir. Vasatîsi yüksek olanlar, yani Ahmet Erhan, Adnan Özer, Tuğrul Tanyol, Ali Cengizkan, Haydar Ergülen, Akif Kurtuluş vs... Bunların hepsi, bizzat Evren Kuşağı ve yeni uşakların/kuşakların da babaları oldular. 60’lardaki ağabeylerinin sınırsız fedakârlığını, hesapsızlıklarını, zaman içinde attıkları her adımı “Ne kazanırım?” hesaplılığine tahvil edebildiler. İşte Adalet Ağaoğlu’nun iki romanı, Ölmeye Yatmak ve Bir Düşün Gecesi, ki Adalet Hanım bunları yazdıktan sonra “ölmeye yatmış” sayılmalıdır, tümüyle 60’ların ürünüdür. Bu bayağı kuşağın, “57’lilerin”, romanı da yazılamadı; “biçilen” güzel unsurlarına rağmen, bir eğilim olarak bu büyük bayağılığın romanı yazılamadı. Bu, ya romanın artık hiçbir tarihsel gelişmeye yanıt veremeyecek kadar eskimiş (eskitilmiş) olmasından kaynaklanıyordu, ya da 57’lilerin hiçbir romana konu olamayacak kadar “yüzsüz” olmasından... İkisi de mümkün ve geçerlidir. Zaten bugün etrafa şöyle gelişigüzel bir göz atmak bile, her mevkide bunlara rastlamak için, yetecektir: Yüzsüzlük bunların karakteridir. Ama, önemi yok. Nitekim, bugünün star ismi Orhan Pamuk da kariyerini 70’lerin başından ve 60’ların iyimserliğinden koparabildi. “Tarihe” sardırmasının, kendisinin bile farkında olmadığı, bir nedeni var kuşkusuz. Neyse...

Neyse, İsmet-Ataol'un saflığı, bir kuşak coğrafyası ve tarihini miras olarak bırakırken, 70'lerin gencinden geriye zenginleştirici pek birşey kalmadı:

"Şu sıra ders ve partinin kırtasiye işleriyle uğraşıyorum. Bir kez boş (makarna gibi içi boş) duydum kendimi. En iyi şeyin ölüm olduğuna karar verdim. Çünkü içimden sevgi umut, nefret, karamsarlık, tutku hiçbir şey geçmiyordu. Sonra alkol ve KAVGAYA DEVAM." (s. 43-44)

İşte 60'ların saf ve hesapsız genci budur. Böylesine içten, güzel örnekleri Ataol Behramoğlu da bol bol veriyor. Bu insan tipi, bir toplumsal gösterge olarak 70'lerden 80'lere yapışan Evren Kuşağı'na elbette yabancısıdır.

Sınırsız saflık yanında, kıskançlık gibi aşağılık bir kapitalist zihniyete uzaklığın güzel örneklerinden biri Ataol'dan:

"Puşkin'in hayatını okuyordum. (...) Hep seni düşündüm. Puşkin'e biçimce benzeyişinden mi? Belki. Fakat Puşkin'in daha çok huyları seninkileri andırıyordu. Senin de Puşkin kadar büyük bir yetenek olduğuna inanıyorum ayrıca. (...) Türk edebiyatında senin kadar üstün yetenekli bir şair hatırlamıyorum. Ne dün, ne de bu gün." (s. 55-56)

Bu sevgi, Ataol'un İsmet'e özel duyguları olmaktan çok, bir ülkeye, bir halka, insana, tarihe "İşte biz de varız ve buradayız!" diyebilmenin bedelidir. İnsanların birbirlerine duydukları sevginin de coğrafî ve tarihî bir arka planı var.

70'lerde insanlar, gençler birbirlerini böyle sevediler. Tuhaf, "dar pratikçi", ucuz sevgi gösterileri egemendi. 1980 ve 1990'larda ise bu ucuzluk bile gündeme ağır gelmiş, büyük bir çürümüşlük dolaşıma girmiştir.

"Biz artık dünyanın değiştirilebileceğini, 'ipin, kurşunun rağmına' savaşmak gerektiğini bilenlerdeniz. Avrupa karşısında asla aşağılık duyguları içinde değiliz. Hızını o basit insancılıktan, o geniş ve cesur yüreklilikten alan sade, coşkun bir Asyalı şair Avrupa'nın kafaları Kant'lar Hegel'ler içinde soysuzlaşmış sürmenajlı şairlerini allak bullak edebilir." (s. 56)

İşte bu Ataol, bugünkü Türkiye Yazarlar Sendikası Başkanı Ataol Behramoğlu'nun baş düşmanıdır. İsmet'e,

"Böyle aşağılık bir yerde ulaştığın yer çok önemli"

diyerek egemen ve yerleşik edebiyat âlemini düşmanı gibi gören bir genç şair, Batı'ya da kafa tutabilecek bir sarsıntının ve ihtiyacın içindeydi.

Bunun sonuçsuz, karanlık bir sevgi ve yenilmeye mahkûm bir çıkış olduğu söylenmelidir. Ama o büyük saflık görmezden gelinemez. Hayaller bile zincirlerinden boşanmıştır:

"Ben çeviri yaparak para biriktireceğim. Askerlik sonunda derhal Fransa'ya giderek Hukuk, felsefe, sosyoloji, iktisat okuyacağım. Dünyayı dolaşacağım. Bir kaç yıl sonra dönerek belki bir tornacı dükkânı açar, kendim de emekçilik yaparım. Şiirler yazmak, politik eyleme düşüncelerimi katmak (yazar, yönetici) istiyorum." (s. 58)

Bugünkü yazar ve yönetici Behramoğlu'nun hiçbir entellektüel önemi yoktur. Yerleşik rezaletin en yeteneksiz sorumlularından biridir. Ama 1967 yılında, 25 yaşındaki bir genç adam, genç Ataol, bütün bu çocukça hayalleriyle ciddiye alınmayı fazlasıyla hak ediyor.

İsmet, her zaman yetenekleriyle şaşırtan bir adamdı. Bir adım daha: İsmet, edebiyat ve siyaset açısından, kuşağının en yetenekli adamıdır.⁽¹⁰⁾ Ama akım olmaktan çok, birlikte iş yapmak ve bayrak göstermekten yanadır. Ortak noktalar önemlidir ve bunları öne çıkarabiliyor. Bu içtenliğin genç Ataol'da da bulunduğunu, onun kendisini anladığını düşünüyor. Ancak aralarında bir türlü doldurulamayan bir boşluğun da bilincinde. O nedenle kendi şiir anlayışını anlatıyor:

"Aslında benim ulaşmak istediğim araştırıcı bir şiirdir. Sorular vazeden bunların kimini yanıtlayıp kimini yanıtlamayan (tıpkı kendimiz gibi) bir şiirde ancak rahat soluk alabileceğimi sanırım. Yazmaya çalıştığım parçanın ana düşüncesi şu: Biz yaptığımız halk savaşını dört başı bayındır bir biçimde sürdürmek zorundayız. Yaptığımız politik uğraşının destekçisi olan Edebiyat bu görevi nasıl yerine getirecektir? (...) Hele çözümlemelerde en az yanılan A. Nesin doğrusu Türkiye'de kurulacak yeni edebiyatın N. Hikmet'le birlikte en önemli kaynağı olacaktır." (s. 62-63)

Bu noktada söylenecek çok şey var ve bunların en sonunda 1993 Sivas katliamında canını son anda kurtarabilen Aziz Nesin ile "yakıcılara" destek çıkan İsmet Özel'in konfrontasyonu geliyor. Böyle şeyler olur. Aziz Bey direnciyle, İsmet Özel ise kendine kapanan karanlığıyla tarih önüne çıkacaklar, kuşku yok.⁽¹¹⁾

Sorun şudur: Ne denli saf olursa olsun ve ne kadar çok ortak nokta

ararsa arasın, mektuplarından da çıkarılabilir: İsmet'in hep bir "ben" sorunu oldu. Bununsa kendine sevdalanmakla yakından bir ilgisi var. Ama yeniyi arıyor:

"Yeni şiirin (...) beliren özellikleri ve gebe olduğu yenilikler üzerine söz söylemenin gerekli olduğu"

düşüncesinden hareketle, daha önce de belirttik, ister istemez mevcut olana eklemeneceğinin farkında değil. Ayrıca politik uğraşının destekçisi bir edebiyat var elinde. Peki bu edebiyatla kime gidebileceğini düşünüyor? Bir yanıyla popülerdir:

"Öte yandan üzerinde sekiz ay kafa yorduğum, Partizan'dan bu yana yazdığım şiirler arasında en önemli yeri kapladığına inandığım son şiirim de çok okunan bir dergide yayınlanmasını isterim." (s. 50)

Çok okunan bir dergide görünmek... Bu bir yanıyla, yalnız kalmayı karakteri sayan adamın teslimiyet bayrağıdır. Bu, yalnızlığını "yalnız kalamayan büyük kalabalığa pazarlamak" amacına hizmet etmiyorsa eğer, başka neye hizmet ediyor ki!

Peki ya halk? Askere apar topar gidince, ucundan tanıdığı bir dünyanın da içine bırakıldığının farkına varmıştı İsmet:

"Aralarında l'e 22 gelir farkı olsa bile, hayata bakış tarzları hepsinin üç aşağı beş yukarı aynı. (...) Halk sanıldığı kadar büyük zenginlik taşımıyor ülkemizde. (...) Duyguları, beğenileri, ahlâk telakkileri çok yüzeyde. Nasıl sınıf ayrımları belirgin değilse aynı biçimde yaygın bir kasabalı psikolojisi." (s. 51-52)

Tam bu noktada bir parçalanmanın habercisi görülebilir. İnsan, böyle bir hamuru nasıl sevebilir? İsmet Özel, bugün de bu açıdan aynı konumdadır: Halka duyduğu sevginin baskın çıkması, onu halkın geleneksel değerlerine yakın bir çizgiye itti. İsmet'in özel tarihi, böyle bir basınca ya da baskıya direnememenin de tarihidir ve bu noktada Ataol'dan çok da farklı değildir: Ataol da o halk sevgisinden hareketle Batı'nın trenine atlamak zorunda kalan bir genç adamdır. 1975 yılı itibariyle, İslâmcı kanada intisap etmiş bir İsmet Özel ile o dönemde TKP'nin siyasal çizgisine yakınlaşan bir Ataol Behramoğlu, hiç de birbirlerinden fazla uzaklaşmış olmadılar. İslâmî çizgi, bir siyasallaşma ise eğer, son tahlilde halktaki "değerlere" esaret ve ona yaltaklanma olarak görülmelidir. 1970'lerin DİSK'li, CHP'li, Ecevit'li işçi sınıfı kurnazlığına

övgülerle İsmet'in müslüman siyaseti arasında bu açıdan hiçbir fark yoktu. Ama 30'undan başlayarak kronik bir hal alan darkafalılığı ile öne çıkan Behramoğlu'nun tersine, İsmet, tüm İslâmî cendereye rağmen, fikir üretebildi ve halkın dinî değerlerinin, “demokrasi” denilen, kimsenin bir türlü tanımlayamadığı amorf cehaletten daha büyük olanaklar hazırladığını farkedebildi. Demek ki şu: İsmet Özel, 30 yaşından sonra İslâmî çizginin zihinsel sınırlarını kendisi için zorlayabildi ve halka daha da sadık kalarak, ancak aşırı yaltaklanmadan işlek zekâsını “istimal edebildi”. İsmet'in halkı, her baskıya kendine göre uyum sağlayabilen, bu nedenle zaman zaman aynı İsmet Özel'i küplere bindirebilecek tıynetle, rehavet içindeki müslüman bir halktı. Ataol'un halkı da müslümanlığa rahatça uyum sağlayabilecek, ancak gerektiğinde sendikalı, sosyal demokrat kalpazanlıkların kaynağı, iğdiş edilmiş bir katmandı. Ama müslüman İsmet ile solcu Ataol arasındaki zaman içinde öne çıkan fark, birinin halka “değişmen gerekir” hırsı ile (İsmet) yanaşması, diğlerinin ise böyle tehlikeli girişimleri jargonundan sürmesiydi. Ataol Behramoğlu, “kitle örgütü” denilen çirkef çukurlarında, bu riya birikintilerinde halkı ve demokrasiyi gördü. İsmet'in, aralarındaki bir karşılaştırmada çok daha gerçekçi olduğu söylenmelidir. İsmet, buradan hareketle yaşadığı toprakları çok daha ciddiye aldı, bu onu yaratıcı fikirlere daha da yaklaştırdı.⁽¹²⁾ Ataol Behramoğlu, bugün, yerli üretime yapılandırılmış acenta malı girdilerden oluşan bir montaj garabeti olarak, gençliğinin tüm güzellik ve ciddiyetini kirleten adamdır.

İyi de, yirmilerindeki bu genç insanların, medya ağzıyla söylersek, hedef kitlesi kimdi? Bu konuda kafalarının net olduğu söylenemez. Kâh “çok okunan dergiler”de, kâh “savaşan militanlar için” yazmayı düşünabiliyorlar. Ataol pek açık yüreklidir:

“Kimin için yazıyoruz? Bizim asıl okuyucumuz Türkiye'de sosyalist devrimi gerçekleştirmek için savaşan militanlardır. (...) Şiirimizin görevi sosyalist militanlar olan bizlerin kişiliğinde Türk toplum hayatının bu dönemindeki devrimci insanı yansıtmaktır. (...) Şiirimizin bir görevi de bütün sosyalist militanları yaptıkları savaşta bilinçlendirmek, yüreklendirmektir.” (s. 67)

26 yaşındaki Ataol, bu. Ama söylenecek olan şey bu kadar basit değil: 1950'lerdeki bir genç şair, diyelim Turgut Uyar veya Cemal Süreya, acaba böyle cüretli olabilir miydi? Olmaması da normaldi. Yükselen sol dalga,

dünyada ve Türkiye'de sosyalizmin artan prestiji, genç insanları bu dalga boyunda kalmaya teşvik ediyordu kuşkusuz. Fakat önemli olan bu da değil: Ataol Behramoğlu'nun sosyalizmin öcü olduğu 50'lerde de, çıktığı ilân edilen 80 ve 90'larda da bırakın “coşkuyu”, sosyalist bir direnç ya da omurga bile taşıması beklenemezdi. Peki aynı şey İsmet için söylenebilir mi? Böyle bir ihtimal vardır. İsmet Özel tipolojisi, eğer böyle bir izlenime izin varsa, zor zamanlarda yükün altına girebilen bir resim veriyor. Ağlayıp sızlamadan. Kimseye hiçbir şeye, hele hele “Batı'ya hiç yaltaklanmadan”, kendi gücüyle ve ayaklarıyla kaygan toprağın üzerinde yardımcısız durabileceğini, belki başkalarına değil, ama en azından kendine kanıtlayabildi. Bugün bulunduğu yerde, Ataol'dan çok daha tutarlıdır. Sosyalistliği ile müslümanlığı gerçekten bir devamlılık arzeder ve bu da zaten İsmet Özel'in her fırsatta tekrarladığı temel savıdır. Yükselen dalganın kucağında, hayatından memnun bir Ataol Behramoğlu'nun ne kadar modacı bir yüzü varsa, İsmet o kadar kendisidir ve bu kendisi olmada belli belirsiz bir snobizm de yok değildir. ⁽¹³⁾ Halka biraz da yukarıdan bakıp, yeterince müslüman olamadığından sızlanırken bile bunu inkâr etmedi.

Ama Ataol:

“İnsanlığın edebiyat alanında yarattığı bütün değerlerden yararlanmak isteriz Yöntemimiz yadsımdan çok eleştirmek, değerlendirmek olmalıdır. (...) Kendi halkımızı'nın kültür köklerine inmek isteriz. Hem halk, hem divan edebiyatı geleneklerinden yararlanırız. Ama daha çok halk edebiyatı, halkın konuştuğu dil, halkın esprisi bize kaynaklık eder.” (s. 67)

Böyle ucuzluklara, bayağılıklara İsmet Özel'in tevessül ettiğini gösteren bir işaret yok. Daha yolun başında düşünen bir kafanın işaretlerini veren Özel, belki en az arkadaşı Ataol kadar gelenekçi ve halkçı idi. Ama böyle ucuz özetler çıkarmayacak kadar bir mütefekkir mayası taşıdığı da açıktır. Saflığı, verdiği umut kıvılcımları bir yana, Ataol fikir olarak hep bu kadar sıradan ve yüzeysel kaldı. İsmet Özel, zaman içinde, ki kitabın girişinde yer alan “Kedi Şiirinde Dizgi Yanlışı Yok” yazısında da aynı halet-i ruhiye egemendir, bu kıt yetenekli, yer yer pek ucuz, ama çalışkan ve güvenilir arkadaşına acıma noktasına bile varmış görünüyor. Kimse İsmet Özel'i, Sivas beyanına rağmen, sevgisizlikle suçlayamaz. İşte bu mektuplar kitabının da mükemmel bir belge niteliği taşıdığı ve çok

önemli olduğu her fırsatta tekrar edilmelidir. İyi...

İyi de, bugün “demokrat Türk edebiyatı içinde”, artık her ne ise, bir soruşturma yapılsa, herkes, istisnasız herkes insanlığın edebî mirasına, halk edebiyatına, divan geleneklerine bir kaynak olarak saygıyla yaklaştığını söyleyecektir. Farklı sözcüklerle bu çerçeve içinde kalınacaktır. Belki bir tek Enis Batur, bu denli düz biri olmadığı için, böyle bir soruyu yanıtlamaktan hicap duyar ve soru sahibini tersler. (Bu, onun bu mirasa reddiyeci yaklaştığı anlamına da gelmez tabî.) Ama Memet Fuat, Fethi Naci, Murat Belge, Hasan Bülent Kahraman, Semih Gümüş, Haydar Ergülen, Mehmet Yaşın, Mustafa Kutlu, daha kenardakilerden ise İskender Savaşır, Orhan Koçak, Sadık Albayrak, Hüsamettin Çetinkaya vs... için Türk edebiyatı hâlâ aynı çerçevededir.

Bunda da bir aykırılık yok. Türk edebiyatı çerçevesinde kalındıkça, bu edebiyatı iyileştirmek, “yenilemek” gibi çabalar dahil, bu çemberden dışarı adım atılamaz. Tek tük arayışlar “ossaat” hizaya getirilir. Bu konuda yeterince örnek mevcut.⁽⁴⁴⁾ Başka edebiyatlar bir yana, Türk edebiyatının, ya da Türkçe edebiyatın, farketmez, kaderinde böyle bir uşaklık var: Geçmişe ve yerleşik olana, kimi zaman radikal sloganlar eşliğinde bilerek ve isteyerek tutsaklık. Bu bir gerici olarak edebiyatçının rolünü aşan ve herhalde çağlar üstü bir özelliktir. Yeniden İsmet Özel'in İslâmiyetin eşliğindeki şiirine ve Hafız'a yaptığı göndermeye dönüyoruz: Yeni terleyen bıyığına, sakalına sevdalananlar ölünceye kadar bu daireden dışarıya ayak atamıyor.

Herkes bu dairenin bir parçası.

Ataol ne yapsın? Babalarından, ağabeylerinden böyle görmüş, devam ediyor. Aslında tek ülkede sosyalizmin zorunlu tezahürlerinden birine de dayanmak durumundadır. Rusça'yı feshedip, proletaryanın yeni diliyle konuşmayı ciddi ciddi önerenler çıkınca, bir Gürcü'ye, Stalin, Rus dilini ve “geleneği” savunmak bile düşmüştü. Tarihin bir yanı gerçekten de komedi. Sovyet deneyiminin de, geleneğe sarılma konusunda son tahlilde (ancak anlaşılabilir nedenlerle) muhafazakâr kaldığı, çok atak, yaratıcı olamadığı, en azından “resmî” düzeyde olamadığı, biliniyor. Bu anlaşılabilir gerekçelerin yine de “avantgarde” hoppalıklardan çok daha özgürleştirici olduğu da eklenmelidir. İşte genç Ataol, nereye yönelse bu çemberin sınırlarına çarparken, ne kadar yetenekliyse o kadar, hazır bulduklarını tekrarlıyor. Böyle ucuz şeyleri yazmak, İsmet Özel için, 24

yaşındayken bile, “zül”dür. Oysa bu ucuzluk bugün tüm Türk edebiyat âleminin âlâmet-i fârikasıdır: Kim kendini “münezzeh” sayabilir? İsmet Özel mi?

Gelenek, ölümdür.

Geleneğe ölümse, hayat.

Edebiyat da son tahlilde bir gelenektir. Yani: Edebîyata ölüm mü?

Bu cür'et, gerekli ve sonuçları itibarıyla ise ucu açık bir süreçtir. Geçerken söyleyebileceğimiz, İsmet Özel'in bugün bile anlayabileceği, TYS Başkanı'nın ise havsalasına sığmayacak olan şey, “Edebîyata Hayır!” şiarıdır. Ama...

Ama ne bu şiar, ne de bu tepkinin beklenti ve kısa vadeli sonuçları önemlidir. Önemli olan, bu birikime bir şiddet, bir enerji uygulamaktır. Türk edebiyatı, son yıllarda, biriken metan gazı nedeniyle patlayan gecekondü bölgelerindeki çöplüklere benziyor. Bu çöp dağına, içinde biriken ve çürümüşlüğü etkisiyle her geçen gün daha da tehlikeli bir hal alan metan gazı deposuna nasıl son verilebilir ve bu sonun etkisi ne olur? Daha doğrusu: Bu “son”, bir “başlangıç” mı olur? Patlama kaçınılmaz ve bu çöplüğü imha harekâtı tarih olarak öne çekilebilir, öne çekilmelidir.⁽¹⁵⁾

Şairin derdi, sanıldığının tersine, anlaşılmaştır. Sanatçıların geneldeki iddialarının tersine, her sanat üreticisi, öncelikle anlaşılma endişesi taşıyor. Son dönemde Türk edebiyatında bir Roni Margulies'in bile kanını tepesine sıçratan oyunlarla birşeyler anlatmayıp birşeyler sakladıkları iddia edilen “Sombahar kuşları” dahil, hepsi anlaşılma için yazıyorlar. Neyse, bunu anlamak o kadar da zor değil tabii. Ama saklanan köşeler farklı. Nitekim bu “huy” 1968 yılında 26 yaşındaki genç şairin önemli bir sızsısıdır:

“Edebiyatla yakın ilgisi olmayan halk yığınlarına bile şiirlerimiz okunduğunda o şiirlerde kendilerini okşayan öz ve biçim öğeleri bulabilmeliler. Açık, sade bir şiirden yanayız. (...) Yani, köksüz sözcükler uydurmak değil, halkın bağrında, yüreğinde yaşayan sözcüklere, imajlara yeni dirilikler katabilmeliyiz. ‘Mahmur bir tohumdun delikanlı bağrına’ Bu fevkalâde güzel dizeyi oku herhangi bir köylüye, zevk alır.” (s. 67-68)

Olacak şey değil: 1. Böylesi köylülerin şiirlerine kulak vereceklerini, anlayacaklarını, anlamaya hazır olduklarını, kendileri ve edebiyat duygusuyla içiçe yaşadıklarını düşünecek kadar saflar. 2. Herhangi bir

köylüye şiir yazabilecek kadar da alçakgönüllüler. Genç Ataol'u herşeyle suçlamak mümkün, ama herhalde halkını çıldırasıyla sevdiğini kimse inkâr edemez.

Batı ile ilgili olarak ve sonra da Marksizm:

"Batıyı çöp tenekesine atmıyoruz, ama ezik değiliz batı karşısında. (...) Köhnemiş Batı bize öncülük edemez artık. İnsanlığın her alandaki gelişme umudu bizim gibi halklardadır. (...) Marksistiz. Marksizm Batı kültürünün bir aşamasıdır. (...) Batıya öykünmeyeceğiz derken nasıl elektrik kullanmamazlık etmiyorsak, Marksizm'i benimsememezlik etmeyiz. (...) Türk halkı sosyalist bir devrim yaparak kalkınacak, Marksist dünya görüşünü (yani çağdaş bilim kafasını) kendi benliğiyle özdeşleştirecek. (Dostoyevski ve bizde S. Karakoç tayfası burada yanılarak idealizme saplanıp kalıyorlar.)" (s. 68)

Çok değil, 7 yıl kadar sonra İsmet Özel, Dostoyevski ve Sezai Karakoç cephesinin haklı olduğunu savunanlar arasındadır. Şu düz mantık, genç Özel'in ince zekâsını tatmin etmemiş olsa gerek: "İdealizm diye birşey var, aman ha çok kötüdür, sakın ola ki kapılmayasın!" Bunun, karikatürize edildiği kuşkusuz ama, Kenan Evren'in "Sakın ola ki sapık akımlara kanmayasınız!" mantığından ne farkı var? Kemalist versiyonları iyi biliniyor. Ama benzer bir havanın sosyalist hareket içinde başka adreslerde egemen olduğu da kuşkusuzdur. Anti-Sovyetizm kötüdür, idealist felsefe kötüdür, revizyonizm, oportünizm, Maoculuk da Trotskizm de pek tehlikelidir vs... 1930 ve 1940'larda anlaşılabilecek olan bu tepkilerin 60 ve 70'lerde sosyalist değil, "her türlü sapmaya karşı zırhlı olduğuna inanan zavallı, kuş beyinli sol memurlar" ürettiği biliniyor. Böylesi bir yoksulluğa da, beynin kıvrımlarında fikir dolaştıran insanların tahammül etmesi beklenemezdi.

Ataol tipi, reel sosyalizmi yıkan insan tipidir.

70'lerde iyice belirginleşen Ataol ahlâkı da, bir model olarak, reel sosyalizmin mezarını kazan bir kolaycılık oldu.

Batı da, halk da, genç Ataol için, niyete bağlı olarak, yararlanılabilir şeylerdir. (Bu konuda temkinli bir dinginlikle sorgulayıcı olabilen İsmet'tir.) Şiirlerini anlayan bir halk ve çöp tenekesine atılmayan bir Batı resmiyle dünyanın değiştirilebileceği düşünülüyor. Aynı kapıya çıkan iki yol var demek ki: Marksizme Batı'nın ürünü olduğu için yakınlık

duyuluyor. Peki tersi olsaydı? Marksizmi çıkarabildiği için Batı'dan vazgeçilemiyor denilemez mi? Batı, İsmet Özel'in sürekli, 30 yıllık vurgusuyla emperyalizm, şu ya da bu nedenle meşrulaştırılmış oluyor. Marksizmin Batı'yı meşrulaştırması ve haklı çıkartması, bir çaba olarak hemen Ekim Devrimi ertesinde gündeme bir iktidar sorunu olarak gelmişti. 1917 sonrasında sosyalist ve sosyal demokrat partilerin bölünerek III. Enternasyonal paralelinde de komünist partilere dönüşme ihtiyacı duyulması, bu noktada bir çaresizliğe ve savunmaya işaret ediyor.⁽¹⁶⁾ Ama...

Ama genç Ataol için, belki farkında değildi ve Türkiye'deki sosyalizmin emekleme/çocukluk dönemindeki hazırlıksızlığın kurbanıydı, önemli olan, Marksizmle Batı'yı, Batı'yla da Marksizmi kurtarmak ve kendi yönelimine gerekçe yapmaktı. O yıllarda, böyle düz bir mantığın İsmet'e mâkul gelmediği mektuplardan da izlenebiliyor. Biz bir adım daha atabiliriz: Bu haklı çıkarma merdiveni, Marksizmi, Batı'yı ve "halkı" sevmekle (böyle bir sevmek, aslında yaltaklanmakla karşılanmalıydı) başlayıp, yerleşik olanı şiirle kutsamak basamağında sona eriyordu. Bu mektupların yazıldığı tarihten üç on yıl sonra Ataol Behramoğlu ve İsmet Özel birer, yine İsmet Özel'in terminolojisi içinde söylenirse, "sistem uşağıdır".⁽¹⁷⁾ Aynı basamağın biri sağında, diğeri solunda bulunuyor. Ama sanıldığının tersine solunda olan anti-Batıcı tavrı nedeniyle İsmet Özel, sağında olansa demokrasi-Batı şakşakçılığı nedeniyle Ataol Behramoğlu'dur. İkisi de halklarını 1995 sonrasında da, belki belli kesimlerini ama, doyasıya seviyor, genelde haklı buluyorlar: Özel mülkiyet ve kâr sistemi ise demokrat ya da İslâmî gerekçelerle boyun eğilmesi gereken kavram ve kurumlar olarak kalıyor. Olabilir. Elbette böyle düşünme hakları var. Ama "onlara bakanların" da, bu tavır ve koordinatları bu şekilde belirleme hakkı var. Bunları bir eleştiri gibi değil, bir tesbit olarak okumak lâzım. Söylenmek istenen şudur: "Bu köylüye" şiir okumak isteyen, içindeki aydın kıpırtısını yitirmiş olandır. Ya da Ataol gibi henüz daha yolun başındayken aydın'lığını boğmak durumunda kalandır. Bununla doğrudan bağlantılı olarak: Batı üzerinden Marksizmi, Marksizm üzerinden Batı'yı ya da İslâm üzerinden özel mülkiyet ve kâr rejimini meşrulaştırmak, aydın'lığı yitirmek anlamına gelir. Batı, demokrasi, şeriat devleti vs. kötü, korkunç olduğundan değil. Yeni bir hayata hazırlanmak reddedildiği ve yerleşik olanla konfrontasyondan

kaçınıldığı için.

Neyse... Bir başka nokta, gençlerin içinde bulundukları edebiyat ortamından hoşnut olmadıklarıdır.⁽¹⁰⁾ Genç Ataol,

"Dünü adım adım eleştirmeliyiz"

diyor:

"1960 sonrası Marksist düşüncenin yaygınlaşması, bireyciliğin sonu, biçimci devrimciliğin, Kemalizmin, halka rağmen halk için görüşlerinin iflası. Bunları özlü bir biçimde belirtmeli, kendi yerimizi tesbit etmeliyiz." (s. 70)

Bir yanı ise çok saf, düzensiz ve fakat yine de hoştur:

"Bireyci bir hayat tarzı bireyci bir edebiyat yaratır. Partili olmak, militan olmak gereklidir devrimci gerçekçi bir edebiyat yaratabilmek için. 1960 sonrası bu olanak ele geçirilmiştir. 1960 öncesi toplumu edebiyatının bize bakarak cansızlığı bununla ilgili." (s. 70)

1995'in yirmilerindeki genç şairi nasıl düşünür acaba? O da, kuşku yok, dünün adım adım eleştirilmesinden yanadır, en azından böyle bir eleştiriye itirazı yoktur. Ama yine kuşku yok ki "bireycilik" konusunda bu kadar radikal değildir. Bireyciliğe böyle saldırılmasını "bireyleşme" adına doğru bulmaz. Ayrıca hayat tarzının bireyci bir edebiyat yaratmadığını, ama kendisinin partili olmaya, militanlığa karşı olduğunu söyleyebilir. Derdinin "devrimci ve gerçekçi" bir edebiyat yaratmak olmadığını da söyleyebilir. Bunlar, Ahmet Telli'den Tuğrul Tanyol'a, Ahmet Erhan'dan Adnan Özer'e veya Ozan Telli'ye kadar bir dönemin tüm "genç ve kimisi utkan palyaçoları" için üzerinde düşünölmeye bile değmez bağnazlıklardır. Aynı tepkinin İslâmî kanattan alınmaması için de bir neden yoktur.

1960 sonrasında devrimci ve gerçekçi bir edebiyat yaratma olanağı yakalanamamıştır. Buradan hareketle söylenmelidir ki, esen sol rüzgâr veya sol dalga bu genç insanları da süröklüyordu. Bu noktada bir samimiyet, bir açıkyüreklilik var: 1960'ların gençleri, dünya ölçüsünde yükselen sosyalizm dalgasından güç almışlardı. Ama gençlik hareketinin her döneminde bu vardı. 1940'lardaki gençler Tan Matbaası'nı basarken esen milliyetçi kalpazanlıklardan muaf değillerdi. 50'lerde bunalım ve varoluşçuluk modası etkindi. Etkilendiler. 1960 ve 70'lerde de sosyalizmin etkisi altında kaldılar. Türkiye gençliği eğer esen rüzgârların

bu kadar etkisi altında kalıyorsa, 80'lerin sonrasında "Evren Kuşağı" olarak adlandırılmaktan nasıl kaçınılabildi ki? Her ülkede olduğu gibi, bizde de gençlik hareketleri bir türevidir. İlerici bir sabit değildir. Rahatça rol ve yer değiştirebiliyor.

Bütün bunlar bir yana, İsmet'teki dikkat ve temkinlilik ile Ataol'un böyle şeyleri İsmet'e ısrarla tekrarlaması, iki farklı yetenek/algılayış kodundaki genç adama işaret ediyor. "Bu sığılıklarla benim ne alâkam var?" der gibidir İsmet Özel, henüz yirmilerini sürerken. Ataol'un bunu, yani İsmet'in muhatabı olmadığını anlayamadığı, o düzeyde kalamadığı ise açıktır. Belki bu kavrayışsızlığın halkına, arkadaşlarına duyduğu saf sevgiden güç aldığı eklenebilir.

Bunu, İsmet'in 1968 Nisan sonlarında askerdeyken ve Konya'dan Trabzon'a gönderdiği mektubunda saptamak çok kolay. "Köhnemiş Batı" deyimine katılmadığını hatırlatıyor. (Aradan otuz yıl geçecek ve bir Nobel Ödülü önünde Ataol adeta takla atarken, İsmet gayet rahat bu ödülü "hâlâ" emperyalizmin aracı olarak damgalayacaktır. Tövbekâr ve pişmanlar, farklı yerlerde aranmalıdır.)

"Çizdiğin şemadaki düşüncelerin hemen hemen aynılarını ben de taşıyorum." (s. 71)

Ama yukardaki "radikal" görünümlü tesbitlerin sıralanmasından doğan sığ çember, genç İsmet'i yine de rahatsız etmiştir:

"Ekonomik-politik çözümlemelerden kaçışımın tek nedeni, edebiyatçı bizlerin bu konuda pek kolay yanılabileceği ve kalıplara kapılabileceği korkusudur." (s. 72)

Bugün bu sıkıntıyı, Ataol'un birbirinden sığ tesbitleri önemli şeylermiş gibi öne çıkarmasından doğan "çattık 'bu düzeysizliğe de" hüznü olarak okumak mümkün. Ama...

Ama, elbette İsmet de başka sözlerle ve aynı tabloda kendisine bir yer arıyor:

"Kayguları yok etmek, korkuyu silmek için yüreğimden partili olarak çalışmak ülkenin bütün güçlerinin partili bir anlayışla şimdiden her alanda hızlı bir çalışmaya girmelerinin zorunluluğunu kafalara aşılama ve bu lâflara yaraşmak." (s. 72)

Bunlar 1995'lerin "özgürlükçü" gençlerinin herhalde dudağını uçuklatacak sertlikte vurgulardır. Peki nasıl bir şiir?

"Öyleyse bizim şiirimiz iki türlü başkaldırıyı ortaya koyacak.

Birincisi egemen sınıflara karşı ve bizi çevreleyen düzene karşı; ikincisi (ki birincinin işlevidir) pasifisme ve tembelliğe karşı. Yıkmak ve yapmak..” (s. 72)

Genç İsmet, şiiriyle egemen sınıflara ve kendisini çevreleyen düzene karşı çıkabileceğini, kendi (herhalde devrimci) saflarındaki pasifizme ve tembelliğe karşı mücadele edebileceğini düşünüyor. Ama bunu 20 ve 30'larda Nâzım'lar da düşünüyor ve uyguluyordu. 1995'lerde eğer herşey hâlâ “yukardakilerin” istediği çerçevede kalmışsa, bunun nedeni iki yerde aranabilir: Ya şairler, örneğin Ataol, İsmet ve takipçileri bu “iki türlü” başkaldırıyı ortaya koymamıştır, ya da bu “iki türlü başkaldırı” ortaya konulmuş olmasına rağmen “bizi çevreleyen düzen, pasifizizm, tembellik vs.” sürebilecek kadar sağlam çıkmıştır. Sağlamlık da herhalde bir haklılıktan doğar.

İsmet'in, Ataol'un, kendilerinden öncekiler (Nâzım'dan Ahmet Arife kadar) gibi mücadeleciler olduklarını söylemek gerek. Ama başarılı olmadıkları da açık: Düzen devam ediyor. Şiir böyle bir işe yaramıyor. Şiir ne işe yarıyor?

Şiir ve diğer sanat pratiklerinin, bir bütün olarak, sınıflı toplum düzenlerini yerle bir ettiği, taammüden işlenmiş koca bir yalan değilse eğer, kocaman bir yanılsamadır. Ancak sanat pratiklerinin ve sanatçının sosyalist ülkelerdeki sosyalist iktidarları yıkacak kadar etkili bir sınıflı toplum silâhı olduğu da 1989'da kendini kanıtlamıştır. Bunun ise sosyalist ülkelerde izlenen kültür siyaseti ve geliştirilen duyarlılıkla yakından ilgisi var. Ancak gelişmiş olsun, azgelişmiş olsun, kapitalist toplumun insanı, bir eğilim olarak beyni, algılama yeteneği törpülenmiş, istenen yönde traşlanmış bir tür hayvandır. Sanatçı ile arasında bir alışveriş imkânı kalmamıştır. Sanatçı toplumun dışına itildikçe bu itilmişliğini sürdürmeye (dolayısıyla “düzenin idamesine”) çalışır ve toplumdaki saire olduğu gibi, şairden topluma doğru akan kan ve dolaşım yolları dumura uğrar. Kullanılmayan organ dumura uğrar. Toplum, sanatçıya karşı sağırdır veya kördür. Bu iletişimsizliğin sonucu ise sanatçının daha da devrimcileşmesi değil, tersine rakip üretim araçlarına sahip çıkma anlamında, mevcut iletişimsizliği bir üretim tarzına dönüştürmesidir. Bu ise düzen yanlısı, destekçisi bir bütünselliktir.

Böylesi kuşku ve şüphelerin İsmet-Ataol kuşağında hiç olmadığı söylenemez. O nedenle sanatçının görevini ve halkçılığını bilhassa vurguladıkları

düşünülebilir. Öyledir. Sanatçının, elindeki olanaklarla toplumu değiştiremeyeceğini farketmeseler, “parti”yi, militanlığı neden öne çıkarsınlar? Bu ise sık sık içine düştükleri sanatçı bunalımının bir nedeni olsa gerektir.

Ama yukardaki belirlemenin, yani sanatçıyla toplum arasındaki alışverişin (etki-tepki mekanizmalarının) ortadan kalkmasının, toplumu da sanatçıyı da gericileştireceği tezinin, kapitalizm faktörüyle doğrudan bir ilişkisi vardır. Kapitalizm ne kadar uzun yaşarsa, insanı belirleme şansı o kadar artar ve bu noktada Marx ve Marksizme egemen olan iyimserlik/fatalizmin doğru olmadığı açıktır. “Ne kadar gelişkin bir kapitalizm, o kadar ileri bir sosyalizm olanağı” şeklindeki kolay formülasyon, ki Marksizme içkin olduğu da kabul edilmelidir, zamanının üzerinden bugüne gelerek, dünya gericiliğinin bir silâhı halini almıştır. Neden? Çünkü dünya gericiliği (örneğin sınırsız bir demokrasi hayranlığı) kapitalizm kaldıkça sosyalizmin bir imkân olarak geriye atılacağını bilecek kadar reel sosyalizmin acısını çekmiştir: O nedenle de reel sosyalizmle, sanat ve sanatçı silâhını kullanarak mücadele etmiştir. Sanatçının, ne kadar devrimci olduğunu iddia ederse etsin, sınıflı toplumda özgürleştirici bir rolü olmadığını, oysa reel sosyalizmle duyarlığı yükseltile kitleler nezdinde kapitalizm lehine bir “yıkıcılık” taşıdığını düşünüyordu.

Bu tür “mülâhazalar” elbette İsmet'in veya Ataol'un saf, henüz kirlenmemiş sevgilerinden ve kafalarından çok uzaktır. Ama çaresiz bir yanıları da vardır. Bunu kompanse edebilmek için de militanlıklarını öne çıkarma ihtiyacını duymaktadırlar. Ancak yükselen dalga, sosyalizm dalgası, onları bu çaresizlikten utanmaya, bu çaresizliği aşmaya zorlamıştır.

Genç İsmet, sadece kendi saflarındaki pasifizm ve tembelliğin farkında değildir. Ayrıca yükseliş döneminde bile sol kesimdeki çürüme işaretlerini de kayda geçirmiştir:

“Bu düzenin bir kısım solcuları da mı kokuşmuş yoksa?” (s. 74)

Mektuplar boyunca böyle acılı bir tepkiye Ataol'da pek rastlanmıyor. Ataol'un bazı serzenişleri, hatta küfürleri bir yana, solun içten içe çürüdüğünü farkedip, bunun acısını çekenin İsmet olduğu söylenmelidir. Ataol, daha çok, “Aman bir tatsızlık çıkmasın” eyyamcılığı içindedir ve bu da sadece zihinsel yetenekleri sınırlı bir ataklığı, ileri zamanların

tövbekârlığına hazırlayan erken bir işaret olarak görülebiliyor.⁽¹⁹⁾

Yaşlı Ataol ve İsmet'in, bugün nasıl bakarlarsa baksınlar, birbirlerine en yakın olduklarını düşündükleri zamanlarda bile aralarında dünyalar vardı. Ataol ne kadar düz ise İsmet o kadar karmaşık, Ataol ne kadar sığsa İsmet o kadar derin, Ataol ne kadar kolaycıysa İsmet o kadar güçlüğü hazırlı bir adamdı. Ama bu beraberliğin bir veya birden çok da nedeni olmalı. Bu büyük zıtlasmandan doğan beraberliğin bir anlamı olmalı: Âlicenap ve fedakâr olan, Ataol'dan iki yaş küçük İsmet'tir. Şu: Ataol, İsmet'in şiirini hissedebilen, ama bunu işleyemeyen, anlatamayan, besleyemeyen bir yüzeyselliktir ve bu, son derece insanî bir sevgi gerekçesidir. Ataol Behramoğlu'nun da bir sevgi seli olduğu elbette söylenebilir, ama bir karşılaştırma yapılırsa, İsmet'in yer yer büyük bir sabırla bu büyük sevgiyi taşıdığı, kendisini belki hissedebilen ama hiç anlayamayan Ataol'a gerçekten değer verdiği, görmezlikten gelinemez. Bu ilişkide de, mektuplardan hareketle, "veren" tarafın hep İsmet olduğu söylenebilir. Terbiyeli ve kadirbilirdir. Ama Ataol'un da bu ilişkide, ince ve kadirbilir olmadığını kim söyleyebilir? Öyledir.

Öyledir ve bu bir yanıyla da son derece trajiktir:

"İsmet Özel yeni şiirlerini her zaman büyük bir merakla beklediğim, kendisiyle ölçündüğüm bir şair olmuştur." (s. 18)

Bunu İsmet'ten duymak kabil değildir. Tıpkı Ataol gibi, İsmet de yalancı hiç olmadı. Dürüsttüler. Belki böyle bir ilişkinin bir başka zaman ve mekânda, elbette farklı boyutlarla, Mozart ile Antonio Salieri arasında yaşandığı ileri sürülebilir. 1970'den sonraki Ataol, 1970'den önceki Ataol'dan şiir yükü olarak çok daha yoksuldur. 70'ler ilerledikçe, artan oranda kan kaybetti ve bitti. İsmet Özel'le karşılaştırıldığında, 1960'ların Ataol'u da tıpkı Salieri gibi, belki daha az ama dikkate değerdi kuşkusuz. Yine de, 30'lu yaşlarından ve talihsiz "ilerleme" yıllarından itibaren Ataol, şiir adına bir hiç'tir.

İki tertemiz, hattâ pırıl pırıl genç şairin arâsındaki şiir hattına yönelik fark büyüktü. Bunu 24 yaşındaki İsmet'ten 26'sındaki Ataol'a giden bir mektupta saptamak çok kolay:

"Che Guavera için yazdığın şiir için diyeceklerim çoktu ve bunları defalarca yazdım. Özeti şu: İçerdiği töz bakımından önemli ve güzel ama biçimce eksik ve düzensiz. Kelimelerin yerleştirilmesi bize o kelimeleri çağrıştıracak kadar ustaca değil." (s. 75)

Bu, ne dediği pek iyi anlaşılmasa da, herhalde bir reddiyedir. Çok terbiyeli, samimî, ama çıkmaz sokaktaki bir dosta, onu kırmamaya çalışarak “Boşuna bu çaban” diyen gözlerle bakmaktır belki de. İyi, soylu düşüncelere sahip olmak, sanata pek yaramıyor. Ataul'un, “saflık adına”, hep bir biçim sıkıntısı oldu. Daha doğrusu, etkili bir biçimi hiç bulamadı. Belki şiirî olan büyük sevgisi yüzünden, iyi şair için gerekli olan “sanata ve kurallarına karşı nobranlığı” hiç beceremedi. Duygularının, dilinin, kaleminin ucuna gelenlerin kabuğunu aşamadığı gibi⁽²⁰⁾, kendisine kalan şiir mirasını da kırıp işleyemedi. Mükemmel bir şiir okurundan, berbat bir şair çıktı. Muhtemelen o sevgisiyle şiirsizliğe ulaştı.

Sanatın böyle bir kaderi var. Ataul'unkine benzer bir başka örnek de Ahmet Hamdi Tanpınar kabul edilebilir. Yine de bir nebze olsun okunabilir şiirleri, Behramoğlu'nunkilerin çöküntüsünü yaşamadı. Tanpınar şiir kadar önem vermediği diğer alanlarda hâlâ erişilememiş, kolay kolay da erişileceğe benzemeyen bir doruktur. Romana, hikâyeye, denemeye daha “nobran” veya “hoirat” yaklaşabildiği için olsa gerek, Türkçe'de inanılmaz bir düzey tutturabildi. Özel, Tanpınar'a, gençken resmî edebiyattaki yerleşikliği nedeniyle, 30'undan sonra da herhalde kendisini Tanpınar'dan çok daha dikkate değer gördüğü için “pek takılmadı”. Ataul ise Tanpınar'ı hiç anlamadı. Ancak şiir kaderlerinin birbirini andırmasına da engel olamadı.

“Beynim hep yaratılacak Büyük Türk Halkı ile meşgul.” (s. 76)

Bu satırlarda hep kuşku var. Halkı beğenmeyen bir kuşkunun ürünü sıkıntılar. “Büyük Türk Halkı”nın da yaratılmasına şiiriyle katkıda bulunmak isteyen İsmet Özel, sevgiyle sevgi nesnesi arasındaki mesafeye dikkat etmektedir:

“Ama ben varlığımın her zerresiyle (derler ya) bu topraklar üzerinde bu topraklara yaraşan ve durmaksızın büyüyecek halkım için bir şeyler (pek öyle mütevazî değil) yapmaya çalışacağım.” (s. 76)

Küçük İsmet, muhtemelen, halkının bu topraklara lâıyk olmadığını, henüz küçük olduğunu ve büyümesi gerektiğini düşünüyordu. Sevgisinde son derece temkinlidir. Hayatının tümünü, önemli şeyler yaparak böyle bir halk imajına teslim etmeye hazırdır. Ama kendisine biçtiği görev de yeteneklerine duyduğu güvenle doğru orantılıdır.

Bugün herhalde hiçbir genç şair böyle bir saflıkla arkadaşı için şunları söyleyemez, söylemez. Fakat işte Ataul'un kadirbilirliği gözardı edilir gibi değil:

İsmet Özel son 35 yılın “en büyük” şairidir. 70'lerden bu yana hiçbir deneme, onun kırdığı/kurduğu sınır taşlarıyla başa çıkamadı. Benzer bir lirizme ulaşamadı. İsmet Özel diğer büyük imzalardan her zaman birkaç gömlek üstte oldu. Belki bir tek Nâzım, etkisi itibariyle onunla karşılaştırılabilir. Cemil Meriç, Nâzım'dan sonra şiir yazmanın umutsuzluğundan sözederdi. 1960'lardan itibaren, etki alanı açısından İsmet'in şiiriyle boy ölçüşebilecek bir “genç şair” çıkmadı. İyi şairler, vasatîsi yüksek şairler elbette vardı, hâlâ da var, ama İsmet'in filtresi hepsini şu ya da bu ölçüde kararttı.

Eğer şair harikalar yaratan adamsa (veya kadınsa), ki herhalde şiir yazmanın bir gerekçesi de bu olsa gerektir, insan ve topluma bakarak büyük fırtınalar, fırtınalı sözler ve fırtınalı bir hayat sadece İsmet'e özgü kaldı. O halde, Nâzım'dan sonra, o çizgide ve bütün çizgilerin üzerinde, bir İsmet Özel şiiri var. Bu, Türk şiirine dışardan bakıldığında ortaya çıkan bir sonuçtur ve “Türkçe'de sadece Nâzım ile İsmet Özel vardır” anlamına gelmiyor tabîî. Ama bu başarı düzeyinde “büyük halk yaratmak” için şiirler üretmek kimseye nasip olmadı.

Büyük şiir nedir? Kendine, bir başka büyüklükten yeni büyüklükler biçebilmektir kuşkusuz. Büyük şair de böyle denemeleri gerçekleştirebilen adamdır. Türkçe'de bu çerçevede, sözü edilmeye değer bir kadın şair olmadığı için “adamdır” Neşe Yaşın bir yana, ama zavallı Nilgün Marmara'nın da, yeni dindar Lâle Müldür'ün de sözü edilmeye bile değmez. Belki dünyaca ünlü ve tartışmalı görüşleriyle “çağdaş mistik”, aslında bilimsel derinlik açısından da önemsiz Prof. Annemarie Schimmel'i, “Buhuru Meryem”i Almanca'ya çevirmeye cezbedecek kadar İslâm metafiziğine yayılan bu Müldür türünün, küçük önemler dışında şiir coğrafyasında fazla yer kapladığı sanılmasın. Nâzım, tahtından indirilmelidir elbette, ama yerine herhalde birtakım küçük adamlar oturtmak için değil. Şiir ve hayatları fırtınalar yaratabilen isimler arasında bir devamlılık çizgisi çekildiğinde, Türk şiirinde bir “bulunduğumuz yer” noktası arandığında, Nâzım-İsmet durakları kaçınılmaz oluyor. Nâzım da, İsmet de hep açık/görünür bir metafiziğin izinde iş gördüler ve bunu hiç değilse şiirlerinde pek saklamadılar.

Şiir, metafiziktir.^(a1)

Büyük şiir yazmak ve bedelini ağır ödemek konusunda Nâzım'ın sadece

kronolojik bir önceliği ve tarihsel bir şansı vardır. Bir “paşazâde” olarak, ilk sosyalist devrimin ve yeni kurulan bir Türkiye Cumhuriyeti'nin destekleyici rüzgârı altında, Türkçe'ye bir “pıçak” gibi girebildi. Yoksul bir polisin gururlu oğlu İsmet, oturan bir dilde ve konjonktürel olarak genişleyen bir ekonomi ile gelen bütün olumsuzluklara göğüs gererek kendisine ve şiirine yer açabilen bu genç adam, birçok açıdan ve tarihsel şanssızlığına rağmen Nâzım'dan çok daha fazla dikkate, incelemeye değerdir. 1960'larda Nâzım, olacak şey değil ya, bir an için zamanı durdurduğumuz ve rolleri değiştirebildiğimizi farzedelim, Türk şiirine girseydi, olsa olsa Ataol Behramoğlu, Süreyya Berfe, Özkan Mert çizgisinde kalabilecekti. İsmet, her türlü olumsuzluğa rağmen, kendisini birikime ve tarihe zorla kabul ettirebilmiş bir sıçramadır ve bu açıdan da, yani tarihle gelen öğeler ayıklanıp irdelendiğinde, Nâzım'dan daha yetkin özellikler gösterir. Belki Nâzım'ın Ataol'a benzer bir arkadaşının olmaması yegâne şanssızlığıydı. Ama bu eksikliğin bile Nâzım rüzgârını beslediği açıktır: Tarih, Nâzım'ın yelkenini, istediği yönde dolduran bir esintiyken, 30 yıl sonra genç İsmet, bıçağını Nâzım'ın aklına bile gelmeyen olumsuzluklara kanırtarak sokabilmişti.

Elbette “Türk” şiiri veya “Türkçe şiir” bir büyük bataklıktır ve kurutulmalıdır. Bir çöplük ve bu çöplükte değerli parçalar da yok değil. Havyar da en değerli bir konsantrasyon olarak kokar, bıçak paslanır, et çürür. Ama çürümeden, paslanmadan ve kokmadan önceki tarihlerini irdelememek sadece hayvana özgü bir meraksızlıktır. İmha edilecek çöplüğün tarihi ise sadece insana yakışan bir meraktır.

1968 yılında Ataol Behramoğlu'nu karamsarlığa düşürecek gelişmeler var. Millî Demokratik Devrim tartışmaları, TİP'in içine girdiği eğik düzlem ve Türk aydınının durumu, genç şairleri umutsuzlukla karşı karşıya bırakıyor:

“Türk aydınına özgü bir çürüklük var bu işte. Belki de anarşizm, hayatımızı kaldırıp atma dönemini yaşamalıyız önce.” (s. 78)

Türk aydınına özgü bir çürüklük! Türk aydını çürük ve bu kendisine özgü birşey. Bu kolaycılık, bugüne dek devam edebilen birşeyi, hem bu aydının ayak izlerinde kalmayı, hem de suçlamayı “tarîk” bellemeye bir kez daha dikkat çekmekten başka bir işe yaramıyor. Bu bir yana, Ataol-İsmet kuşağının “hayatlarını kaldırıp atmaktan çekinmeyen insanlardan” oluştuğu da söylenmelidir. Ama bu noktada önemli olan şudur ve zaten

mektuplardan da çıkıyor: İsmet böyle kolay sloganlara mesafeli dururken, Ataol hep daha ataktır.

Genç şairlerin kadına bakışları birbirinden farklı değildir. Bu alanda tam da geleneğin izinde ve savunucusudurlar. İsmet, nişanlandığını bildiriyor:

“Gülseren (Hüseyin'in kızkardeşi) benimle aynı sınıfsal kökten gelen, akıllı, bana her konuda yardımcı olacak bir kızdır. Çok iyi bir karar verdiğim kanısındayım.” (s. 79) ⁽²²⁾

Bu, gençlerin kafasındaki dünyadır, bir kadına yardımcı olmayı, ona destek olmayı değil, bir kadının kendilerine yardımcı olması gerektiğini düşünüyorlardı. Bugün de farklı düşündüklerini kimse söyleyemez. Böyle bakınca da Ataol'un eşi Necmiye Alpay hakkındaki şu sözler İsmet'e yakışıyordu:

“Övünülecek bir kadına sahipsin.” (s. 80)

Peki 60'ların genç kızı Necmiye bu övgüleri (hakaretleri) hak etmiş miydi?⁽²³⁾ Aslında bugün ışık bir başka noktaya tutulmalıdır. Acaba o dönemde Necmiye arkadaşlarıyla nasıl mektuplaşıyor, neleri tartışıyor, hangi jargonu kullanıyordu? Acaba Necmiye'nin bir kız arkadaşı Necmiye'ye Ataol için “Övünülecek bir erkeğe sahipsin” demiş miydi? O zamanlar ne Ataol'un, ne İsmet'in ve ne de Necmiye'nin bu işlerin farkında olduğunu gösteren bir işaret var. Peki, bugün?

Elinizi sallasanız birkaç şaire çarpacak olan bir ortamda, herkesin herkesle “çıktığı” bir dönemde, bugünün genç Türk şairi o dönemin sancılı İsmet-Ataol'undan daha mı “ehven” kabul edilmeli? Bugün, bu sürünün orta yaşlısı veya genci, bu büyük sürünün hiçbir ferdi ve hiçbir “sıkıntısı”, İsmet ve Ataol'un sancılı arayışları, bakışlarıyla karşılaştırılmaz bile. “Birlikteliklerin” her fırsatta değiştirilmesinin adı herhalde özgürleşme değildir. Orhan Alkaya veya Haydar Ergülen ya da Lale Müldür... Bunların her yanı “emansipe olsa” ne yazar! İyi...

İyi de, kimin için yazmalı?

“Ancak ben okuyucum olması gereken insanları (büyük sayılar itibariyle) senin tanımladığın düzeyde görmüyorum. Hayatı ve kavgayı ciddiye almayan insanlardan, hayat ve kavgaya şairlerinin anlaşılmasını beklemek boştur. Nerdeyse kötü lâflar edeceğim. Askerden sonra sen de insanların ne durumda olduklarını göreceksin.” (s. 80)

Bu tür vurguların tarihsel bir doğruluk taşıdığı fikrine ayrıcalık tanınmalıdır. Yani önce siyasî kadrolar değil, önce şairler değil, önce “kitle” çürüyor, kokuyor. (Toplumsal hayatta balık baştan kokmaz, balık içinden kokar.) Çürümeyi önleyemeyen kadroların da bu kaderden kaçamadıkları söylenebilir elbette. İsmet, okurunun ve kitlenin pek de önemli olmadığını farkedeli çok olmuştur aslında. Ancak 26 yıl sonraki durum gerçekten de acıklıdır ve İsmet ne yazık ki pek haksızdır: Hayatı bütün günlük basitliği içinde tüm sosyalist endişelerden sıyrınlar sadece şiir, bu arada özellikle İsmet Özel'in şiirini okumakla yetinmiyorlar; bunlar 90'ların Türk şiirinde artık yegâne söz sahibi güruhu da oluşturuyorlar. Sosyalist endişelere sahip çıkmak isteyenlerin ise şiirle bir ilgileri kalmamıştır. Şiir diye yazdıklarını ciddiye almak mümkün değildir.⁽²⁴⁾ Ama sorun ne o, ne de budur. Yani “siyasî-sosyalist inada sahip çıkanlar, en iyi şiiri yazmalıdır” gibi bir tezin hiçbir şansı ve önemi bulunmuyor. Bir tür ortayolculuk da odur.⁽²⁵⁾

“Yıkılma Sakın” şiirleriyle ortalığı sarsacaklarını düşünen İsmet Özel, bu sarsıntıyı Yeni Dergi ve Memet Fuat üzerinden gerçekleştirebileceğine inanıyordu:

“Niyetim, bu ikisini aynı sayıda ardarda basılmak üzere Memet Fuat'a göndermek. Buna itirazın olacağını sanmıyorum. Çünkü ikimizin de şimdilik yayın aracı bu. Dileğim bu iki devrimci şairin, İstanbul dünyasını biraz yerinden etmesidir.” (s. 86)

Herhalde İstanbul dükalığına “vız gelip tırıs gitmiştir”. Ama ilginç olan, İsmet ve Ataul'un, şiirlerini, o dönem de yayınlanmakta olan **Yordam'a**⁽²⁶⁾ değil de, Memet Fuat'ın dergisine göndermeleridir. Burada Memet Fuat-Nâzım akrabalığı mutlaka bir rol oynamıştır, olabilir. Ama bundan daha önemlisi “kitle”ye ulaşma, daha yaygın okunma kaygısıdır. Bunun en çok sol cenah sanatçılarına musallat bir hastalık olduğu biliniyor. Bu manya, belli noktalara hasbelkader gelmiş oturmuş her türlü oyunbazın konumunu da meşrulaştırmış oluyordu. Yine de bir süre sonra kendi kitlelerini bulmak amacıyla dergilerini kurmaları, bu gençlerin kendilerine “kitle bulma” şansı vehmettiklerini de gösteriyor. Ama böyle bir manya, sonuç olarak, tüm edebiyat âleminin haklı çıkarılmasını kolaylaştırıyor. İkili bir meşruiyet desteği bu: 1. Sosyalistlerin başka yerlerdeki edebî pratikleri, bütün cinayetleriyle bu âlemin varlığının tartışma dışı kalmasına yardımcı oluyor. 2. Edebî üretimin mevcut, yerleşik organlarda

“kitleye buluşması”, ilâve bir “besleme” operasyonu oluyor. İsmet ve Ataol, en genç ve güçlü oldukları zamanda bile bu alanda çaresiz ve “destekçi” rolündedirler. Bu alanda da Nâzım’dan pek farklı bir durumda değildirlere.

İki şair, tarih ilerledikçe, 12 Mart’a doğru, sadece yaş almakla kalmıyor, ayrıca sıkışan siyasetin de dişlileri arasında acı çekiyorlar. Kan kaybediyorlar. Ama ne zaman siyasetin önünde bir sıkıntıyla yüzlerini buruşturular, olan bitene bir mâna vermekte zorlanıyorlar. Siyasal arayışların türettiği insanlar, kamplaşmalar, 27 yaşındaki Ataol için bir tükenme, bir çirkinliktir. Siyasetin yıpratıcılığı, şairin genç bir adam olarak kâbusudur:

“Ve burada, siyasî sol ortamdaki çirkef, kusturacak nitelikte. Niçin mücadele ediyoruz? Bir gün küfür yemek için mi? Niçin hapiste yatıyoruz? Niçin iş bulamıyoruz? Niçin Avrupa’ya gidebilmek için polis bize izin vermiyor? Bir takım yeni ve eski yetme zibidiler selâmı sabahı kessin diye mi? Niçin şiir yazıyoruz? Aptal, mankafa, budala, cahil, sözüüm ona aydın geçinen yoz bir takım burjuvalar, bürokrat sersemeler şöyle bir göz atıp geçsin diye mi? (...) Eskiden gazete çıkarır, dövüşür, nezarete sabahlar, sürgüne gönderilir, fakat yorgun argın bir yerde buluştuğumuz zaman mutlu olurduk. Şimdi o yok. Şu falancı, bu falancı var. İstanbul’un sanat ortamına özgü laçkalıklar Ankara’nın siyasî sol ortamına sıçramış şimdi. Fikirler yok, putlar var. Eylem yok, gösteriş var. Dostluk yok, haset var. Millet birbirine sövmeyi marifet bellemiş.” (s. 90)

Türkiye’de sosyalist hareket gürbüz bir çocuk olarak buluş çağına girerken, çevresi, kendisi ve giysileriyle çelişkisi acı vermeye başlıyor. Tabiî bütün bunlar Türkiye’nin alışık olduğu şeyler değildi. Başka ülkelerin tarihinde çok daha ağır sonuçlar doğuran “yön tartışmaları” 60’lar biterken genç Türk şairlerini fazlasıyla sarsmış görünüyor.

Ülke siyasal çalkalanmaların içinde kaldıkça, Ataol ve İsmet arasında bir tutum farkı 1969’dan itibaren daha da belirginleşmeye başlıyor. En azından mektuplara yansıyan, bu. Ataol, 70’lerde bütün olumsuzlukların üstesinden “utkan geleneği” överek gelmeyi propaganda edecektir.⁽²⁷⁾ İsmet ise daha sağlıklı kuşkulara gitmesini kolaylaştıran zekâsıyla, yeni soruların eşiğindedir:

“Kavga bütün bu çirkefle, bütün bunlara karşın yürütülecektir.

Ülkemiz henüz kapitalistleşmemiş, dolayısıyla uluslaşmamış ama emperyalizmin baskın etkileriyle iktisadî ve kültürel bozulmaya sonuna kadar teşne olduğu için bize düşen görev tohumları elde tutup eski bitkileri kökünden sökmek olacaktır. Mücadele doğru ve akıllıca yapılmış olsa idi bu sonuca varılmazdı elbet. Sol mirasımız temelsiz ve yanlış.” (s. 92)

1969'da Türkiye'nin kapitalistleşmemiş, dolayısıyla uluslaşmamış olduğu türünden cahilce zırvalar elbette genç İsmet'in suçu değildi. Böyle saçmalıkları yıllarını sol mücadeleye vermiş yaşlı başlı sosyalistler, yazarlar, “aydınlar” söyleyip yazıyor ve genç insanlar bunları ciddiye alıyordu. Saf ve iyiydiler. Böylesi sınırları kendi başlarına aşmaları beklenemezdi. Kemalist tarih kendilerine birşeyler söylüyor, ona inanıyorlardı. Kemalist tarihin çemberi içinden çıkamayan sol kanat da birşeyler söylüyor, ona da inanıyorlardı. Fakat İsmet ile Ataol'un bakış açılarına sızan ve dikkat çeken nokta, kendilerine kalan tarih hakkındaki kuşku farklılığıdır. Ataol mevcut ortamı ve dolayısıyla ortalıkta dolananları cahillik, aptallık, lâçkalık, haset gütmek ve sövmekle suçlarken, mevcut çirkefi öne çıkarırken, hep gerilerdeki birşeyleri kenarda tutmayı, belki de bilinçsiz olarak tercih eden taraftır. İsmet ise mevcut ortamın bir yenilgi sahnesi olacağından en az Ataol kadar emindir; ama bu kargaşada geçmişin de payı olduğunu farkedendir. 1969'da iki iyi yürekli genç şairin aralarındaki farklılığın bu politik krizle iyice belirginleştiği söylenebilir. Yine de bu, hepsi değil tabîi.

Halka bakışta da bir İsmet cesareti⁽²⁸⁾ var.

“Bireyci miyim? Yargıyı sana bırakıyorum. çünkü ben oradaki dostlar(?)a olduğu kadar halka karşı da güvensizim. Bu güvensizlik beni aptallığa bölnlüğe karşı koruyor. Umudum varsa da bu toz pembe değil. Umudum halkı öğrendikçe ve bilgiler edindikçe sağlam yerlerden kalkmak akıllıca uğraşmak (ancak böyle olunursa bir şeyler beklenilebileceği için) biçimine giriyor.” (s. 93)

Buna cesaret mi, yoksa hakaret mi demeli? Gerçekten de 1969 yılında genç bir solcu olarak halka bu gözlükle bakmak, cesarettten çok, hakarete girer ve büyük (“Halkımız büyüktür!” edebiyatı) kalabalığın da dışında bir soluklanmadır. Ama biz “cesaret” noktasında kalalım ve bunun aklın sınırlarıyla “uyuşamama” gibi bir yetenekten güç aldığını ekleyelim. İsmet Özel, kendisine kalan bütün mirası, İslâmî gericiliğin

safırlarındayken bile, sorgulayabiliyor. Metafizik, son tahlilde, aklın sınırlarını aşmanın modern zamanlardaki bir yoludur. Peki, metafiziğin verdiği destekle şiir yazabilen İsmet Özel, bu aklın sınırlarını hangi yönde aşabilmiştir? Bu konuda sevgili arkadaşı Ataol Behramoğlu ile aynı kaderi paylaştığı söylenmelidir. Her ikisi de, şu ya da bu rengiyle, kapitalizmin çemberinde çözüm aramayı yaşlılıklarına yapıştırdılar, yakıştırdılar.⁽²⁹⁾ Anlaşamadıkları söylenemez.

Ama tabii bu halkla karşı karşıya olma hali, bu duruş, kendi özel konumunu değerlendirmede her zaman sağlıklı düşünebilmenin garantisi değildir. Halka böyle “tilkice” bakınca, diğer işlerin önemi gerçekten de bazı yerleşik kurumlardan alınacak icazetlerin türevi oluyor. Bu icazetten İsmet’in çok rahatsızlık duymadığı söylenmelidir. Tıpkı Ataol gibi, bazı demokrat ve daha kitlesel merciler üzerinden kendi görüşlerini/görünüşlerini sahneye çıkarabiliyorlardı. Bu, şiir için Yeni Dergi olabilir, aradan 30 yıl geçince neden Millî Gazete veya Cumhuriyet olmasın ki? İki kafadar, hep içine sıkıştırıldıkları cenderenin bir yerlerinde daha az baskı olduğu yanılsamasına (“ham hayal” veya “önyargı” da denebilir) teşneydiler. Yeni Dergi’de yanyana yayınladıkları “Yıkılma Sakın”lar için İsmet’in görüşü:

“Şiirlerimizi gördüm. Onlar Türk edebiyatının sağlam dayanışma örnekleridir. Ve Türk şiiri ikinci defa bizimle anlama ve niteliğe kavuşuyor. İstanbul’lu veya şuralı buralı sersemler üzerine etkisi olmasa bile, biz pek yakında bayrağımızı Türk kültür alanına itirazsız saplayacağız. Bu güç bizde vardır.” (s. 93)

Bir güce sahip olduğunu düşünmek, bazı teslim olmuş odakları kullanma duygusunu besliyor kuşkusuz. Bunun tersi de doğru. Yani RP’yi veya CHP’yi vs. “kullanan” adam, kendine bir güç vehmeden adamdır. İsmet ve Ataol için İstanbul şair tayfası ve Memet Fuat böyledirler. Ama işte tam da bu noktadaki, tâbire izin verilsin, “ahlâksızlığı” anlamak güçtür: “İstanbul’lu sersemler”e ulaşmak mı, o sersemlerin arasında, içinde görünüp bir biçimde öne çıkmak mı? Bu, icazet almaktır. Ama sadece İsmet’e veya Ataol’a özgü değil. Bu yolun en şanlı yolcusu 1920’ler veya 1930’larda Nâzım değilse eğer, 1960’larda Yılmaz Güney’dir. Aslında bu yolun pek zavallı bir mantığı var: Sert ve yetenekli “cön”, burjuvalar arasına gelir, güzel kızlar başta olmak üzere “hepiciğini” yaptıklarıyla serseme çevirdikten sonra asıl yerine, yani ezilenlerin veya

sosyalistlerin safına, geçer. Biraz da yüzyılın başındaki sosyalist devrimcilerin sendikalar veya sosyal demokrat partilerdeki meşguliyetlerini izah ediyor. Ama baştan ayağa bir yanılısamadır. Sadece Yılmaz Güney'de kalalım: Devrimciliği ve sanatı son derece bulaşık, fakat gerçekten de bir yiğit adamdı. Sinemada yol açıcı bir yanı yok değildi gerçi, ama son tahlilde sanatı da siyasal mücadelesi de bir derinlik içermez. Önemli yeteneklerini ve başkaldıran kişiliğini, hiç farkına var mı bilinemez tabîî, o Yeşilçam yıllarında tüketmişti bile. Ama Türkiye kültür coğrafyası o kadar bayağı ve yoksuldu ki böyle bir yetenek bile ortalığı altüst etmeye yetebilmişti. İcazetin, Yeşilçam'dan veya Yeni Dergi'den, farketmez, işte böyle bir acımasızlığı var. Bu, genç İsmet'i fazla rahatsız eden birşey değildir.

Ama politika ve edebiyat ilişkisinin sürekli kendisini meşgul ettiği açık:

“Politik eylem ve edebiyat eylemi uzlaşmaz iki eylem değildir. Ben yine bu tarzda tasarılar taşıyorum. Edebiyat ve politikanın ‘Dilemma’ niteliği taşımaları için birbirlerinden beslenmemeleri gerekir. Oysa ikisinin de ‘Kültür’den kök almaları yüzünden toplumsal bir olgu niteliği göstermelerinden ötürü bir arada çatışarak ama çelişmiyerek kendilerini ileri götürebilirler.” (s. 93-94)

Sadece o zamanki devrimcilerin ve bugünkü İsmet Özel'in değil, solcu ve sağcı tüm Türk edebiyat/sanat âleminin bu görüşte olduğu kesindir. Bu iddia, bir eğilim olarak sanatla veya politikayla fazla ilgili Türkler'in “sanatla politika çatışmamalıdır” görüşünün altını imzalayacakları anlamına geliyor. Genel doğru, özellikle sol cemahta “sanat ve politika özgürlükçü bir beraberlikle gelişmelidir” türünden kolay çözümler revaçtadır. Genç İsmet ve Ataol ile yaşlı İsmet ve Ataol da aynı görüştedir, kuşku yok: Politik eylem ve edebiyat eylemi uzlaşabilir iki eylemdir! Ya da uzlaşmalıdırlar vs.. Ama öyle mi? Gerçekten de bu kolay doğru, bu kadar sahih mi?

Politik eylem öne çıkıp hedefe yaklaştıkça ya da edebî üretim incelikli yoğunlaştıkça (yani “bedîî” hedeflere yaklaştıkça) birbirlerinden uzaklaşırlar. Bunu aslında, otuz yıl sonraki egemen sanat anlayışı da kabul edebilecektir. Oysa politik eylem ve edebî eylem, zenginleştikçe birbirinden uzaklaşan, uzaklaşması gereken iki meşgaledir. Edebî zenginliğin politik hedefleri ve politik zenginliğin de edebî hedefleri/zenginliği gündem dışı bıraktığına tarihte çok sık rastlanmıştır

ve bu, doğrudur. Yani genç İsmet ve Ataul'un düşündüğünün tersine, politik eylem ve edebî eylem, burjuva toplumunda son tahlilde uzlaşır iki eylemdir ve dışardan yeni bir topluma yürüyenlerin nokta-i nazarından “uzlaşmamaları” gerekir. Çelişmeleri gerekir. Çekişmeleri gerekir ve bu ikisi arasındaki seçim, sağcı ile solcuyu birbirinden ayırabiliyor: Bir çaresizlik olarak sanatsal pratiğe önem veren ve siyasetin önüne koyan ya da siyasal pratiği sanatla uzlaştırmaya çalışan, eğer sağcı amaçlara hizmet etmiyorsa, baştan sona bir çıkmaz sokak tüysüzdür.⁽³¹⁾ İsmet, Nâzım ağabeyinin izindeydi ve henüz ondan gördüklerine başkaldıramıyordu.

Ancak icazet almak, başkalarının dergilerinde “arz-ı endam” etmek, gençlere fena dokunuyor olsa gerektir. Daha önce değindik, bu konuda Yordam'dan gelen bir fırça, sanıldığından çok daha etkili olmuştur. Ortama konulan teşhisler giderek sertleşiyordu. Ataul:

“İşimiz çok zor. Hem gericilerle, hem bizden gibi görünen bir sürü aptalla uğraşmak zorundayız. Edebiyatın ve edebiyatçının (gittikçe karışan Türkiye’de) onurunu, tutarlılığını korumak bize düşüyor.” (s. 96)

Burada da gericilerle, ilerici olup da aptal kalan kesim arasındaki ayrım dikkat çekiyor. Bir içiçeliğin farkında değiller. Ama bundan daha önemlisi “edebiyatın onurunu, tutarlılığını koruma” güdüsüdür. Sorun bugün de aynen kalmış kabul edilmelidir: Edebiyatımızın korunması gereken bir onuru ve tutarlılığı var. Ama siyasetimizin (hele hele sosyalist siyasetin) korunması gereken bir tutarlılığı yok. Belki de genelde siyaset onursuz ve tutarsız birşey ve onu da edebiyat vs. ile kompanse etmek mümkün. Ama bizi ilgilendiren asıl sorun, sosyalistlerin kendilerini neden edebiyatın onur ve tutarlılığını korumak zorunda hissettikleridir. Kuşku yok, bugünkü devrimci ve İslâmcı kanat şairleri de benzer şeyler söylüyor, düşünüyordur. Türk edebiyatı denilen Haydar Ergülen/Roni Margulies'ten Sombahar müptelâlarına kadar uzanan tüm sâkinleriyle yaşadığımız bataklıkta ise, zaten bu “İki kere iki dört eder” gibi birşey. İyi de, neden?

Neden? Eğer içinde bulunulan toplumsal kargaşa ve çürümeye, edebiyat onurlu ve tutarlı kalabiliyorsa, diyelim sosyalistlerin yardımıyla, fazla çaba göstermeye ve toplumu değiştirmeye ne gerek var? Toplum değişince edebiyatın o varolan “onur ve tutarlılığının” kalacağına garanti nereden? Toplumu değiştirmek, bir üretim tarzını değiştirmek, o toplumun tanıdığı edebiyatı da değiştirmek demektir. Belki bir zaman aralığı bulunabilir arada, ama, üretim biçimi değişince edebî üretim aynı

kalamaz. Devrimci ya da İslâmcı sanatçı ise değişen bir siyasal toplumsal yapı sonrasında pekâla ortada kalıverir. Ancak bütün bu mülâhazaların ötesinde, İsmet/Ataol kuşağının muhafazakâr konumu bulunuyor. Aslında, tıpkı Nâzım, ya da 40 Kuşağı veya İkinci Yeni gibi, pek de tehlikeli bir yerde değildiler. Kendilerini bu edebiyatın onur bekçisi sayıyorlardı. Yeni Dergi onlara bu duyguyu aşıl原因an odaklardan sadece birisiydi herhalde. Bir de şu: Osmanlı-Türk devlet geleneğinin, İttihatçılığın, mevcudu korumak (“mülk”ün onuruna sahip çıkmak) ısrarını sürdürüyorlardı. Payitahtı koruma güdüsü, yıkmaktan ödü kopan ve her yıkımda asla yeni bir doğum değil, mutlaka ölüm ve bitiş gören bir “devlet yenilikçiliği” de üretmişti. Bu duygunun, bugün soldaki ve sağdaki edebî cemaatlerde egemenliğini kurduğu artık herkesin bildiği bir sır. Solun ve sağın paydası ortak.

Bir devamlılık. Miras, yani genlere işlemiş o korkunun ürettiği “bir yerlerde kurtuluş var” duygusu, tarihsel bir devamlılığa işaretler. 27 yaşındaki Ataol'u bu bekçiliğe teşvik eden, tahrik eden şey ne olabilir? Riskse risk. İsmet de Ataol da risk almaktan çekinmeyen, gerektiğinde bıçağın üstüne doğru yürüyebilecek çocuklar olduklarını kanıtlamadılar mı? Bıçağın üzerine yürümekle, bıçağın üzerinde yürümek iki temelinden farklı müdahale demek ki. Bıçak sırtında yürüdükçe, bu yürüyüşün mantığı üzerine de düşünmek gerekiyor sanki. Ancak bıçağın üzerine üzerine yürüyen gençlerin, bıçağın sırtında yürümeyi pek öyle kolay kabullenemedikleri de görülüyor. Risk çocukları, burada risk alamıyorlar. Risk almayı, yalnız kalmayı, her yıkımın bir doğum olduğunu düşünemiyorlar. Ama haklı oldukları bir yan hiç mi yok?

Ne gördülerse o çerçevede kalmayı devrimcilik saydıkları, nasıl reddedilebilir? Demek ki şu: 60 Kuşağı gençler (68'liler falan değil, böyle bir etiketin bizde mümkün olmadığına, aslında dışarda da olmadığına daha önce değinmiştik) devamlılığa edebiyatta daha da etkili bir tarzda sahip çıkmayı, solculuklarına, devrimciliklerine yakıştırabildiler ve bu inat, 70'lerden ciddiye alınabilecek fırlaklıkta genç şair çıkmasını engelledi. Murathan Mungan ve Ahmet Erhan gibi örnekler, bir memur yenilenmesinin sınırlarında doğdular, kaldılar. Özellikleri yok değildir. Ancak 70'ler “çok büyük” edebiyatçılar çıkaramadı. Galiba en temiz işlerde bile taklidin sınırlarında kalındı. Başka nedenleri de var tabî, ama insanların bir türlü kurtulamadıkları bu “bekçilik” duygusunun hiç mi

payı yok?

Şöyle ya da böyle, 1960'ların sonunda genç devrimci/şairler, Türk edebiyatının onur ve tutarlılığını sağlama görevini de üstlenmişlerdi. Ama o zaman da Ataol'un sızlanmasını anlamak güç: "İşimiz çok zor." Gericiler ve ilerici kılığındaki aptallar, yoksa o zamanlar, edebiyatın ve edebiyatçının onurunu ayaklar altına mı alıyorlardı? Edebî onur ve tutarlılığın düşmanları gericiler ve aptal ilericiler miydi?

Tersi doğrudur. Gericiler, mevcut onur ve tutarlılığa ısrarla sahip çıkan adamdır. Bu, edebiyatta da böyledir. Bunun karşısında ise ilerici yer alır: İlerici, edebiyatın mevcut onur ve tutarlılığını teşhir direğine bağlayan, onu ayaklar altına almaktan çekinmeyen bir hırs küpüdür. Sömürüye karşı hırs küpü olmak, ilerici olmak için yeterlidir, ama aptal olmayı herhalde engellemiyor. İşte gündeme bugün bile giremeyen soru şudur: İlerici veya devrimci edebiyat adamı, içinde bulunduğu edebiyatın onurunu koruyan mı, yoksa ayakları altına alan mıdır? Devrimci edebiyat adamı, kendi edebiyatını yıkmayı değil, onarmayı öneren midir? İnsan, onararak, muhafaza ederek herhalde muhafazakâr olur, ama devrimci veya solcu olamaz. Ayrıca edebiyatçılıkta ısrar da insanı devrimci yapmaz, tersine devrimciliğe karşı korur. Bu meselelerin genç Ataol'un 27 yaşındaki kafasına değmediği doğrudur, ama İsmet'in de farklı düşündüğü söylenemez.

İsmet Özel'in fikir ve edebiyat hayatı boyunca izlediği yatakta, hakkı verilmelidir, emperyalizme karşı mücadele hep öne çıkıyor. İlerde değineceğiz, isyancı döneminde de Batı karşıtlığını temel aldı ve bu kitabın önsüzündeki "batılılaşmanın vicdan azabı"ndan kaçan devrimci arkadaşlarını, Ataol'u suçlarken haklı kalabildi. "Halkın Dostları" doğarken kafasında olan şey de anti-emperyalizm, yani sömürülen bir ülke ve halkın (sınıfsal sınırları silerek) dışarıya karşı korumak:

"Sanırım iş sıkı tutulursa emperyalizme karşı kültür cephesi düşüncesi ilk tohumunu atabilir ve tutar bu iş." (s. 97)

Edebiyatçı, dışarıya karşı içerdeki edebiyatı da koruyacak herhalde. Ataol da derginin manifesto yazısı için düşünüirken hakkını veriyor:

"Kültür emperyalizminin Türkiye'ye yaptığı namussuzluklar. (Bu konuda İsmet'in ağzı iyi laf yapıyor.)"

Ama içerdeki durum hiç de iç açıcı değildir:

"Türkiye sanatının rezalet durumu." (s. 99)

Gençler, farkında olmadan, rezalet bir sanatın,

“çirkef edebiyat ortamının” (s. 101)

onurunu kültür emperyalizmine karşı korumayı iş ediniyorlar. İyi. Bunda hiçbir çelişki görmüyorlar. Bu da iyi.

İşte bütün bunları birleştirtince ortaya “tutarlı” bir İsmet Özel çıkabiliyor. 1969'daki İsmet, 1995'te biraz daha farklı bir terminolojiyle ama hâlâ emperyalizm dediği, Batı'ya karşı mücadele etmeyi sürdürüyor. 1965-1969'da “içeriye” bakışının biraz daha tutarsız olduğu söylenmelidir. Müslüman olunca, içerdeki değerleri rahatça öne çıkararak mücadele pratiğinde bir farklılık yakalayabilmiştir. Doğrudur: Bugün Özel hâlâ emperyalizme karşı mücadele eden, örneğin Nobel'i emperyalizmin aracı olarak gören bir şairdir. Ataol ise bu tür sertlikleri tümüyle terketmiş, Nobel'e hayran, sıradan “Aman bir tatsızlık çıkmasın” noktasında ömrünün sonunu bekleyen bir emeklidir. İkisnin birden aynı anda haklı olması mümkün değil. Ama ikisinin de haksız olması mümkün ve öyle.

İsmet:

“Devrimci kavga günü filân gibi şeyleri siktir et. Biz: Sen ve Ben türk şiirinin umuduyuz madem, çapı dar adamlar bize çok şey kaybettirir.” (s. 103)

İsmet Özel kendine âşık bir genç adamdır ve bu konuda hiç de yalnız değildir. Ataol Behramoğlu da keza kendine biçtiği değer, duyduğu hayranlıkta arkadaşından geride kalmıyordu. Bunun tarih içinde bir trajik noktaya işaret ettiği belirtilebilir. Edebiyat tarihinde olsun, başka pratiklerde olsun, bazı başarılı şahsiyetler yaptıkları işe duydukları sevgiyi, kendilerine duydukları sevginin bir türevi sayıyorlar ve belki de bu yüzden çok başarılı olabiliyorlar. Nâzım Hikmet, “kadınlarından” bile çok kendini sevdiği için de yaptığı işi seven ve iyi yapan bir şairdi örneğin. İsmet Özel bu türün en güzel örneklerinden biridir. Kendini ciddiye aldığı için yaptığı işi de ciddiye alıyor. Bu sınıfta olanlara değişik alanlardan, Bülent Ecevit, Hilmi Yavuz, Murathan Mungan, hattâ Yalçın Küçük, sosyalizm tarihinden de Marx, Lenin, Trotski gibi örnekler eklenebilir. Ama bir de yaptıkları işi sevdikleri için, kendilerini de seven, kendilerini yaptıkları işin türevi olarak değerli bulan bir kesim var. Hüseyin Cöntürk, Enis Batur, Doğan Avcıoğlu, sosyal mücadele tarihinden ise Robespierre ve Stalin gibi örnekler de bu sınıfa ait ilk elde

akla gelen örnekler arasındadır.

İsmet ve Ataol'un, kendilerine âşık olduğunu söyledik. Ancak eklemek lâzım: Ataol, İsmet'in tersine işi yine de iyi yapamayan, kendine âşık, ancak başarısız bir iynetli adam olarak kaldı. İsmet, açık yüreklidir:

“Biz –iki şair– toplumun atar damarıyız. Yaşamayı böylesine ciddiye alan başka yazar göremiyorum, yaşayanlar arasında. Derginin önemi de buradan geliyor zaten.” (s. 107)

“Halkın Dostları” deneyimi, gençleri, onurunu korumak istedikleri edebiyat âlemini sürekli yeniden değerlendirmeye zorluyor. Zaten sosyalistler arasındaki tartışmaların boyutu, özellikle İsmet'i zıvanadan çıkarmıştır:

“Kendimizi bu pis politik ortama göre değerlendirmiyoruz.” (s. 107)

Ataol'un da İsmet'i bu tepkisinde yalnız bırakmadığı biliniyor:

“Bana kalırsa, Cansever'in şiiri metafizik, idealist bir dünya görüşüne yaslanmakla gericiliğe daha yakın duruyor. Şiir fetişistliğinden de öte bir şey bu. T. Uyarda yer yer devrimci atılımlar vardır.” (s. 110)

Elbette, bugünün satılık şuarası gibi “Şiir şiirdir” noktasında takılıp kalmamak lâzım. Tersine, şiir politikadır, politikanın ta kendisidir. Türkiye'de politika da şiirdir. Bu bulaşıklığı birbirinden ayırma şansının kaldığı da iddia edilemez. Birinin iptal edilmesi gerekir. Ama en yakınındaki bir arkadaşının kafasında esen metafizik rüzgârları anlayamayan, farkına varamayan Ataol Behramoğlu'nun, Cansever veya Uyar hakkında dikkate değer birşey söyleyemeyeceği açıktır. Ama yine de birşeyler söylüyor. Aslında Cansever veya Uyar'da devrimcilik arayıp bulma telaşına bir mâna vermek çok zor değil. Başta da söyledik: Kendilerine kalan tarihte, işlerine yarayacak, cilâlayıp teşhir edebilecekleri birçok şey bulabileceklerini düşünüyorlardı ve buna hizmet için kavga etmekten çekinmiyorlardı. Ama bu tarihi bütün olarak karşılarına alamıyorlardı.

Sosyalist kadrolarla içiçe bir dergi, Halkın Dostları, ellerini kollarını bağlayacaktır kuşkusuz. Kavga etmelerini böyle bir içiçelik, elbette engeller. Yine de bir edebiyat dergisine Trabzon'dan 15 abone, bugünkü genç edebiyat dergicileri için herhalde güzel bir rüyadır. Ama önemli olan, getirdikleri değil, götürdükleridir. Sanıldığıının tersine, politik kadroların edebiyatla tanışmaları, şiire bulaşmaları onları daha duyarlı

yapmıyor. Ya da aşırı duyarlı yapıyor ve sosyalist politika sahnesinin kaba acımasızlığını (plebyen vurguları) derhal farkedebiliyorlar. Bu iletişimi engellemek güç. Ama daha önemlisi bir paralelliktir. Edebî geçmişini tümüyle karşısına alamayan şairle, yine politik geçmişinden şu ya da bu ölçülerde hoşnut sosyalist militan arasında, miras “bağlamında”, pek bir fark veya aykırılık yoktur. Biri diğerinin destekçisidir. Yani Turgut Uyar'ın bazı şiirlerini “devrimcidir” diye yanınıza çekip, Cansever'i metafizik bulmanız, sizi devrimci yapmaz. Bütünsel bir aşkınlığa, bu tür ucuz seçmecilikler götürüyor. Geçmişe, birikime toplu bir şiddet uygulamakla, bu tür yamacılığın birbirine hiç benzemediği açıktır. Ancak böyle bir konfrontasyonun Türk tarihinde yaşanmadığı da biliniyor. Genç şair, 1960'larda, büyük bir içtenlikle, gerçekten de gelenekçidir. Hattâ, bu söz hafif kaçır, 1960'lar biterken, bütün öfkelerine rağmen, İsmet ve Ataol bizzat gelenektirler. Böyle bir “etiketin”, o zaman olduğu gibi, bugün de, iki şairi rahatsız etmeyeceğini ise eklemeye bile gerek yok.

Fakat Murat Belge ile ilgili ilişkilerinde saf bir itilmişliği yaşıyorlar. Bu “Murat türü”ne ilerdeki yıllarda ve bugün her yerde rastlamak mümkün olacaktır. Sırtında yumurta küfesi taşımadığını düşünen, birçok şeye zahmetsizce ulaşabilen ve “define”nin Batı'da olduğuna inanan, içeriye, kendi çıktığı yerlere hep bir aşağılama ve acımayla bakan, bunu kompanse edebilmek için de “oryantalist” kesilen tam bir patrisyen snobizm. Bütün yazı hayatı boyunca tek “yeni” birşey söylememeyi başarabilecek kadar “bilgili”, ama yeni katkılar iddiasını taşıyanlara haçlı seferleri düzenleyecek kadar da kin yüklü bir Ahmet Mithat Efendi. 1960'larda, kariyerinin ilk adımlarını atan Murat Belge'nin, İsmet ve Ataol'a yaklaşımındaki bu acenta uşaklığı, elbette ileri yıllardaki kurumsal niteliğiyle Birikim'in gübresidir. Ataol'un içten bir saflıkla anlamadığı şey, bu burnu büyüklüktür. Belge'nin, patrisyēn şımarıklığı siyaset sayan sonraki kuşaklara (ki bunlar Ümit Kıvanç, Ruşen Çakır, Tanıl Bora, Can Kozanoğlu vs. ile örneklendirilebilir) miras kalan “adamsendeei” define avcılığının, kendi yetenekleri konusunda hep ikircikli Ataol'u kırdığı, kendinden emin İsmet'i ise pek ırgalamadığı söylenebilir. Ama herhalde Ataol'un içtenliği bir kenara atılamaz:

“Murat yazmıyor bana. Onu kızdırdım mı bilmem? Dün bir mektup yazdım bunu öğrenmek için ve işin kötüsü yine tepesini attıracak şeyler söyledim. Bizim kuşağımızın eleştirmeni olmasını istiyorum onun.

Azıcık canlanmasa gerekiyor bunun için. Düşün, bir E. Gürson bile çıkar çıkmaz söz etmişti kitaplarımızdan. Bu işin meraklısı olmadığımı bilirsin. Ama Murat azıcık daha ilgilenmeli-bizim kaygılarımızla.” (s. 110)

Bu noktada söylenmesi gerekenler var.

Türk edebiyatının sadece Ataol veya İsmet'in değil, Murat Belge'nin de değirmenine su taşıdığı görülüyor. 1960'ların en yetenekli eleştirmeni, neredeyse her yazısı ayrı bir olay olan Eser Gürson, işte tam da bu nedenle unutturulmuş olmalıdır. Türk edebiyatının 30 yılından, biraz da kendi çabasıyla, rahatça kazınabildi. Şunu çok açık telâffuz etmek gerekir: Murat Belge'nin, sadece tek tük yazdıklarıyla bile Eser Gürson karşısında hiçbir önemi yoktur. Murat Belge'ye bir oryantalistin o yapışkan ansiklopedik kültürü gerçekten de yakışıyordu. Eser Gürson ise tamamıyla bizim içimizden çıkmıştı. Bizdendi ve bizi acımasızca eleştiriyordu. Murat her zaman bayağı bir umursamazlıkla, içerdekiyle iyi geçinmeyi “Batılı demokrat” rolüne uygun gördü. Eser Gürson eğer diretebilse ve Yordam'la çekilen çizgide inadını dile getirebilseydi, “Belge'li Birikim gericiliği” kolay kolay, en azından edebiyatta, yaygınlaşamayabilirdi. Böyle bir olasılık, Gürson'un kişisel çekingenliğinden kaynaklanan nedenlerle, tümüyle “sümen altı” edilebildi. Ama 60'ların en parlak eleştirmeni, Türk edebiyatına yakışmayacak kadar derin bu genç adamdı. Yazıları birgün yeniden okur önüne çıktığında görülecektir ki, onun karşısındaki bir Murat Belge, gerçekten de en fazla bir Ahmet Mithat Efendi'dir. Türk edebiyatı ve sosyalist mahfeller, acımasızlıkta diğer ülkelerden geri kalmayan sahnelerle sahipler: Adeta unutturarak, kendi çaplarının üzerinde işaretler veren kişi ve odaklardan intikam alıyorlar. Hüseyin Cöntürk en güzel bir örnektir. Eser Gürson için de aynı söylenebilir. Ama, şudur: Ataol'un şiirine kuşkuyla ancak içerden bakan Eser Gürson, en az genç Ataol kadar sancılı ve yerli bir bakıştı. İsmet Özel'i, herkesi şaşırtacak bir sertlikle eleştirebilmişti. Eser Gürson, tıpkı Hüseyin Cöntürk gibi, Türk edebiyatına sığmayacak kadar derin, sözünü sakınmaz, yerli ve çekingen olmanın bedelini unutulurak ödedi. Yalnız, Belge'nin acenta malı parlak incik boncuklarına itibar etmemeyi önerecek kadar Türkiyeli idi. Ataol da, İsmet de, Murat Belge de, zamana yayılan bir intikam harekâtını başarıyla tamamlayabildiler.⁽¹⁾ Ataol ve İsmet'in Murat'a yaklaşıp, ne olursa olsun

Eser'den uzaklaşmalarının, kişisel nedenler bir yana, maalesef ve herhalde “metropol uşaklığının” yıldız yağmuruyla gelen gerekçeleri de olmak gerekir. Gürson, muhtemelen vasat bir doktora öğrencisinin iki yılda hazırlayabileceği “Marksist Estetik” türünden özetlere tenezzül etmeyecekti.⁽³²⁾ Ama çabuk pes etti.⁽³³⁾ Gerek İsmet Özel, gerek Ataol Behramoğlu, gerekse de Murat Belge, çağdaşları bu fırlak adamı, her biri kendi tarzında ve bir biçimde sahnenin dışına atmayı başardılar. Eser'i hiç sevmədiler. Türk edebiyatı tarihi böylesi benzer cürümlerin tarihi ve kazananların hepsine “mücrim” gözüyle bakmak gerekiyor. “Cürmün tarihi” irdelendikçe sanıldığından çok daha etkili sonuçlar, ürünler verecektir. Yapılması gereken budur ve bu, Türk edebiyatının yıkımı sonucunu doğuracaktır. Cürmün tarihine sahip çıkılacağı kesindir. Ancak şu, değildir: Kaybedenleri, eski “galiplerin” tahtına oturtmak, bir yenilik olarak görülmemelidir. Memet Fuat'ı indirip Hüseyin Cöntürk'ü çıkarmak ya da Murat Belge'yi iteleyip yerine Eser Gürson'u oturtmak, hiçbir anlam ve yenilik taşımaz. Bir tarihin, ancak tüm kurumlarıyla altüst edilir, yıkılırken doğru analiz edilebileceği doğrudur. Entellektüel şiddet, yönetenler arasındaki tasnifi değiştirmek değil, bir bütün olarak bu âlemi feshetmek hedefini gütmüyor mu? Çarı indirip Kerenski'yi tahta oturtmak ya da Kenan Evren'i itip yerine Bülent Ecevit'i çıkarmak, neyi kökünden değiştirirdi ki? Sistem aynı niteliğini korurdu. Önemli olan insanın, mevcut sistemi karşısına alıp, mücadelesinde bir yan destek olarak da tasnif oynamalarına gidebilmesidir. Ne kadar haksızlığa uğrasalar ve derin de olsalar, yenilenler (unutturulanlar) bu cürüm tarihinin birer parçasıdır. Bizler de mevcut cürmün bir parçasıyız. Ortadan kaldıramadıkça, sorumluyuz.

Bu, genç İsmet ve Ataol için hiç sözkonusu olmadı. Onlar hep saf, suçsuz ve kurtarıcı olduklarını düşündüler. Halkın Dostları'nı yaparken, geçmişle mücadele etmeyi değil, hep ondan güç almayı öne çıkardılar. Böyle görmüşlerdi. Ne gördülerse, öyle devam ettiriyorlardı. İyi...

İyi de Ataol'un Necmiye'ye bakışında yeni bir ilişkinin tadı hiç mi yoktu?

“Necmiyecik pazar günü Paris'e uçu. Beni kocaman, çolpa bir adam olarak burada bırakıp.” (s. 113)

Burada içinden bir türlü şiir çıkamayan bir Ataol içtenliği yattığını, Necmiye ve Ataol diye iki güzel çocuğun bu tarihe değip geçtiğini

eklemekle yetinirim. Çolpa ve güzeldiler gerçekten de.

Avrupa'ya bakış, Necmiye'nin ardından Ataol da dışarıya çıkınca mektupların ana motifi halini alıyor. Ataol:

"Avrupa'yı sevmedim azizim. Hem de hiç sevmedim. (...) Bence Avrupa'da (yani kapitalist Avrupa'da) bayağının bayağısı, rezilin rezili bir hayat yaşanıyor. (...) Her şey yapmacık, iğreti, insanlık dışı. (...) Şovenistliğim mi tuttu sanıyorsun? Korkma. Nasıl boktan bir hayat yaşadığımızı biliyorum elbet. Ama kapitalist Avrupa bizimkinden daha boktan bir hayat yaşıyor. Bu düzeni binlerce ton dinamitle havaya uçurmak gerekiyor." (s. 118-119)

Bir tür şok yaşıyordu herhalde. Ama, toplumsal hareketliliğin doludizgin yaşanmaya başladığı bir ülkeden, gençlik hareketinden, edebiyatından Londra'nın sükûnetine düşmek, zaten altından kolay kalkılır bir yük değildi. Avrupa ve Batı'ya, proletaryasını biraz ayrı tutarak, fena giydiren Ataol'a, zaman, 1980'lerde acı oyunlar oynadı. 1970'lerde Londra, Paris, Berlin vs.'yi kapatan Şilili göçmenler gibi, öfkesini 1980'lerde ve sürgünde bir hayranlığa tahvil ederek yaşlandı. İsmet Özel ise içerde kalmanın getirdiği şansla itidalini ve kuşkusunu korudu: İfratla tefrit arasında bir yolculuğa çıkmadı.

Atılan zarlarda İsmet daha isabetlidir. Ataol, kardeşi Nihat Behram ve Zekâî Bostancı'dan şair yapmaya çalışırken, 26 yaşındaki İsmet çok rahattır:

"Ben kendi payıma Nihat'ın yazdıklarını beğenmiyorum. İyi bir şair olacağından da umudum yok. Zekâî'nin geleceği için bir şey diyemem ama şimdi yazdıklarında özgün bir şey bulamıyorum." (s. 126)

Zaman İsmet'i haklı çıkarıyor. Ama şunu hep tekrarlamak gerekli: Bulunduğu yer, bugünkü konumu, geçmişi vs. ne olursa olsun, Özel'de, şiirin hasını ayırdeden bir cevher hep vardı ve kendi başarısını da muhtemelen bu cevhere borçludur. Bu ise aslında pek önceden açıklanamaz birşey. Yani bu cevherin "kaba materyalizme" sığan bir gerekçesi ya da reçetesi kuşkusuz yoktur. Sonra, bir de İsmet, Ataol 'un tersine kendinden başka şairlerle, çok gençken de uğraşmadı. Hattâ ilgilenmedi. Mektuplarda bu sıkıntıyı, "Ne alâkam var benim bunlarla?" duygusunu okumak mümkün. Bu noktada Ataol'a hiç benzemedi. Gerçi bir ortak çizgi veya çözüm anahtarı bulmak mümkün değil, son derece değişikdir, ama şiirin doruklarındaki isimlerde, bir başka ifadeyle şiirin

hasını yakalayabilmiş isimlerde, genellikle böyle bir kendini beğenmişlik, kendine hayranlık egemendir. Ancak tabii istisnalar da var. En önemli bir istisna, örneğin, Nâzım'dır. Ama o da şairden çok “yazar” çıkarmıştır elindeki kumaşlardan. Kendisiyle rekabete hazır şairlere değil, yazarlara yatırım yapmıştır. Yine de bu, çok açıklayıcı bir nokta değildir, zira Nâzım'ın çok adamla uğraşıp, bunlardan aydın çıkarabilmesinin, ama dikkate değer bir şair çıkaramamasının önemli bir nedeni de herhalde içinde yaşadığı koşullardır. Hapishane koşullarında yaşadığı unutulmamalıdır. İşte, İsmet de Ataul'a bu noktada pek benzemedi. Behramoğlu ise, önemli olanaklara rağmen, Militan-Sanat Emeği çevresinden Ahmet Erhan ve kısmen de Neşe Yaşın dışında bir önemin sahneye çıkmasında etkili olamadı. Diğerleri, hep orta karardır. Ahmet Erhan da, Neşe Yaşın gibi şair doğan bir erken yetenektir ve bu çizgide belki bir tek Erdal Alovera ayrıca daha ileri yaşı, şiiri nedeniyle ayrıca incelenmek gerekir. Sanat Emeği macerasının Alovera'da ağır olumsuz izlerini bulmak yine de mümkündür. Sonradan özgürleşebildi. Hattâ öyle çok özgürleşti ki, solculukla bile alâkası kalmadı. Demek ki...

Demek ki, Ataol da pek öyle başarılı olabilmiş değildir. İsabetli zarlar atamadı. Turgay Fişekçi, Barış Pirhasan, Suat Vardal, Yaşar Miraç vs. türünden 70'lerin gençleri sürekli ortalama ve çok sıradan işler çıkardılar. Ama Ataol hep zarını attı, İsmet ise galiba Halkın Dostları'ndan sonra tüm zarları arka bahçeye fırlatıp kurtuldu. Bu açıdan da az rastlanır bir bireyci ve “bencil”, kendine âşık adam olduğunu kanıtladı. Trajik olan şudur: Ataol 70'lerde gerçekten de şair loncası üzerinde etkili oldu. İsmet Özel şairin hasını kokusundan anlayan bir adamdı; hep kendince Ataol'u destekledi. Ataol'un “Bir Ermeni General” ve diğer ilk dönem şiirleri düşünülürse, en azından ilk döneminde onda da pek yanılmadığı bile iddia edilebilir. Ama loncaya genelde “uzak durdu”. Bunun bir suç olduğu ileri sürülemez, ancak nedeni veya nedenleri olması gerekir: Başka dünyalara sağır olmak, belki de kişinin kendi dünyasına duyduğu hayranlıkla yakından ilintilidir.⁽³⁴⁾ Ataol için aynı şey söylenemez, ama İsmet Özel'in Türk edebiyatının ve özellikle de kendi döneminin en muhteşem bireycilerinden biri, belki de birincisi olduğu söylenebilir. Pratiğinde bunu saklamak için çaba harcamayacak kadar da dürüsttür ve kendisini tanır. Ataol'u heyecanlandıran Nihat Behram, İsmet Özel için tahammül edilmesi gereken bir seviyesizliktir. İsmet'in, 70'lerden sonra yeni kuşakla

kurduğu ve belki aradaki mesafeden güç alan bir alışveriş de yok değildir. İki şairin bütün yazışmalarının 1970 yılında siyasal ortamın değerlendirilmesine ayrıldığı görölüyor. Artık pek öyle şiirden bahsettikleri yok. Zaten daha önce de pek bu alanda “eğerlendikleri” söylenemez. Bu, belki de şiir üzerine yüksek sesle düşünmekten çok, şiir yazmayı tercih etmelerindendir. Ama bu, sadece bir yanıyla böyle. şiir, başka şiirler, başka şairler okunarak mı kazanılacak bir “haslet”tir? Herhalde hayır. Elbette şiir tüketmek gereklidir bir şairin yetişmesi için, bu her anlamda bir tüketimdir, ama ondan daha önemlisi, bu vizörden de olsa, hep hayata bakmaktır ve hayat dediğimiz şey de başka metinlerden geçer daha çok. Meselâ siyasal pratiğin yoğunlaştığı “Rus metinleri” veya “Çin metinleri”nden. Bunlarla ilgileniyorlar. Bugüne gelelim: Bugün “Türk şairi” denilen genç sürü, herhangi bir metnin farkında mı?⁽³⁵⁾ Bu alanda 20-35 yaş grubundakilerin ezici çoğunluğu “elifi görse mertek sanır”. Sosyalist siyasal ortam ne denli kısır olursa olsun, bugünün şairi, bu olup bitenlerin kısırlığının bile farkına varamayacak kadar dar kafalı ve küçük dünyalıdır. Kendini muhalif sayıp marjinal dergilerde şiir yayınlayanlar ise, kazaen oralara düşmüş gibidirler ve ellerinden gelse diğer “büyük dergilere” anında atlarlar. Neden o tür küçük dergilerde olduklarının yanıtı da yoktur. Bir edebiyatın nabzının sadece bu küçük dergiler üzerinden attığını, o nedenle “büyükleri” adamdan saymadıklarını bile söyleyemezler. Ama bunlar, henüz yirmilerini süren Ataol ve İsmet için doğru değildi. Sırlısıklaım siyasettiler. şiirin ayrıntıları üzerine değil, özellikle sosyalist siyasetin kriz ve ayrıntıları üzerine yazışıyorlardı.

Ataol'un,

“Türkiye'ye ilişkin hiçbir şey söylemiyorsun” (s. 128)

diye yakındığı durum, toplumsal krizdir. Bir genç şair, bir başka genç şaire 1970 Ekim'inde şu satırları gönderiyor:

“Çin metinlerini hızla okurken araya Sovyet metinlerine de göz atmanı, Latin Amerika, Ortadoğu devrimcilerinin söylediklerine kulak kabartmanı, vaktin olursa İtalyan, Fransız, hattâ Amerikan ve İngiliz komünistlerin söylediklerinden de birşeyler kapmaya çalışmanı ve eğer teorisyenlik fazla ilgini çekiyorsa ve yine vakit bulabilirsen, Türkiye'nin tarihi, sınıf farkları, Türkiye kapitalizminin özellikleri v.s. konusundaki metinleri de incelemeni” tavsiye ederim.” (s. 129) ⁽³⁶⁾

Bu çocuklar ayarında bir genç şair, bugün, bir başka genç şaire böyle şeyler yazabilir mi? Herhalde pek nadir yazar. Eğer yazarsa da, büyük bir ihtimalle, “bireyselliğini” bulması ve “kendini yaşaması”, biraz kültür edinmesini önermek için yazar. Oysa, haklarını verelim, Ataol ve İsmet'in esas dertleri, ülkeleri ve halklarıdır. Bu konuda anlaşılmadıkları söylenemez. Yol, bir ayrıma doğru yaklaşırsa da, bu konuda aralarında pek bir uzaklık yok henüz. Ancak sosyalist siyasetteki dönüşümler açısından görece dikkatli ve daha duyarlı olan Ataol Behramoğlu'dur. Bu temkinliliğinin zaman içinde şiir (veya siyasal hayat açısından) inanılmaz bir statizme ve İsmet'ten farklı kılıfta bir muhafazakârlığa oturacağının pek de farkında değildi. Yine de, her ikisinin de gözleri, mevcut sistemin dışındaki bir ufuk çizgisindeydi, bugün bulundukları yer önemli değil, o zaman öyleydi ve bu, bir başka noktaya da işaret gerekçesi olarak görülebilir: Geçmiş, şimdiki zamanı ve geleceği “belirlemiyor”, belki tersine, şimdiki zaman geçmişini belirliyor. Bulunulan somut durum ve yer, bütün maddîliği ile geçmişin üzerinde şaklayan bir kırbaştır. Sadece sanat tarihini, siyasal mücadeleyi değil, aslında tarihsel maddeciliği de böyle anlamak lâzım. Şudur: Eğer geçmişleri, yani geçmişte bulundukları yer, konumları, sanatsal ve siyasal tercihleri bugünlerini belirleyecek olsaydı, Özel ve Behramoğlu bugün herhalde böyle bir çizgide olmazlardı. Elbette bugünlerine geçmişten bağlar, bağıntılar çekmek mümkündü, bu yazıda da yer yer yapılıyor zaten, gözden kaçmamıştır, ama önemli olan bunun bir türev olarak görülmesidir: Çıkış noktası geçmiş değil, “somut şu an”dır. Böyle bakınca da, Özel ve Behramoğlu'nun bugünleri anlaşılabilir birer “kontur”a kavuşuyor. Ne geçmiş, ne de gelecek, son tahlilde “bulduğumuz yer ve somut konumumuz” kadar önem taşır. İkisi de birer ürün/türev olarak görülmelidir.⁽³⁷⁾

Siyasî bakış ayrılıklarını besleyen ayrıntıların, bir sanat dergisini bölebileceğinin en fazla farkında olan Ataol'dur:

“Bence şu sıralarda tek sakınca, teorik yazılara fazla ağırlık verilmesi. Kalın, ama okunmayan bir dergi çıkaracağımıza, gerekirse tek yapraklık, ama merakla beklenen bir dergi çıkarmayı yeğlerim. Bir de revizyonizm, oportünizm v.s. gibi konulara fazla girmemeli.” (s. 134)

İnsan “tek yaprakla” ne anlatabilir? Ancak çok dolu bir günlük hayat, yani siyasî ve/veya edebî mücadele içindeyse insanlar, o zaman tek

yapraklık ve “meraklılar” a yönelik yayınların bir anlamı olabilir. Tersî, kelimenin tam anlamıyla bir kendini tatmin ve büyük kalabalığın (aynı kafayla) uzağında kalma ihtirasını doyuracaktır. 1970 yılında o büyük hareketlilik içinde, gerçekten de Ataol'un böyle bir yapraklık projeye hakkı olduğu söylenmelidir. Bu noktadan hareketle de Murat Belge'nin karmakarışık kafasını taktığı “teorik metinlere” ve bunun faydasına kuşkuyla bakması doğaldı. Herhalde kafasında ödünç sorularla/sorunlarla yaşıyor diye karşı çıkmıyordu Belge'ye. Görünen o ki, aralarındaki mesafe, bir mücadeleye boydan boya katılan adamlar, ucundan tutan ve “hep kafa olmaya oynayan” patrisyen bir hesaplılığın, çıtkırıldımlılığın yarattığı tepkiden doğuyordu. Genç Ataol'un, genç Murat'a tepkisinde büyük bir içtenlik yattığı, ancak yıldızlarının, siyasî yıldızlarının barışmasının mümkün olmadığı bugünden bakıldığında daha rahat görülebiliyor:

“Murat'ın son iki yazısı da kötüydü. Üslûbu cansız, dağınık. Bu gibi yazıların kimseye bir şey kazandıracağını sanmıyorum.” (s. 135)

Bu satırları yazan genç adamın o zamanki halet-i ruhiyesini en iyi anlatacak olan, ileri zamanların her türlü saygıdan uzak bir “gerçekçi”sinin kaleme aldığı “İlk Öğretmen” ⁽³⁸⁾ öyküsüdür: Birşeyler vermek, elinde ne varsa ve ne kadar varsa hepsini vermek için çırpınan, belki acemi ama yeni insan... Ataol ve İsmet'in geçmişinde bu acının, bu sorumluluk ve kırılmaların bol bol örneğine rastlanabilir. Böyle birşeyi ise, Belge'nin değil yaşamak, anlaması bile mümkün değildir.

Ama, paradoks ilginçtir: Gerekirse tek yapraklık dergi. Ancak sayfalarca tercüme kokan salatalara kuşkuyla bakmak. Canlı bir üslûp ve derli toplu yazılar özlemi içindeki Behramoğlu, acaba Murat'tan böyle yazılar çıkamayacağını mı düşünüyordu? Bu acenta kafasının, 1970'te son derece yerli, hattâ doğulu bir şairi, Avrupa'da bile olsa, rahatsız etmesini, bir sağlık işareti olarak görmek lâzım. Yalnız, doğruda ısrar, statik bir duyarlık değildir tabî. Her adımda yeniden üretilmesi gereken birşeydir. Nitekim 1970'te Murat'ın ithal bir teorisizmle, içeriye yukardan bakışı, o patrisyen rehabet, 70'ler biterken Ataol Behramoğlu'nda son derece seviyesiz bir başka tür acenta kafası olarak tezahür etti ve iki kafa, “kültür devrimi” sürecinde Türkiye'de birbirini tamamladılar. İsmet Özel, Ataol'dan yeşil bir entari giyinerek ayrılan ve kısmen de, kendince, Murat Belge patrisizmine intisap eden, ama buradaki ruhundan İslâmiyetle

kurtulacağını sanan adamdır. Murat Belge'nin sıradan yazarlığı ile Türkiye fikir dünyasında böyle etkili bir yere sahip olması, yetenekleri son derece kısıtlı Ataol'un havsalasına sığmayan, İsmet'in ise uçarı zekâsıyla yanıtladığı bir soru oldu. Ancak...

Ancak Murat Belge'de olmayıp da, bu iki genç adamda bol bol bulunan, hattâ onları boğan şey, o büyük içtenliktir. Bu ise dört başı mâmur bir “ferdiyetçiliğe”, daha doğru bir ifadeyle, rehavet içinde bir kişilik vurgusuna yol açıyor. Türk teknokrasiya'sının tarihini deşerken, bu rolün, Belge'nin ilerde de sahneden inmesine engel olacağını göreceğiz. Murat Belge, her anlamda bizden çıktığı konusunda hiçbir kuşkuya yer bırakmayacak kadar yerli bir Burhan Belge'nin değil, fakat, entellektüel akrabalık ilişkileri içinde bakıldığında, bilhassa Şerif Mardin'in meşrû çocuğudur. Burhan Belge'ye yakışan halef ise İsmet Özel'dir. Neden?

Çünkü başka gerekçeler bir yana, şunu, Avrupa'da define arayan ve bulan Murat Belge değil, sadece Ataol İsmet'e ve İsmet Ataol'a yazabilir de ondan:

“Buralarda edebiyat hareketi filan yok. (...) Bizim arkadaşlarımız seviyesinde hiçbir Avrupalı'ya rastlamadım daha. Çürük bir gençliği var bunların.” (s. 136)

Bunu cahillikle damgalamakta acele etmemek lâzım.

“Doğuya ve özellikle kendi halkımıza, Türkiye devrimine daha çok güveniyorum artık.” (s. 139)

Ataol, budur.

İçtenliği ise su götürmez. Ataol'dan İsmet'e:

“Şiirime gelince, söylediklerine katılmıyorum. Yer yer haklı olduğunu kabul ediyorum. (...) Şiirlerim hakkında her zaman böyle insafsızsın. Hiçbir şiirim allak bullak etmedi seni. Buna üzülüyorum, ama fazla da önem vermiyorum. Bu gibi şeyler olur çünkü.” (s. 135)

Önem vermemesi mümkün mü? Ve böylesi bir sevginin, değerbilirliğin, bir halk, ülke ve sosyalizm sevgisinin bugün örneğine rastlamak kolay mı? Tersî oldu: İsmet'in her şiiri Ataol'u allak bullak etti. Bu da Türk edebî ve siyasî tarihine, belki de eskilerin “nev-i şahsına münhasır” dedikleri, trajik bir ilişki hediye etti.

Bu tersine etkileşimden de güç alarak, geçen zaman içinde, aynı duyarlığın İsmet tarafından “etkin” metafiziğe, Ataol tarafından da

"edilgin" metafiziğe, yani şeriat ve demokrasiye doğru çekıştırildiği ileri sürülebilir. Demokrasi de en az şeriat kadar metafizik bir dindir. Genç İsmet Özel'in metafizik yanıtlara yatkınlığı sürekli dikkat çekiyor. Herşeye rağmen, Ataol Behramoğlu'na yönelik bir tesbiti var ki, tümüyle doğrudur:

"Sana öğüt vermek aklımdan geçmez, ancak şiirinin kendi ciddiyetin ve yüksek duygularınla kurtulacağını sanma yanılgısına düşebilirsin." (s. 141)

Ataol Behramoğlu şiiri, eğer böyle bir şiir varsa, işte bu yanılgının ta kendisidir. İsmet'in bugün de bu gerçeği itiraf edememesinde, geçmişte fazla verilmiş bir primle, dostluk ve içtenliğe biçtiği değer/önem yatıyor kuşkusuz.

Ama baştan ayağa idealizmdir; İsmet Özel'in "maddiyun mezhebi"yle ilişkisi en solcu olduğu dönemde bile kuşkuludur:

"Politik ortam hâlâ dağınık. (...) Bu boktan kaosu ancak yüce bir şiir altedebilir. Bunu başarsak." (s. 142)

Bu tür duyguların, ipe sapa gelir bir maddecilikle birleştirilmesi güçtür. Bu, var. Ama böyle bir tesbitin bir başka ucu daha var: Mevcut şiir ya da edebiyattan son derece umutsuzdur. Cümlelerin ve genç İsmet'in duyarlılığının derinliklerinde yatan yüce bir şiir beklentisinin, ki bunu kendilerinin başarabileceği duygusu apaçık ortadadır, kaynağı, mevcut siyasî ve edebî çürümedir. Öylesine bir çürüme ki, nedenleri arasında şiirin başarısızlığı da yatmaktadır. Ataol'un tepkisi bununla bağlantılı:

"Gerici cephenin tavrını gördükçe (Cumhuriyet Sanat Eki, 1971 Yıllığı v.s. gibi yerlerde) oralarda yalnız olmana ya da birlikte olmayışımıza büsbütün kederleniyorum." (s. 142)

Demek ki 1970 yılı biterken, şiir ve siyasete, İsmet ve Ataol için, aynı çürümüşlük egemendir:

"A. Arif bile bir yanıyla Türkiye'deki kötü ortamın etkisinde kaldığını gösteriyor. Ötekilerden zaten söz etmeğe değmez." (s. 144)

Ataol için sadece Ahmet Arif değil, Türk edebiyatının bütün beyleri aynı durumdadır:

"Budala sürüsü senin orada söylediklerinin önemini kavrayamazdı. Yüreklerinde yeni bir dünyanın, yeni bir haykırışın yalazlarını duymayan insanlar." (s. 145)

1995 yılında böyle bir dünya ve haykırışa iyice sağır kalan Ataol

Behramoğlu'dur. İsmet Özel ise, yeni olmasa da, başka renkte bir dünyanın, müslümanlığın, kapitalizmden kesinlikle kopamayan dünyasının sözcüsüdür. Ataol yerle yeksandır, İsmet ise iki büküm.

Ama bunun ne önemi var? Genç Ataol'un, İsmet'e Paris'ten 5 Şubat 1971'de yazdığı mektup, sadece bir iç boşaltma seansının mı ürünüydü? Ataol buradaki satırlarıyla Türk şairin en büyük zaafını, aslında her şairin ve “teknokrat”ın zaafını da açığa çıkarmış olmuyor muydu? Öyledir:

“Bir şaire verilebilecek en büyük ceza, onu halkından uzakta yaşatmaktır herhalde. Nâzım'ın neler hissettiğini seziyorum bazan. Ölecekmiş gibi oluyorum.” (s. 146)

Öldüler.⁽⁹⁾ İyi...

İyi de, aydın, bu cezaya direnen, ezilmeyen adamdır. Hattâ: Aydın, bu cezayı severek üstlenebilen adamdır. Aydın, bu cezayı gerekli gören, böylesi yaptırımlara rağmen kendisini ve halkını değiştirme öfkesini hayatından silemeyen sosyalisttir. Şudur: Ataol, İsmet, Murat Belge vs... Bunların hepsi, şu ya da bu biçimde kendilerine kalan halka, onun şu ya da bu değerine, ama ortaklaşmacı, eşitlikçi bir hayat için ayağa kalkması dışındaki tüm değerlerine, bugün methiyeler dizene ihtiyarlardır artık ve “Türk fikir âlemi” böyle bir bütün olarak egemenliğini ilân etmiştir. Teknokratlar ve egemenlik biçimleri, teknokrasi, bu cezaların “ıslah” ettiği “bizler”iz.

Mevcut durumu böyle kaotik bir sahne olarak sununca, hele hele “gerici cephe” gibi algılayınca, bir başka çıkmaz sokakta yolunu kaybetme tehlikesi de ortaya çıkıyordu. İsmet ve Ataol'un kuşağı, bu kültürel ortama “Acaba devrim filan çıkar mı?” diye bakıyorlardı. Geleneksel bakış açılarıyla, yani sosyalist literatürde egemenliğini ilân etmiş, genelgeçer doğrularla bağlarını koparmayı düşünmeyen genç insanlar için gerçekten de zor bir durum. Eğer kültürel birikim yeterliyse, neden böyle bir müdahale ihtiyacı içindeydiler? Yok, eğer kültürel birikim yeterli değilse, böyle bir eksiklik acaba devrimi de tehlikeye sokmaz mıydı? İkinci olasılıktan (tesbitten) hareketle ve Ataol'un kaleminden gençlerin bir yanıtı var:

“Türkiyeye bir katkıda bulunabilmek için kendi alanımızda büyük poyutlara ulaşmaya çalışmalıyız diye düşünüyorum. Sıkı bir kültür dergisi. Namuslu şiirler. Az şey değil bu. Politika alanında büyük çapta insanlarımız yok henüz. Belki de onları hazırlayan temeller olacağız biz.

Kültürel bir temel temel olmadıkça büyük devrim hareketlerinin oluşabileceğine inanmıyorum. Jose Marti olmasa, Castro olmazdı. Lenin'i yaratan, Puşkin, Çernişevski, Çehov v.s.dir bir bakıma. Mustafa Kemal; Namık Kemal'in, Ziya Gökalp'in sonucu değil midir?" (s. 148)

Zaman zaman kanlarını tepelerine sıçratan bir edebiyat ve siyaset ortamında nereye dayanacaklardı? Turgut Uyar, diyorlardı, ellerinde kalıyordu, Ahmet Arif diyorlardı, sırtını dönüyordu... Bu örnekler herhalde çoğaltılabilir. 1960'ların genç insanları, kendilerine pek öyle bir yardım ya da destek elinin uzanmadığını, uzanamayacağını aslında geç de olsa farkettiler. Ancak bir türlü bu gerçeği kabullenemediler. Tarihten, yaşadıkları zamandan kendilerine destek elleri uzanamayacağını gördüler, ama bu gerçeği fikirlerine yerleştiremediler. Yoktu...

Yoktu, kimse yoktu arkalarında ve yanlarında. Siyasallaştıkça yalnızlaşıyorlar ve çıplak gerçekle, özellikle siyasal yerleşikliği kağıdamaya başlayan bir ülkede, iktidarı isteyen ama buna uygun hareketlenemeyen bir sol ve halkla yüzyüze bırakılıyorlardı. Böyle oldu ve bu, kabul edelim ki, altından kalkılması her kuşağa veya adama nasip olmayacak kadar ağır bir yükür. Ama Ataol ve İsmet, yine de politikanın büyük çaplı insanlarını hazırlayan temeller olabileceklarini düşünüyorlardı. Çok acı bir itirafır. Kendisine gelenekten veya geçmişten destekler bekleyen bir anlayışın, bu acı gerçeği görmesi zor olmuştur. Buna uygun tavır almalarıysa söz konusu bile değildi. Ama kendilerine kalan kültürle, içinde yaşadıkları edebiyat ve siyasetle bir yere gidemeyeceklerini gördüler ve bu da çıkmazları oldu. Çünkü devrimin uzaklaştığını da görüyorlardı. Gerçi mektuplaşmalarında, uzaklaşan bir devrim güneşinden söz edilmiyor, ama yakın tarihe onlarınkinden başka bir gözlükle baktığımızda, uzaktan, biz bugün böyle bir "sezgi"nin altını çizebiliyoruz. Büyük sinirliliklerinin bir nedeni buydu: Yeni hayat, sosyalizm, ellerinden kaçıyordu.

Ataol da, İsmet de, elden kaçan bir tarihsel fırsatın tedirginliğiyle ve "Ne olacak bizden?" sorusuyla yüzyüze kalmışlardı. Temelleri yoktu ve bir temel olma göreviyle karşı karşıyaydılar:

"Her şeyi (devrimcileri bile) yozlaştıran bir ortamda, yılmamak, umutsuzluğa karşı direnmek, sevgiyi yüceltmek. Kavganın güzelliğini (hayatın sonsuz güzelliğini!) haykırmak. Şair olarak görevimiz bu işte. Bu gün ortalıkta görülen "politikacılar"ın çapı,

dergilerinde yayınladıkları şiirlerin çapından daha fazla değil. Türkiye'de adam yok bugün.” (s. 148-149)

Buraya kadar iyi. Yani genç şair, ortamın rezilliğinden şikayetçidir. Bu, gerçekten de tutunacak dalları olmamasından mı kaynaklanıyor? Nâzım'a, tutunacak bir dalmış gibi bakmak, bu şikayetlerle birleşiyor muydu peki?

“Düşün yeni yetme biri "Nâzım romantiğin biriydi" diyor.” (s. 149)

Nâzım'a lâf söyletilmiyordu. Ama ortam da çok kötüydü. Bu, biraz da, “aslında herşey iyi, güzel olabilirdi, ama insanlar namussuz” gibilerinden bir kolaycılığı (ki İsmet birkaç yıl sonra insanları gerçek müslüman yaparak bu namussuzluğun önüne geçebileceğini, Ataol ise aynı işi demokrasiyle yapabileceğini düşünenecektir) hatırlatıyor. İşte bütün bunlar, büyük dönemecin yaklaştığını, kendilerini hakettikleri kampa, muhafazakârların yanına itecek bir çaresizliğin egemen olmaya başladığını gösteriyor.

Bu, bir parçalanmadır:

Her parçalanma gibi de, bireyi, burada genç ve sosyalist şairi, bir kavşağa bırakıyor. Ya mevcut ve kurtarılmış olanlarla yetinecektir, ya da silinip gidecektir. Mevcut kurtarılmışlıklara böyle kıskançlıkla sahip çıktığında, ilerici bir tepki gösterdiğini düşünüyordu belki genç Ataol o zaman, ama tam tersine, çözümez bir zamkla varolana, yerleşik olana yapıştırılıyordu. Nâzım, onu mevcuda yapıştırıyordu. Nâzım'a, onu beğenmeyen bir “burnu büyüklükte” yaklaşmayı kabullenemiyordu. Nâzım'ın kendisine kalan tarihin bir parçası olduğunu, ona böyle kayıtsız şartsız destek verdikçe (lâf söyletmedikçe) son derece dramatik bir açmaza kendini kapattığını görmek istemiyordu: “Bizden önce birileri olmalı” inancı nereden doğabilir? Mevcut durumun umutsuzluğu içinde, çok daha umutsuz olduğu varsayılan eski zamanlarda direnen insanların varlığından güç toplayarak bir rahat nefes alma ihtiyacından mı? Yoksa ağır koşullarda ve tarih içinde düşmanın karşısına daha kalabalık çıkma ihtiyacından mı? Dâha başka gerekçeler de bulunabilir, ama bunların hepsi aynı kapıya çıkar: Şu ya da bu köşesinde sıkışıp kalmış kahramanlarıyla bir tarih, kimi ve hangi geleceği kurtarabilir ki? Burada yatan büyük hüznü yakalamak kolay, bir kafa tutma kolaylığı sağladığı da söylenebilir; ama aslanan, kahramanlarını abarttıkça bu kahramanların yaşadığı geçmişin egemenlerine de esir olunduğudur. 60'ların gençliği, hattâ 70'lerinki de, hele hele 12 Eylül'le birlikte Türkiye tarihinin tanık

olmadığı korkunç ve büyük bir sınav veren kuşak, 57'liler, içlerinde Nâzım'ı gölgede bırakacak dirençte insanlar yetiştirdiler, ama bizzat bu biçilenler, hep Nâzım'ı kendilerinden büyük saydılar. Bu, 30'ların, 40'ların ve 50'lerin sol kadrolarına sinmiş, yenilgi, yalnızlık psikolojisinin bir aşağılık kompleksi olarak dışavurumu idi. Ataol'un yukardaki örneğinde olduğu gibi, farklı tezlere, hangi gerekçe ve düzeyde olursa olsun, kulaklarını tıkadılar. Burada yatan o büyük âlicenaplığı görmek gerekir. Bir bütün olarak bakıldığında olumsuzlukları öne çıkarılması gereken 57'liler, bir yanlarında böyle kahraman ve hastalıklı bir sevgi de taşıyorlardı. Tarih, baştan sona ironi.

İsmet Özel'in 8 Mart 1971 tarihli mektubu, 12 Mart'tan dört gün önce kaleme alınmış ve büyük bir sıçramaya işaret ediyor. 27 yaşındaki şair, karanlığa ihtiyaç duyduğunu söyleyebiliyor: Ataol'un 13 Mart 1971 tarihli, muhtıradan bir gün sonra kaleme aldığı cevabî mektubu ise bir yol ayrımının damgasını taşıyor. Arayan ve derinlere bakan gençle, basit ve fakat ısrarlı bir düzeysizlik karşı karşıyadır. İsmet:

"Geçen yüzyılın adamı bizden daha köklü bir şeylere sahipti: karanlığa. Karanlık burjuva toplumunun dehlizlerinden, iki bin yıllık sınıflı toplumun esrarengiz kirlerinden başka neydi ki? Bizim yok öyle derin yanlarımız, köklü bir karanlığa zaten hiç sahip olmadık." (s. 153)

Herhalde dikkati çeken nokta, geçmişe ve karanlığa, hattâ korkuya duyulan ihtiyaç ve bu ihtiyacın çekinmeden itiraf edilmesidir. Ancak bunlardan daha önemlisi, belki karanlık ve derinlik kadar önemlisi, "korku"nun açıkça İsmet'in denklemine dahil edilivermesidir. Korkuda ve karanlıkta nefes alıp veren şair imajının, o zamana kadar çizdiği/verdiği profile pek uymadığı söylenebilir. Korku ve karanlık, aydınlanmanın çocukları, bugün ve kendimiz için söylersek, aydınlanmanın isyankâr çocukları olan bizlerin gözünde, İslâmî siyasete yakışıyor kuşkusuz. İsmet'in bu doğrultuda, bu attıkları, ilk adımları değildi. Özel'in şiirinde, 60'larda isyan, korku ve karanlığın üzerine abanmıştır. Yavaş yavaş ve derinlik adına artık korku isyanın üzerine abanmaktadır. Böyle bir durumda ise umut ve yeni sosyalist bir toplum için ısrar, yavaş yavaş şairin sahnesinden inecektir. Belki şu söylenebilir: İsmet Özel'deki korku ve karanlık "ihtiyacı" değil, onun 60'lara yayılan umut ve devrim ısrarı dışarıklıydı. Abartılırsa, yapıştırmaydı da denebilir. Ancak böyle bir

tesbit, ne kadar gerçeğe uygun olursa olsun, kesinlikle bir “tenzil-i rütbe” olarak görülmemelidir. Kendisi de pek reddetmez zaten: Özel’in şiiri İkinci Yeni adı verilen (akımın değil) bir zaman kesitinin, dönemin, ürünüydü ve Türk şiirine giriş yaptığı bu pasajda, fazlasıyla gerçekötesi imajlar yaşıyordu. Ondan önce de ve en başta tabîî Nâzım. Şudur: 60'lardaki bu mâkul olmayan dengesizlik, yani İsmet'in şiirine korku ve karanlıkla birlikte oturan derinlik, metafizik, baskıdan kurtulmuş, daha doğrusu sosyalizm zincirini kırmış ve 70'lerde gerçek yerine geçmiştir sadece. Buna, üstelik İsmet'in en cevvel zamanlarında tek dikkat çekebilen derinlik Eser Gürson olmuştu. (Unutturulması için bir neden daha.)⁽⁴⁰⁾ Şu İsmet'i, Eser Gürson başından görebilmiştir:

“ARTIK herşeyi anlıyorum. Ve bu bana (garip değil mi) ızdırıp veriyor. Kafamın hızla kategorilere doğru yol alması, herşeyi yerli yerinde görebilme yeteneği canımı sıkıyor. Oysa daha gençken hiçbir şey bilmiyordum ve bilme arzusu, bende büyük bir taşkınlık yaratıyordu. Şimdi her şeyi yine BİLMİYORUM, ama ANLIYORUM. İçimde yatan mitralyöz kullanma duygusu küllenmedi. Yine de bunu anlıyor olmak acı veriyor bana. (...) Öyleyse, karanlık silindi demek ki kafamdan. Sevinilecek bir olay. Ama karanlık aynı zamanda phototrophie yaratıyordu, onu yitirmek büyük bir tehlikedir.” (s. 153-154)

Bu konuda söylenecek şeyler var.

Kafasında aydınlığı bulan, biz bunu “bütün sorularına yönelik bir cevap anahtarı kazandığına inanan adam” diye tercüme edebiliriz, bir yoksulluğa da geçiş yapmış sayılmalıdır. Genç İsmet, dışardan aldığını kendi organizmasına katarak büyüme yeteneğiyle, aydınlanmanın, tarihsel bir kategori olarak da, korkusunu içinde duyuyor örneğin. Henüz 27 yaşında. Bu, bir ışığa duyulan ihtiyacı açık ediyor. Bu ışık, sosyalizm de olabilir, İsa da Muhammed de. Ama bu konuda 60'ların bu güzel ve genç yüreklerinin ne suçu var? Eğer bir eksiklik ve güdüklüğün kaynağı aranıyorsa, Türk solunun tarihine bakılması gerekmez mi? 60'larda dünya ve Türkiye ekonomik koşulların “rızası hilâfına” sosyalizme doğru eğilirken, insanlar “aydınlanma” ideolojisinin de yardımıyla ve modernizm adına sosyalizme bir ışık olarak baktılar. Sosyalizmi bir ışık olarak görmenin, geniş yığınlar ve özellikle de işçi sınıfı açısından büyük sorunlar yaratacağı sanılmasın. Ama eğer “aydın”⁽⁴¹⁾, sosyalizmi bir

“ışık kaynağı”nın yerine oturtursa, bundan iyimserlik çıkarmak mümkün değildir. Reel sosyalizmin yıkılışı, bu konuda büyük derslerle doludur. Tanrı'nın yerine sosyalizm, Muhammed veya İsa'nın yerine Marx veya Lenin'i oturtmak, kolayca tersine işleyebilecek bir üretim bandıdır. Bu ikameyi ise yasaklarla değil, entellektüel şiddet de denebilecek bir kopuş iradesiyle ve derinlemesine geriletmek mümkündür ki, bunu Türk “teknokrasi”sinin gerçekleştirmesi zaten hiç gündeme gelmedi. Türk solunun günahıdır. Ancak entellektüel hayat, son tahlilde gecikmeyi fazla ciddiye almaz. Her gecikme aynı zamanda bir şanstır. Yine de şu: Bilimsel, bilgisel vs. kopuşun olmadığı yerde, konjonktür ne kadar uygun, başkaldıran insan da ne kadar kararlı olursa olsun, tekeller kapitalizm döneminde, sosyalizmin kalıcı bir şansı yoktur. İsmet, karanlığı, ışığa olan duyarlılığını yitirmemek için överken, bilinçsizce, bir eksikliğe de dikkat çekiyordu. Kemalizmin aydınlığının büyük bir yanılsamaya kaynaklık edebileceğini düşünüyordu. Karanlığı iten ışık (aydınlanma), acaba realiteyi ne kadar doğru, çarpıtmasız gösteriyordu? İsmet'in bu “karanlığa çağrı”sı ile ileri zamanlardaki İslâmî yönelişi arasında elbette büyük bir bağlantı var, ama sanıldığı gibi, din karanlık olduğu için değil. Her din gibi, İslâm da bir ışıktır. Demokrasi de bir ışıktır. Bir din olarak aydınlanma (Aufklärung, Enlightenment) da ışık idi ve karanlığa karşı çıktığını propaganda ediyordu. (Karanlık Ortaçağ!) Sosyalizmin karanlık geçmişe karşı bir ışık olarak propaganda edilmeşi ise, dünya sosyalistlerinin sırtında tarihsel bir yük ve talihsizlik olarak kaldı. İşte genç İsmet'in-işlek zekâsını bu “karanlık-aydınlık” kolay kavram çifti rahatsız ediyordu. O da çaresizliğini acıyla “ihyas etmeye” çalışıyordu. Ataol'un 13 Mart 1971 tarihli mektubu, aynı samimiyetle ancak, hiçbir şey anlamadığını kanıtlıyor.

Şöyle ya da böyle, farklı bir ışık altında realitenin yeniden elden geçirileceğini, bütün bilgilerin yeniden sınava tâbi tutulacağını söyleyen yoktu. Böyle bir girişimde bulunmanın ise akla bile gelmediği açıktır. Şöyle: Eğer sizden önceki dönemi karanlık olarak tanımlarsanız ve sosyalizmi de güçlü bir ışık kaynağı şeklinde propaganda ederseniz, karanlığın insanlarını kör, bilgisini de imha etmiş olursunuz. Bu size bir meşruiyet kazandırır belki, ama körler ülkesinde bu meşruiyet kimin ışığına hizmet eder ki? Körlere neyi gösterebilirsiniz? Mutlak bilgi yoktur. Bir bilim olarak sosyalizm de mutlak doğru bilgiye ulaşılacağını

iddia etmedi. Maddenin doğruya en yakın bilgisine ulaşmak ise sonu gelmeyen, gelmeyecek bir cehddir. Hareket, en ve tek doğru bilgiyi gündemden çıkarmıştır. Sosyalizm “mesleği” dışında kimsenin böyle bir hak iddiasında bulunması mümkün değildir. İsmet'in çaresizliği, soramadığı sorularla kalakaldığı bu noktadadır: 1. Karanlıktan çıktık, ama bizim gördüklerimizi insanlar neden görmüyor? 2. Karanlıkta gördüklerimiz neden hiçbir işimize yaramıyor? 3. Bizim gördüklerimiz ve ışık kaynağımız, eğer insanlar buna ilgi duymuyorsa, doğru mu acaba? 4. Gördüklerimiz bizi neden korkutuyor? 5. Onlar, körler, görmedikleri halde neden korkmuyorlar? 6. Biz mi haklıyız, onlar (kalabalıklar) mı? 7. Onları (körleri) anlıyoruz, ama aramızda bir dil bağı kurmak mümkün olmuyor. Eski dilin ilgası bizi neden rabitasız bıraktı, bir suçlu mu var? 8. Gördüklerimizin, bizim dünyamızın doğru olduğunu iddia etme hakkımız var mı? 9. Ya “körler” haklıysa? Ya biz körsek? 10. Peki, bilimsel düzeyimizi daha da yükseltirsek, entellektüel faaliyetimizi iyice inceltirsek, körler ülkesinde anlaşılma şansımızı tümüyle yitirmiş olmayacak mıyız? 11. Şiirin ne anlamı ve gereği var?

Bu son sorudan hareketle yürümeye devam edilebilir: Şiir, karanlıktaki “körleri”, yani “halkımızı”, belli noktalarda yakalamamızı sağlayan bir duyarlık alıcısı/vericisidir. Halkla böyle bir alıcı/verici üzerinden temas kurmak ise maddeci bir alışverişe tekabül edemez. İsmet Özel 27 yaşında, şiir ve sosyalizmin iki ayrı yol olduğunun ve birbirleriyle uzlaşmadığının farkındaydı; bunalımının önemli kaynaklarından biri de buydu. Tercih yapmak istemiyor, ancak bulunduğu yerde de “iki düğünde aynı anda dansetmek” gibi bir imkânsızlıkla yüzyüze kalıyordu. Şiir mi, sosyalist siyasal mücadele mi?⁽⁴²⁾ Hangisinde derinleşse, diğer mücadelenin aleyhinde şeyler giriyordu dağarcığına:

“Tek çözüm görüyorum bu olay karşısında: (ki hep böyle olmalıydı) düzeyi çok yükseltmek. Ancak o zaman daha yaratıcı olunabilir. Yani aydınlıkta bir şeyi inşa etmek, kurtulmak için değil, kurmak için, açıklayıcı olmak için çaba harcamak.” (s. 154)

Düzeğin belli belirsiz, kendisinden önce pek yükseltilememiş olduğunu da içeren bu satırlara sinen esas acı, yaratıcılık gereğinin keşfidir. İkincisi ise kurtulmayı lûgatinden atmak: Özgürlük son derece idealist, istenirse de metafizik denebilir, bir kavramdır. Kullanıcısını esir alır ve sınıflı topluma bağlar. Ancak özgürleşme ve özgürleştirme (ki sadece Türkçe'nin

o güzelim olanaklarından doğmuş degillerdir) maddeci bir felsefenin yakışır, ancak pek sevimli olmayan terimsel silâhlarıdır. Birşeyden kurtulmayı, yani somut ve tanımlanabilir bir maddî süreç olarak özgürleşmeyi lûgatinden silen sosyalistin kaderi ne olacaktır? Gerçi İsmet'te ve o dönemde bu sorunun cevabı yoktur, ama sinirliliği ve zihinsel acıları vardır. “Kurtulma” düşüncesinin olmadığı yerde de sosyalizm yoktur. Çünkü bir Peronist, bir Kemalist ya da bir İslâmcı da özgürlük getirdiğini ileri sürebilir. Sosyalistleriye diğer tüm siyasal eğilimlerden ayıran şey, somut olarak tanımlanabilecek kapitalist kurumlardan kurtulma inat ve kararlılığıdır. Türkçe ve şiirden kopuşunun değil “felsefesini yapmak”, böyle birşeyi aklına bile getirmeyen İsmet Özel'in şiire, dolayısıyla yerleşik olana ve “halkına” bağlılığı, ayan beyan ortadadır. Böyle bir talep ve meydan okumayı ise ne Türk sosyalist hareketinin ne de Ataol Behramoğlu'nun karşılaması mümkündü. Zaten de olmadı...

Olmadığı Ataol'un cevabî mektubundan da kolayca çıkarılabilir:

“Söylediklerini ben de düşünüyorum çoktandır. Üstelik sorun sadece bir düşünce-duygu değişimi değil. Ya da bu değişimin temelinde, devrimci gerekliliği daha iyi kavramanın yanı sıra, bir yaşlanma olayı da var. Diyelim 20 yaşına kadar, sosyalist bir toplumda da yaşasalar, delikanlıların gözünde bir esrarengizliği vardır hayatın. Sonra her şey ‘yerli yerine’ oturuyor yavaş yavaş. Bizim durumumuz daha da başka, daha da çetrefil tabii. Çözümüne aynen katılıyorum. ‘Seviyeyi yükseltmek’ Nazım'ın, Neruda'nın yaptıkları (belki Aragon'un, Eluard'ın filan da) bunu doğrulamakta. Yazacağından hem çok etkili, diyelim ‘derin’ şeyler yazacağından kuşku yok. Durmadan düşünmek, okumak, kavgaya katılmak, bir de şiirin işçisi olduğumuzu hiç unutmamak. Gerisi kendiliğinden geliyor galiba.” (s. 155)

Bu iyi yürekli çocuk, fırlak zekâlı arkadaşını hiç anlamadı. Ama soruları daha az olduğu için de acıları daha sarsıntısız yaşadı. Aslında...

Aslında İsmet'le anlaştığı bir nokta da yok değildi: İkisi de “seviyeyi yükseltmek”ten mevcut kabulün kalburüstü imzalarını, isimlerini kendilerinin kılmayı anlıyorlardı. Yani mevcudu (kendisine ne isim verirse versin) tüm ayrıntı ve incelikleriyle bir karşı cephe olarak göremiyorlardı. Bunda da haksız değillerdi. Kimden öğreneceklerdi?

Mayakovski'den mi, Eluard'dan mı, Aragon veya Nâzım'dan mı? Nâzım'ın hayatındaki belki de en büyük mücadelesi (eğer tek değilse) "Putları Yıkıyoruz" kampanyasını, ömrünün ileri zamanlarında nasıl eleştirdiği herhalde o zamanlar da biliniyordu. "Seviyeyi yükseltmek", elbette gençler için de, yerleşik olanı iyi bilmek ve izlemekle mümkündü. İsmet'e bunu önerirken son derece samimidir. İsmet'in de zaten buna bir itirazı yoktur. O nedenle de "Halkın Dostları"na önerisi kendisiyle uyumludur:

"Sonra da kucaklayıcı olmak. Rifat Ilgaz, A. Kadir, A. Nesin, Y. Kemal, F. Baykurt, T. Apaydın gibi belli bir düzeyin üstüne çıkmış toplumcu yazarlarla her an ilişkide bulunmak. Hem kişisel olarak, yazışarak, hem dergi adına." (s. 156)

Ilgaz, Baykurt veya Apaydın'la ne alternatifi üretilebilir, ne mücadelesi yapılabilirdi ki? Bu tür eğilimlerin İsmet'e yabancı gelmediği, yanlış bulmadığı, ama "sıktığı" söylenebilir. Bu, onun o az rastlanır benci'liğinden güç alıyordu kuşkusuz. Ama şudur: Ataol'un kafasındaki dünya, basittir. Yalın değil, basittir. Böyle bakınca da Memet Sönmez'in desenlerine düşkünlüğüne anlam vermek kolaydır. Memet Sönmez, her kenar mahalle tabelacısı kadar "büyük" bir deha idi. Ataol'un dünyasına karşılık geliyordu.

İsmet'in, sadece işin felsefesinde değil, şiir tekniği açısından da Ataol'a büyük bir saygıyla ve seyerek, karşı çıktığı görülüyor:

"Dörtlülükler bence işin en kolay yanındır. Seni kırmaktan çekiniyorum ama böyle yalınkat incelemelerinde beni incittiğini kim anlayacak? Belirgin kılmak istediğin duygu ve düşünceler özgün değil. Hele teknik çok yüzeysel. (...) Senin için kaygılanıyorum. Aydınlık bir anlatımın seni basitliğe düşürmesinden korkuyorum. Asıl ürpertici olan yazdıklarına olan sevgindir. Hiç kuşku duymuyorsun, acaba demiyorsun. Hele beğendirme kaygusunu hiç taşımıyorsun sanırım. Elbet cesur bir şairsin, son on yıl içindeki şiirdeki devrimi tek başına sen yaptın (Appolinaire gibi) kapalı burjuva şiirinin yasaklarına karşı. Ama varacağın nokta dörtlülükler idiyse bu üzücü, kötü. Aşk şiirleri yazacaktın?" (s. 160-161)

Samimiyet ve sevginin zihni paramparça edebileceğine, saçmasapan vurgulara neden olabileceğine bir örnektir bu satırlar. Ataol

Behramoğlu'nun Türk şiirinde 1961-1971 döneminde tek başına devrim yaptığı tesbitini ciddiye almak için bir neden yok. İsmet'in kapalı burjuva şiirinden nasipsiz olduğu ise hiç söylenemez. 1961-1971 döneminde Türk şiiri ve dili oturma sürecinin sonunu yaşamaktadır; değil devrim, tam tersine bir restorasyondan söz edilebilir belki ve İsmet olsun, Ataol olsun bu yerleşmenin ince aktörleridir. Türk şiirinin, eğer ille “devrim” kavramıyla karşılanması gerekiyorsa, son özgürleşme hareketi, son “devrimi” İkinci Yeni ile oldu.

Sol arena için beklentisi 12 Mart'la gelen balyoz karşısında,
‘Bizimkilerin mankafalıktan sıyrılacakları günü bekliyorum’
olan İsmet'e göre,

“Faşizmin geleceği parlak”. (s. 162)

İsmet gibi siyasetten umudu kesen biri için ise şu saptama normal olmalı:

“Sermaye, diktasını öyle güle oynaya beynimize çökertiyor ki bunu ancak bir şair anlatabilir.” (s. 161)

Yenilgi yaygınlaştıkça, yakınlık ve itilmişlik bir yazgı halini aldıkça, genç şairlerin itirazları da öne çıkıyor. “Gerici Sanata Hücum” sloganının kendi kafasından kaynaklandığını hatırlatan Ataol için “Halkın Dostları” bir görevdi:

“Çünkü gerekliydi böyle bir çıkış. Gerek bireyci tutuma, gerek köhne toplumcu tutuma karşı sağlıklı bir sanat kültür hareketini bizim omuzlarımıza yükledi koşullar. Biz de görevimizi yerine getirdik.” (s. 171)

Ancak “köhne toplumcu” tutum konusunda herhangi bir açıklama yok.

Nihat Behram'ın “düzyazı üslûbunu özgün ve etkileyici” bulan, hattâ onun kendine özgü bir şair olduğunu bile düşünen Ataol, kendi şiirini İsmet'e karşı savunuyor:

“Şiirim konusunda bir iki söz söylemek istiyorum sana. ‘Ant’a benim için yazdığın yazı, aşırı bir övgüydü. Dizgi sırasında görmüş, engel olmak istemiştin yayınlanmasına. ‘Ant’ yöneticileri bunu anımsayacaklardır. Fakat bence sen, hiç bir zaman gerçekten yaklaşmadın benim şiirime. Bunun nedenini bilmiyorum, fazla da önemsemiyorum aslında. Şairler arasında böyle duygusal terslikler olabilir. (...) Şiir benim de hayatımda önemli bir yer kaplıyor. Benim için çok köklü bir şey. (...) Demek istediğim bu

şiiirleri yazan birinin, bazı araştırmalara, hoşgörüye ve sabra hakkı olduğudur. "Dörtlükler"im, daha önceki şiirlerimi değerlendiren bir yorumla eleştirilse, incinmezdim. Ama herkes (ve nedense özellikle yakın çevremiz) benim şair olup olmadığımı tartışarak eleştiriyor benim her yazdığım yeni şiiri. Herhangi bir şiirim, ne seni, ne Murat'ı, ne Ayhan'ı, ne Memet Sönmez'i sarsmadığını biliyorum. Senin "Yıkılma Sakın"ı sevişin de sıcak bir yaklaşımdan çok, bir poetika tavrıyla ilgilidir." (s. 173)

Bu, Ataol Behramoğlu'nun sonraki zamanlarında da politikası olacaktır. Hep bir komplo arayacaktır. Şiirine yönelik eleştirileri de başka yerlerde kendisine (kelimenin bütün anlamında ve nedense) yaltaklanan, ancak hiçbir ciddiyet içermeyen yazı ve "eleştirileri" örnek çıkararak göğüsleyecek (ki İsmet'in Ant'taki yazısı kuşku yok ki buna bir örnekti) ve aslında kendisini çok iyi bulan "adamlar" da olduğunu kanıtlamaya çalışacaktır. Ama şu:

"Şimdiye kadar şiirim üstüne yazılan şeyler (seninki dahil) havada şeylerdi. (...) İçtenliğinizden kuşku duymayı basitlik saydığım için, bunu edebiyat, hattâ siyasal anlaşmazlıklarımız konusunda önemli bir anlaşmazlığın, ayrımlaşmanın başlangıç noktası kabul ediyorum." (s. 174)

Bu ruh halini normal karşılamak gerekir. Yaptığı işi tutkuyla sevmek, bazen bu tür trajik kırgınlıklara da yol açsa, son tahlilde gereklidir. Yaptığı işi çok seven insan, işini "diğerleriyle" karşılaştırıp bazı dersler çıkaramıyor, öğrenemiyor, gelişemiyorsa, bunun sorumlusu "işini ciddiye almak" değildir. Ancak Ataol'un İsmet'e cevabının gururla yaralı olduğu kadar, terbiye ölçüleri içinde kaldığı da gözden kaçmıyor. Gözden kaçmayan başka birşey daha var...

O da şudur: Ataol Behramoğlu, şiiriyle ilgili aldığı tepkileri, kolayca sanatsal ve siyasal anlayış konusundaki anlaşmazlıklara ve "ayrımlaşmaya" bağlıyor. Bunun büyük bir rahatlama vesilesi olduğu açıktır. Zira kendisi de kuşkulardadır:

"Yeteneğimin az olduğu düşüncesi, beni nasıl kederlendiriyor." (s. 203)

Çocukça bir "Senin yaptıkların da kötü işte, oh!" tepkisine kadar açılıyor:

"Şiirin (son şiirin) konusunda, istersen daha sonra yazarım düşündüklerimi. Ama genellikle beğenmedim onu. İstersen

özetleyeyim düşüncemi: Ritmi, düşük devriyle çalınan bir plağı andırıyor. Yazırsak, daha ayrıntılı eleştirebilirim onu. Aslında senin de bildiğini tahmin ettiğim eksikliklerini söylerim o şiirin.” (s. 175)

Aydınlık bir anlatımın, sevgili arkadaşı Ataol'u basitleştireceğini düşünen ve bunun örneklerine daha sık rastlamaya başlayan İsmet'e böyle bir cevap, gerçekten de bir yol ayrımıdır artık.

Genç Ataol'un,

“Türkiye bizim yurdumuzdur, köpeklerin değil” (s. 177)

gibi veciz bir ifadeye ustaca sıkıştırdığı ülke sevgisi, onun kendi şiirine ve Türk şiirine olan sevgisini de andırmıyor mu? Bir ülke, içinden çıktığımız bir coğrafya veya dil ya da bir şiir, eğer “köpeklerin” eline geçerse ne olacak? Olamaz mı? Eğer “Türk aydını” diye bir kategori varsa, ki pek kolay sarfedilen bu sözcüklerin, gerçeği aydınlatmaktan çok onun üzerini örttüğü düşünölmelidir, ama diyelim ki var, herhalde en zayıf yanı (kimilerince de en güçlü yanı) bu hastalıklı sevgidir. Bu tutku artık bir yara gibidir, geliştirmez. Kendi şiirine, genelde şiire duyduğu sevgi, şair Ataol'un ayaklarının altındaki edebî toprağı çekti. Herhalde bu topraklara ve halkına, demokrasiye duyduğu sevgi de ayaklarının altındaki siyaset ve devrim toprağını çekti. İsmet'in de, aynı güçte olduğu kolayca tahmin edilebilecek sevgisi, hep daha dikkatli ifadelere, ama asıl önemlisi “fikre” sahiptir.

Ama iki şairin de genç birer adam olarak gelip “tosladıkları” yer piyasadır. Edebiyat âlemi bir irin kuyusudur sanki:

“Piyasa kötü bir kelime diyemezsin çünkü bugün edebiyat ortamı, ticaret piyasasından çok daha aşağı yasalar benimsedi –zaten neydi diyeceksin– kendine.” (s. 180-181)

İsmet bu kadarla yetinmiyor ve daha somut işaretler veriyor:

“Yeni Dergi, Dost bildiğin fukara tutumlarını gittikçe zavallılaşıarak sürdürüyorlar. Yansıma diye bir paçavra yayınlanıyor. Hasan Hüseyin, Zühtü Bayar v.b. Bu herifler günümüzün kralları. Bir de Toplumcu Gerçekçiliğe Çağrı diye genç işi bir darülaceze yayınlanıyor. (...) (Soyut dergisi, Türkiye'nin en iyi edebiyat dergisi diye ilân veriyor gazetelere! Düşün Türkiye'yi).” (s. 181-182)

Ataol:

“A dergisine gelince. Varlık yıllığının son sayısı “İlerici”lerin faşistliklerini belgeliyordu. (...) Bu adamları geç dostum. Zaten

geçmişiz diyeceksin. Doğru. "A" cılarla filan, sanırım hiçbir ilişkimiz olamaz. Sünepe züppelerle filan diyesim geliyor." (s. 184)

İşte bu satırlar genç Ataol ve İsmet'in bu öfkeli çılgınlıkları, bir baskı dönemindeki Türk edebiyatının çizgilerini veriyor. Pek "namuslu" bir ortam olmadığı açık.

Dışardan, Türkçe şiirlere olan tercüme taleplerine bakış, Ataol ve İsmet'i karşı karşıya getiriyor. Yabancı dile çevrilen Türk şiiri Ataol için büyük kazanımdır:

"Les Lettres Français'in Şubat ayı son sayısında Bir Gün Mutlaka'dan bir bölüm yayınlandı A. Dino'nun ve senin tanıdığın M. Delouse'un ortak çevirisi olarak. (...) Aragon'un onayından geçmeden bu dergide bir şey çıkmaz, biliyorsun. Bu bakımdan önemliydi bence. Üstelik çok okunan bir dergi. Nitekim, çok geçmeden İsveç'ten bir haber geldi, şiirlerimin çevrilmesi konusunda. Umarım kıskanmıyoursundur beni. (...) Almanya'da çıkan antolojiyi gördüm. Zevkli bir baskı. Çeviriler de sanırım fena değildi. Yahya Kemal'den İsmet Özel'e." (s. 185)

Almanca bildiği kuşkulu bir Ataol Behramoğlu'nun, ne düzeyde çeviri yapıldığını denetleyecek kadar bu dilden haberdar olmadığı kesin. Ama Ataol için,

"vıcık vıcık Avrupa" (s. 185)

sanat dergileri yüzünden önemliydi. Ataol'un bir yanı hep, ilerdeki yaşlarında da böyle olağanüstü sığ kaldı.

İsmet:

"Ama Aragon'un onayını önemsemediğimi, senin de önemsemeni istemediğimi bilmeni isterim. Ancak, bunu çevirinin iyi yapılmış olduğunu kanıtlamak için andıysan çok haklısın. O zaman önemli. Seni kıskanmıyorum, kıskanmam için de bir neden göremiyorum. Seni kızdırmak istemem ama Ülkü Tamer'in Pen Club üyeliği, Sennur Sezer'in Yugoslavya'da meşhur oluşu, Nevzat Üstün'ün Sovyetler'deki şöhreti nasıl bir temele dayanıyor ki? (...) Gariban Avrupalılar ne anlar benim şiirimden? Veya Türkçe yazılmış iyi bir şiirden? Bir de o Almanya'da çıkan Antoloji var: Her ne kadar Türk aydınının aşağılık duygusuna paralel olarak B. Necatigil övdüyse de, ben kendi şiirlerimin Türkçeyi iyi bilmemekten ötürü kötü çevrilmiş olduğunu gördüm. Sonra Yüksel Pazarkaya (her kimse)nün

kendini de dahil ettiği bir umutlar bölüm başlığı atmaya cesaret edisi v.s. canımı sıktı.” (s. 187-188)

Yüksel Pazarkaya, bu iki gençle aynı yaşlarda, ama sosyalizasyonunu 18 yaşında geldiği, Konrad Adenauer kokan o ağır Federal Almanya’da yaşamış, her “memur” kadar gerilek ve biraz Almanca bilen sıradan bir hevesliydi. Türk edebiyatı açısından ise sıfır bile değildir. İsmet’in, Pazarkaya’nın çevirileri hakkında birşey söylemesi tek kelimeyle gaktır; ama bu gafın içinde Pazarkaya’nın Türkçe’yi iyi bilmediği şeklinde bir doğru vurgu da var. Bu bir yana, önemli olan İsmet’in tepkisidir ve bu tepki, büyük bir dengeye sahiptir. Ataol’un dengesizliği (başka türlü söylendiğinde ise “denge siyaseti”) ile İsmet’in “dengesi” (başka türlü söylendiğinde “her türlü denge siyasetine reddiyesi”) bir cepheleşme değilse, başka hiçbir şey değildir. Doğru yerde duran İsmet Özel’dir. Ama...

Ama İsmet bu; baştan ayağa soru:

“Röportajlar döneminde yaşıyoruz. Bu beni tedirgin kılıyor. Sanatçılar, gazetecilere, gazeteciliğe fazla prim veriyorlar. Çoğunluk zaten herşeyin bayağısına teşne...” (s. 199)

Çoğunluk bayağıysa, bize iki yol kalır: Ya bu çoğunluğun haklı olabileceğini düşünürüz ve bir yolunu bulup “sühuletle” sürüye katılırız, ki İsmet ve Ataol çeyrek asır sonra bu yola kendi meşreplerince girmişlerdir, ya da bu çoğunluğa “Hayır!” deriz. Bu son yol, sanıldığından çok daha zor, acımasız, umut kırıcıdır ve bir yol ayırımına daha işaret eder: Çoğunluğun karşısına çıkmaktan kaçınarak kendi gök kubbesinde yaşamak mı (kılıç artıkları!), yoksa çoğunluğun önüne çıkıp ne pahasına olursa olsun ona kafa tutmak mı? Herşey söylenebilir, sonraki yaşlarında iki “keyifli esir” oldukları da iddia edilebilir, ama 20’lerinde bu iki şairin kalabalıklara karşı da gerekirse bir nebze olsun direnme inadı taşıyabildikleri reddedilemez.

Ağustos 1971’de kapatıldığında zaten Halkın Dostları çoktan ölmeye yatmıştı. Bu formalite, süreci tamamlamış, herkesi rahatlatmış, ama İsmet’in içindeki fırtınalar dinmemişti. Ataol ise çaresiz, İsmet’in içindeki büyük dönüşümü değil anlamak, izleyemeyecek kadar bile geridedir. Ataol’dan öğütler:

“Halkımızı daha çok kavramak. Onun çocuğu olduğumuzu bilmek. Yıkıntılarımızı hayatımızın sonuna kadar taşıyacağımız artık belli.

(...) Devrimci felsefeyi daha çok kavramamız gerektiğine inanıyorum. Bir de kendi halkımızın tarihini." (s. 201)

Elinden birşey gelmeyen pratisyen doktorlar gibidir. İçten. İyi. Ama yetersiz.

"Sana umutlu ol diye bağırasım geliyor." (s. 203)

İsmet'in cevabı ise "Akdenizin Ufka Doğru Mora Çalan Mavisi" adlı şiirdir.

Bir de şunlar:

"Ve bana umutlu ol diye bağırmanın ötesinde, umudumu yıpratın şu çürük ve zavallı insanlar sürüsünün çirkefinden en az zarar görerek yaşanabileceğini bir kez daha söyle yeter. Ben, ülkemiz bu koşullar altında olmamış olsaydı, böylesine şaşkın, delirtici bir ruh durumu içine düşmezdim. (...) Kendimi aldatmaktan kaçtım ve pişman değilim. Kendime olan aşırı güvenimin verdiği zarar hiçbir zaman kârımı aşmadı." (s. 208-209)

Çürük insanlar sürüsü ve çirkefin içinde, sadece 12 Mart sonrası değil, asıl 12 Eylül sonrası bu sonuçları doğuracaktır. Ancak Ataol ile İsmet'in dil kopukluğu çok açıktır. Ataol "Halka dön!" diyor, İsmet ise döndüğü yerde "çürük bir sürü ve çirkef" buluyor. Hakkını yememek gerek, Ataol artık 30'unda ve durumun kısmen de olsa farkındadır:

"Düşüncelerimi çok kötü ifade ettiğim bir mektup yazdım sana. Buradaki bir takım kaba deyimler için bağışla beni. Üstelik çözüm yolu gibi önerdiğim şeylerin çözüm filan olmadığını da biliyorum pekâlâ." (s. 210)

Neyse, bu da çok önemli değil.

Önemli olan, İsmet'in, kendi şiirini anlatırken, belki farkında olmadan Ataol'a adeta "Senin için ise artık hiçbir umut yok" demesidir:

"Yazdıklarımı bakıyorum, bunların uzmanca incelenmesi gerektiğini, ancak böyle bir emek sonucu okura mal olabileceğini görüyorum. Ve bu bana gerçek ve somut bir acı veriyor. (...) Önce açık yazamıyorum. Kendi kafamda belli bir olgunluğa erişmiş bir şiirsel düşünceyi açık söylemek niyetiyle kağıda döktüğümde yani karmaşık olmayan bir mantık dizgesini yansıtacak bir deyimleme kalıbına döktüğüm zaman görüyorum ki söylemek istediğimden çok uzaklaşmışım. Hatta bu yol bayağı bir anlatıma şapkamı çıkarmam anlamına da geliyor. Anlatım aleladeleşince, düşüncenin üstün

düzeyini koruması (şiiirde) bence imkânsızdır. (...) Benim zihninden taşan ve okuyucunun zihninde oluşturmaya çabaladığım (düşünce, duyarlık, imge) yalın değil. Yalın olmayışı gerçek ve düşsel oluşunun kanıtı değil. Tersine son derece somut ve fakat geniş kapsamlı ve içeriği zengin. Bu da onun dilde biçimlenişinin yalınlığını engelliyor.” (s. 207)

Şimdi, bütün bunlar gerçekte bilerek ve isteyerek kurulmuş belli bir çerçeveye işaret ediyor. Yaşanan çirkeften ve ortamın çürük insanlarından müşteki bir şair, bu çürük sürünün kolayca algılayabileceği kalıplar içinde, onlara nasıl ulaşabilir? İsmet 1972 yılı biterken, böyle bir çabanın gereksizliği noktasında ve Ataol'daki artık anlamsızlaşan hamasîlikler içeren “o tür bir halk sevgisini” de lûgatinden çıkarmak üzeredir. İsmet Özel, zihnin macerasından geçen ve çıplak gerçek (ya da yaşanan çirkef) içinde rastlanamayacak vurgularını (şiiirlerini) “kolay” kalıplara, sözcüklere dökememekte haklıdır. Sürüden şikayet etmekte haklıdır ve bu şikayet gereklidir de. Belli bir olgunluğa erişmiş zihinsel ürünlerin yalınlığına inanmamasıyla, realiteyi (siyasal ve sanatsal) değerlendirişi bir tutarlılık taşımaktadır. Belki tam olarak söylemek istediği, ama söyleyemediği şudur: Şiir, sanat ürünü vs. bir katkıdır, alelade değildir, düşüncenin üstün düzeyini koruması, ancak kendini üstün bir düzeyde ifade etmesiyle mümkündür. Bu da “anlaşılamamak” demektir. Ama bizim buna ihtiyacımız var. Çünkü çirkef içindeki insan sürüsünün değil, bazı algılayabilir (isteyen seçkin veya ayrıcalıklı olarak da okuyabilir, hiç sorun değil) insanların ihtiyacı var buna. Şiir zihinlerarası bir alışveriştir ve kolay/alelade birşey değildir. Kolay/alelade kalıplarla anlatılamaz. Ama bir biçimde iletilmeleri de lâzım. Anlatılabilimleri durumunda kalıplar (gerek içerik, gerek biçim olarak) kırılmış olacaktır. Herkes herşeyin bayağısına teşne madem, şiirle bu eğilimin dışına çıkılması gerekir. Açık yazmak, bu nedenle (yüksek zihinsel üretim **versus** yaşanan çirkef ve insanı), düşüncenin üstün düzeyinin düşmanıdır.

Sezar'ın hakkı Sezar'a, İsmet'in hakkı İsmet'e: Bayağılığa, sıradanlığa ve “çirkef”e karşı mücadelesi içinde artık eski tip “halk sevgisi”ni terketmesi gerektiğinin farkındadır. Ve tek bir kötü söz etmeksizin, terbiye sınırları içinde Ataol'a, sevgiyle ama “alelade şeylerin peşinde, içinde hiç şansın kalmadı” demektedir:

“Belirgin kılmak istediğin duygu ve düşünceler özgün değil. Hele

teknik çok yüzeysel. Birinci dörtlükteki avlularını-dalını kafiyesi çok özür dilerim bana hemen "indim kuyu dibine/ürküttüm vakvakları.../ tekerlemesini (bilirsin) anımsattı. (...) Aydınlık bir anlatımın seni basitliğe düşürmesinden korkuyorum." (s.161)

İsmet'in korktuğu başına gelmiştir.

Ama Ataol'un "halkını sev" çağrıları ve gerçekçi eğilimlerle sanat yapma inadı da, kendi yolunda bir tutarlılık taşıyordu. Yani yalınlık, anlaşılabilirlik, aydınlatma endişesi onu bu yola itmekteydi. Hiç itiraz etmedi: Ataol Behramoğlu, şiirle, sokağın kullandığı belli kalıplarla çok derin şeyleri insanlara, halkına aktarabileceğine inandı. Yüksek düşünce ürünlerinin bu kalıplara sığmayacağını kabullenemedi. Bu yol ise, tersinden İsmet'in başarısının, düzünden Ataol'un korkunç bir düşüş yaşamasının nedeni oldu. Yine de İsmet Özel 1974'teki son mektubunda bile bir "belki" taşıyordu:

"Ama senin kafanda yarattığın ve kelimelerle somutlamamış olduğun şiirin bu olmadığı kanısındayım. Yargın değişmiş olabilir ama, sanıyorum o daha karmaşık, (yani çok geçişli) sınırlarından taşan, serseri bir şiirdi. Benim beklediğim şiir de bunlar değildi doğrusu. Ama senin şair olarak önemini azaltmaz bu. Hem, görünüyor ki sen çok yazacaksın, bu da birçok yönünün yazmakla sağlamlaştırılması demek olur. Oysa ben çok yazamayacağım, sanki mahkûm ettim kendimi buna." (s. 228)

Yani Ataol'un kafasındaki şiirin kelimelerle somutlanamamasında buluyordu işin püf noktasını. 10 yıllık arkadaşlık, mektup arkadaşlığı, bu umudun hep yaşadığının da tanıklığıdır ve böyle bir tanıklığın kişiselliğin çok ötesinde anlamı vardır. İsmet, bir şairin kafasındaki üstün zihinsel kurguyu kelimelerle somutlarken, yalın olabileceğini de düşünmüyor değildi belki de. Yalınlık/basitlik de şans demektir. Gerçi şiir dışındaki yazı türlerine zaten basit olmak hakkı tanıyordu Özel, ama Ataol'un kafasındaki şiiri genelgeçer kelimelerin öldürdüğünü de biliyordu. Kelimeler, yalın geçerlilikleriyle "criminal powers" değil miydi?

Yolları ayrıldıktan sonra da aralarında bir tartışmanın olduğu kuşkuludur.

1995 yılında 50'lerini süren iki şairin durumu nedir?

Ataol Behramoğlu'na göre iki şair bugün trajik bir karşıtlık içindedir ki, bunun doğru olmadığını gösterebildik. İsmet Özel ise geçmişini Ginsberg

ile özetlediğine inanıyor: "I saw the best minds of my generation destroyed." Herhalde Ataol'u da ima ediyor.

İkisini de düzelterek geçici bir final belirlemesi yapılabilir: Bugün İsmet Özel ile Ataol Behramoğlu'nun, birinin dinsel inancını, İslâmiyeti, daha fazla öne çıkararak siyasete girmesi dışında büyük bir fark yoktur. Sadece kravat renkleri farklıdır. Ataol ile İsmet bugün trajik bir karşıtlık değil, tersine trajik bir beraberlik içindedir. Ama..

Ama İsmet Özel, Batı karşıtı tutumu nedeniyle tüm söylediklerinde de haklıdır. Ataol bir demokrasi acentalığında demir atarken, İsmet, hâlâ daha çok arayan bir zekâdır. Fakat ikisi de edebiyata ve kapitalizme (mülkiyet ve kâr düzenine) inanıyor. Bunu birisi başarılı, etkili bir şiirle ve İslâmiyet üzerinden, diğeri ise çoktan bitmiş bir şiir haznesinde inat ederek ve demokrasi üzerinden yapıyor. İkisi de kendi meşrebince dindardır. Dinlerinden rahatsız değiller, uyruklardan rahatsızlar. Yani insanların bu dinlerin "haklarını vermemesinden", dinlerine uygun bir şekilde yaşamamalarından rahatsızlar.

Ne olursa olsun, bir düzeltme yapılmalıdır. İsmet Özel'in Ginsberg'den yaptığı alıntı, "I saw the worst minds of my generation overpraised" olarak değiştirilince, bizim geçmişimizi ve durumumuzu çok daha açıklayıcı bir kuvvet ortaya çıkabiliyor. Siyasî mücadele açısından o kadar değil belki, ama entellektüel yaşantıyla ilgili olarak ve 1957-1962 arası doğanlar açısından, 1975-1980 dönemi özellikle yaratıcılıktan en uzak, en ezberci, en kalıpcı zihinlerin zaferine mekân oldu. Bir sıçrama gerçekleştirilemeyince kokuşma kaçınılmazlık kazandı. Düşük ayarlı kafalar egemenliklerini ilân ettiler ve bu alandaki en etkili katkı da kendisini solcu sanan kadrolardan, ki Ataol Behramoğlu bunlardan sadece biriydi, geldi. Bu, her alanda sürdü.

İsmet Özel ise bir başka sıradanlığın çeperleri arasında, çok sıkıldığında zaman zaman "sivil toplum düşüğü" çevreler, öncelikle de "Birikim taifesi" üzerinden kendisine açılan pencerelerden bakışlar fırlattı. Öte yandan CHP-DİSK-TKP bataklığının sanattaki izdüşümleri arasında Mİlitan-Sanat Emeği ve sonra "kendince" mümkün olan her dergide, Behramoğlu görüldü. Kültür karşı devrimiyle Türk edebiyatı da ağır kokulu bir afyon ahır halini aldı. Evren Kuşağı bu ortamda beslendi.

Ergin Günçe'nin güzelim vurgusuyla "gencölmek", İsmet ve Ataol'un kaderi oldu.

Bugün Cumhuriyet ve Millî Gazete'deki köşelerinde artık sadece Dorian Gray'ın portresini hatırlatıyorlar. Ömür perdeleri indiğinde, bu iki ihtiyarın düştüğü yerde, insanlar tepeden tırnağa yürek iki genç veya iki “ışık huzmesi” görürlerse eğer, şaşırmasınlar.

O kadar güzeldiler ki!

NOTLAR:

(1) Ataol Behramoğlu-İsmet Özel, **Genç Bir Şaire Genç Bir Şairden Mektuplar**, Oğlak Yayınları, İstanbul 1995. Bu kitaptan yapılan bütün alıntılar, bundan böyle parantez içinde sayfa numaralarıyla verilecek.

(2) Aydınlanma çağı öncesinde define aramak, dinci siyasetin, sosyalist tecrübeye reddiye içinde kanat değiştirenlerden yeni bir isimle ödünç aldığı eski bir yöntem olsa gerek. Aydınlanma duvarının bugün bir engel olarak görülmesi anlaşılabilir, ancak bu duvarın gerisinde ikbal aramak, herhalde solun işi olmamalıdır.

(3) 1960'lar Türkiye ekonomisinin altın yıllarıdır. Bu yılların başbakanı Demirel'in devlet başkanlığına kadar yükselebilmesinin altındaki sır, ya da toplumsal taban da işte bu yıllarda atılmış temellere, bu arada tarım malları lehine bir seyir takip eden iç ticaret hadlerine, dayanır. Bu "altın yıllar" saptamasında aykırı görüşler pek yoktur. Örneğin Anglo-Sakson gericiliğinin yetenekli iktisatçısı Çağlar Keyder ile yine örneğin Türkiye'de sosyalizmin düşünsel düzeyde zaman zaman tek başına kalan, yine iktisat mesleğinden gelme bir başka önemli ismi Yalçın Küçük, bu konuda anlaşılır. Gerçekten önemli bir değer, belki de o nedenle itip kakılan, kolayca unutturulan bir edebiyat eleştirmeni (ki galiba 57'lilere edebiyatı 70'lerde Cumhuriyet'teki sayfası üzerinden ve yaratıcı bir meslek olarak sevdirebilmişti) Rauf Mutluay'ın ölümü nedeniyle yayınladığı güzel bir yazıda, Fethi Naci, o yılları bir tür darı ambarı gibi hatırlarken haklıdır. (Fethi Naci, "Dönüp Baktığımda", **Adam Sanat**, Nr. 116 [Temmuz 1995], s. 13.)

(4) Bu son nokta **Yordam**, biraz **Halkın Dostları**, ama özellikle de **Edebiyat Dostları** gibi dergilerin savunduğu bir "doğru" olarak kaldı. Ancak bu "doğruluk" o zaman için bile tartışmalıdır. Bugün için ise artık açıkça geri bir noktadır, geride bir noktadır, gerici bir noktadır.

(5) Pek fazla zorlanmadan, Köy Enstitüleri ve Erken Memleket Gerçekçileri'nin babasının Amerikan yardımı olduğu ileri sürülebilir. Elbette bu, ayrıca incelenmesi gereken bir tez/konudur ve ardında herhangi bir komplo teorisi aranmamalıdır. Ancak...

Ancak bir dipnota sığabilecek kadar da olsa, bu konudaki ilk tasnif çabalarımızın geçici bir özeti verilebilir. Cumhuriyet dönemi (şiiir ağırlıklı) Türk edebiyatı, 1980'lere dek iki ana coğrafi alana ve bunlar arasında da çeşitli özerk bölgelere ayrılmış gibidir. Birinci döneme, Erken Memleket Gerçekçileri egemendir. Bu dönem 1930-1960 yılları arasındaki Kemalist devletin oturması sürecini, yani birinci Kemalist restorasyon ve ertesini kapsıyor. Önde gelen isimler arasında Yakup Kadri, Behçet Kemal, Burhan Toprak ve önemli ölçüde de Yunus manyası var. Bunlar ama daha çok 30'ları imliyor. Nâzım düşüğü 40 Kuşağı da buraya

dahil edilmelidir. Niyazi Akıncıoğlu, A. Kadir, Rifat Ilgaz, Hasan İzzettin Dinamo, Suat Taşer... 50'lerde ise devreye tabii Orhan Veli ve Garipçiler (ilk dönem Melih Cevdet Anday ve Oktay Rifat'ı), Mahmut Makal, Fakir Baykurt, Talip Apaydın, hattâ Orhan Kemal, Kemal Tahir ve kısmen Yaşar Kemal de giriyor. Bir diğer tipik örnek de yetişen gençlerden Cahit Külebi'dir.

İkinci Kemalist Restorasyon ise 1960 ile 1980 Eylül'ü arasındaki süreyi kapsıyor. Hazırlıklar ve ilk mücadeleler 60'lara kadar uzanıyor. Sosyalizmle karışık. Ama özellikle 70'lerde edebiyatımıza damgasını vurabilmiştir. 60'larda Ataoğlu Behramoğlu, Özkan Mert, Süreyya Berfe'nin ayak sesleri var. 70'lere bu hazırlıklar Yaşar Miraç, Turgay Fişekçi, Barış Pirhasan, Suat Vardal vs. ile taşıyor.

Şimdi, Nâzım Hikmet'i bu iki restorasyon döneminin ortak zenginliği saymak mümkün. Ama gerçekçiliğinden çok mistisizmi tartışmaya ve incelemeye değer. Dönemlerin ortak değeridir. Tıpkı 40 Kuşağı gibi İkinci Yeni de onun izlerini taşır. İkinci Yeni, Türk şiiri içinde kaba/sığ gerçekçi akımdan bir sapma ve hesapta olmayan bir devrim gibidir. Yine de Kemalist önermelerin dışında değildir. Bir ara dönem. Uçları aşağıya ve yukarıya, birinci restorasyon ve ikinci restorasyon dönemlerine doğru uzanmaktadır. Dilin görece özerk bir faaliyet alanı olmasından yararlanarak koparılabilmiş, herşeye rağmen dikkate değer, en önemli bir fırtınadır da diyebiliriz. İki restorasyon arasına sıkışmış bir küçük isyan ya da. Nâzım'ı devrimci kanada çekebilmek için onun İkinci Yeni içindeki izlerinin peşine düşmek ve onları irdelemek lâzımdır.

Peki bu iki restorasyon dönemindeki sanatçıların, özellikle de şairlerin devlet ve sosyalizmle ilişkileri nasıldı? Erken Memleket Gerçekçileri, Kemalist Türkiye'yi ihya etmek için ve Kemalist şiddete övgüyle faaliyette bulundular. Bazıları Türkiye ve Mustafa Kemal siyasetini destekledikçe sosyalizme yaklaşılaacağı düşüncesindeydiler. Yer yer sınırsız bir Mustafa Kemal hayranlığı ile Kemalizmi savundular. Kemalizmden sosyalizme doğru (yani geriden ileriye doğru) da mutasavver bir devamlılık çizgisi çektiler. Geç Memleket Gerçekçileri ise, Kemalizmle ilişkilerinin araya giren zaman nedeniyle soğuduğunu, canlılığını yitirdiğini, biliyorlardı. Kemalizmi erkenciler gibi bir zorunluluk saydılar. Bir tür erken perestroika olarak da görülebilir. Daha çok TKP damgalıdır. Bu gerçekçiler bir yüzleriyle de 60 ve 70'lerde erken birer Gorbaçov rolünü üstlendiler. Sosyalizmden çıktılar, sosyalist olduklarını ilân ettiler, ama sosyalist bir entellektüel kopuş veya şiddetin de başdüşmanı oldular. Sosyalist siyaseti ise bir dayanışmadan çok reel sosyalist siyasete bir kadro uşaklığı olarak algıladılar. Ne kadar sovyetik olduklarını iddia ederlerse, o kadar Kemalist politikayla barışabileceklerini de düşündüler. Sosyalizmden Kemalizme, yani ileriden geriye doğru bir çizgi çektiler ve zaman zaman bu çizginin propagandasını sanat olarak gördüler. İki ana dönemin de temel sanat anlayışı "Kemalist Gerçekçilik" olarak

adlandırılabilir. Nâzım tek başına, İkinci Yeni dönemeci ise öne çıkarılan gûya “bohem” rehavetiyle bu sıkışmada, küçük subaplar olarak görülebilir.

(6) Bu onyıla kitap ve yazılarında özellikle ağırlık veren, 50'lerin ele avuca sığmayan SBF'li delikanlısı, 70'ler ve sonrasının sosyalist mütefekkirî Yalçın Küçük'tü. Ayrıca Küçük'ten hız alarak 60'ların aynı şekilde hareketli ancak ODTÜ'lü delikanlısı Metin Çulhaoğlu da çözümlemelerine bu dönemi baz almaktan çekinmedi. İki eğilim de Türkiye sosyalist hareketinin tarihiyle ilgili doğru çözümlemelerini bu vurgulardan çıkarmıştır.

(7) Elbette ki bu gelişmelerden 12 Eylül 1980'deki askerî darbe sorumlu değildir. Eylül faşizmi, her açıdan, bir neden değil, fakat bir sonuçtu.

(8) 1960'ların başından itibaren, özellikle de Küba'daki başarıdan sonra, rüzgârın yön değiştirdiğinde, hem sağcı hem de solcu kesimler hemfikirdir. Alman gericiliğinin yetenekli tarihçisi, Nazi deneyimini meşrulaştırmakla suçlanan Ernst Nolte de: “1963 yılında tüm Batı dünyasında usul usul sola doğru bir dönüş başladı.” (Erns Nolte, **Was ist bürgerlich?**, Stuttgart 1979, s. 95.)

(9) Bu tesbit, yani Türkiye'de 1970'lerin sonuna doğru bir kültür karşı-devriminin egemenliği vurgusu, daha önce başlıklar halinde de olsa bir başka yerde işlenmeye çalışıldı. (Osman Çıtsay, **Entellektüel Şiddetin Eşiğinde**, İstanbul 1993.)

(10) Cemal Süreya vaktiyle **Edebiyat Dostları**'ndaki bir söyleşisinde İsmet Özel'i **Halkın Dostları**'nın gerçek kimliği olarak göstermekten çekinmemişti. Bu, bir yeteneğin, gecikerek de olsa, kabullenilmesi idi.

(11) “Demokrat sürü”, başta da Belge-Laçiner okulu, bir başka deyimle “Belge'li Birikim gericiliği”, İsmet Özel ve İslâm'da hep daha “sivil” şeyler gördüler. Sivas cinayetinden sonra tavrını açıkça ortaya koyan İsmet, “Ben hep aynıydım, sizini saçmalığınızdan bana ne, bende kendi kafanızdaki birini görmeye teşneydiniz” mealinde konuştuğu zaman ise küplere bindiler. İsmet Özel'e kızgınlıklarından değil, kendi bayağılıklarının sol nezdinde bu kez suçüstü yakalanmasının utancıyla birdenbire, her anlamda, “kıkırmızı” oluverdiler, özel bir sayı bile çıkardılar vs...

(12) İsmet Özel'in bir dönem ısrarla Millî Gazete'de yazması, tuhaf bir koku yayan Zaman grubuna uzak kalması, tesadüf müdür? Yoksa bu angajman son derece basit kişisel ilişkilerden mi doğuyor? Ama dışarıdan bir göz, Millî Gazete çevresinin, naifliğine rağmen daha yerli ve daha “samimî” olduğunu görebiliyor. Bu ise bu toprakları ciddiye almak tesbitiyle örtüşüyor.

(13) Başka herşey bir yana, kepaze Türk teknokrasiya'sını orgazma ulaştıran şiirine “Of not being a Jew” başlığını uygun görmesi ya da konumuz olan bu kitaptaki girişine Allen Ginsberg'in orijinal dizesiyle girmesi ve hattâ henüz çok gençken eline mikrofonu alıp Nat King Cole'ü taklit etmesi... Bunlar hep bir snobizme işaret eden tutumlardır. Onlar kendisine yakıştıramadığı da iddia edilemez.

(14) Bu satırların kaleme alındığı 1995 yılında, hemen öne çıkarılabilecek bir örnek, Mehmet Yaşın'dır. Adam Sanat'ta kaleme aldığı "Poeturka" dizisi, herşeye rağmen ciddî vurgular içeriyordu, anlaşılan kulağı çekildi ve çocuk da pek korktu: *"Tabîî, bu ülkede düşündüğünü açıklamak için de zır deli olmak lazım, zır!.. 16 yıl sustuktan sonra, son 6-7 aydır düşündüklerimi söylemeye çalışıyorum, bakın başıma neler geldi. Valla kimseye tavsiye etmem. Bir çift lâf etmeye kalkar, karşılığında akla hayale gelmedik küfürler, aşağılamalar hakaretler, saldırılarla karşılaşsınız. Hem de kimler? Memleketin en "yüksek" şairleri! Hem de nerede? Memleketin en "demokrat" edebiyat-kültür dergilerinde! Hem de ne şekilde? Memleketin en "değişimci" gazete, kurum ve çevreleri tarafından onaylanarak! Hem de daha nelerle? Memleketin en "seçkin" yerlerinden gözdağı telefonları, dedikodu ve ayakoyunlarıyla. Düşündüklerini söylemeye kalkanı, sıra DGM'ye, polise, 8. md.'ye filan gelene kadar, bizim düşünce özgürlüğü taraftarlarımız öyle bir pisliğe bulaştırırlar ki, "eksik olsun, bu çirkefe taş atmayayım" diyesiniz gelir. (...) "Poeturka" yazı dizisini bitirirken, düşüncelerimi açıkladığım için bütün ilgililerden özür diliyorum. Afedersiniz!"* (Mehmet Yaşın, "Poeturka VII, Modern Türk(çe) Şiiri Biterken Başlayanlar...", **Adam Sanat**, Nr. 115 [Haziran 1995], s. 39) Bunlar, gerçekten de aldıkları ilk tepkide yerle yeksan olmayı demokratlıklarının gereği sayan kuşaktır ve bu kadar ağlayıp sızlamaya ilâve edilecek çok fazla şey yok. Şu: 1. Türk edebiyatına içerden ve "çirkef" suçlaması getiriliyor. 2. Ama görece Türk edebiyatının genel çizgilerini sözde efendice, aslında bir tatlısu frenki olarak ve (yani) demokratça sorgulamaya kalkanlara bile görüldüğü kadarıyla şiddet uygulanıyor. Çirkefin şiddetine karşı ise bir "Bana ne, ben de oynamıyorum işte" rahatlığı ile yanıt veriliyor. Kendi doğrularına bile sahip çıkamayacak kadar inat ve ısrardan yoksun bu "eleştirel kafalarla" nereye gidebilirsiniz? Yerleşiklerin normal tepkilerini bile "zül" kabul eden bu çıtkınıldımlık, kime ne kazandıracaktır?

(15) Örnek ağır bulunabilir, ama herhalde içindeki ödüller almış "şair-i âzam"ların bile "çirkef" olarak niteledikleri bir birikimin yaşaması ve insan hayatına biçim vermesini sineye çekmenin gerekçesi pek temiz olmasa gerekir. Türk edebiyatı bir çöp dağıdır. Edebiyatın sâkinlerini bu çöplüğün içindeki mahlûkatla, biz sessiz sedasız izleyenleri de çöplükten "sebeplen" gecekondlu sâkinleri ile karşılaştırmak mümkündür.

(16) 1991-1992'de tamamladığım, ancak henüz yayınlamadığım "Sosyalizmin Panzehiri: Demokrasi" kitabımda, özellikle Karl Kautsky ve Plehanov'dan hareketle, bunun sosyalist tarih içindeki gelişim çizgileri ve gerekçelerini ayrıntılarıyla işledim. Özeti: Kautsky ve Plehanov, Ekim Devrimi'ne karşı çıkarken Marksisttiler ve Marksizm çerçevesinde de haklıydılar. Marksizm daha yüzyılın ilk yirmi yılı dolmadan, yalnız başına kesinlikle bir ilerici veya devrimcilik iddiası taşıyamaz hale gelmişti.

(17) Bu "sistem uşaklığı" kavramının bugünkü İsmet Özel'e çok yakıştığı açıkça telâffuz edilmelidir. İnce, derin ve içten. Ama sistemin, yani özel mülkiyet ve kâr (tabii başka isimler altında ve paranın fiyatı olarak faiz) sisteminin de en fazla ihtiyaç duyduğu bir stepne artık. *"Hem Türkiye'de, hem de dünyada sistemin ve sistem uşaklarının durumu böyle. İslâmî uyanışı sistemin emri altına almak bir ihtimal olarak hesaba katılabiliyor."* (İsmet Özel, "Sistem Düşman Yakaladı", **Millî Gazete** [Avrupa baskısı], 15. 8. 1995) Aramızdaki farkları açıkça ortaya koymak gerekiyor ki, kimse bizi "Birikim gericiliği" ile karıştırmasın.

(18) Zaten her gelen, kendi dar dünyası içinde, mevcuda muhalif olması gerektiğini bilecek kadar "uyanık"tır. Köylü kurnazları. Örneklerine zaman zaman değinmeyi düşünüyorum. Erken aramızdan ayrılan bir Fatih Öztan vardı. 12 Eylül'den birkaç ay sonra Ankara'da Yalçın Küçük'ün teşviki, o sıralarda akademisyenliğini sürdüren Serhan Ada'nın desteği ve Erol Çankaya, Asu Aksoy, Fatih Öztan ile şimdi soyadını hatırlayamadığım parlak bir genç Mülkiyeli, İnan'ın katılımıyla, aralarında benim de olduğum bir grup, sanat dergisi çıkarmaya yeltenmişti. Küçük, derginin adının Eylül olmasını istiyordu falan, filan... Erol, Asu, Fatih hep toplantılarda "Bir çıkış yapalım, ters çıkalım" gibi radikal tezleri dile getiriyorlardı. Sonraların reklamcısı Erol Çankaya "Ben Ünsal Oskay'dan yazı alabilirim" demişti bir keresinde. Ama ondan daha beteri Fatih Öztan çıkmıştı. "Ben de Hilmi Yavuz'dan yazı rica edebilirim" diyordu. Bunlarla "radikal çıkışlar" yapabileceklerini falan düşünüyorlardı, ne hikmetse... Gözümün önünden Yalçın Küçük'ün şekilden şekile giren yüzü hiç gitmiyor. "Nerden çıktı bunlar?" der gibiydi... Ama böyleydi ve böyledir. Türk edebiyat âlemi hem biçimsel bir tepki içindedir, hem de mevcut olandan kopamaz. Buna hiç hazır olmadılar. Benzerleri **Edebiyat Dostları** macerasında da yaşandı. Bu derginin koleksiyonlarına bakıldığında görülecektir. Bulaşabilmiş bütün isimler, Veysel Çolak, Ahmet Telli vs., hep o sıralarda şüara çevresinde her nasılsa isim yapmış Akif Kurtuluş'un kontenjanından girmişlerdi. Özellikle de şairler birbirlerinden kopamıyorlardı. Kurtuluş'un, bir gün elinde, vaktiyle Playboy'un yazıişleri müdürlüğünü mü ne yapan veya öyle bir macerası olduğu o sıralarda "söylenen" Orhan Alkaya'nın şiirleriyle geldiğini hatırlıyorum. İyi şiir basmak zorunda hissediyorlardı kendilerini hep. Bu da bulaşıklığın, meslek zaafının bir başka tezahürüydü. Birbirlerinden kurtulamıyorlardı. Kurtulsalar mesleklerinden de kopacaklarını biliyorlardı. Edebiyat ve sanat âleminde bu güdü'nün egemenliği tartışılmaz. Ama çok haksız da değiller. Tersî durumda sanatlarını kaybedebilirler çünkü. Bunu hissediyorlar.

(19) Bu çalışma boyunca savunulan tez, İsmet Özel'in aslında bir döneç olmadığıdır. Atol Behramoğlu ise geçmişiyile yaptığı hesaplaşma örneklerinden çıkarılabileceği gibi, dört başı mamur bir "tövbekâr" profili veriyor. Ancak bunun, bu satırlarda, kesinlikle bir hakaret amacı taşımadığını da ilâve etmiş olalım.

Sonra yine değineceğiz: İsmet Özel, bu kitabın girişine koyduğu yazıdaki iddiasında haklıdır. Dönen, o olmamıştır.

(20) *"O sıralarda laboratuvar çalışması diyebileceğim çalışmalarım pek olmadı benim; içimden gelirdi ve yazardım... Yazdıklarım üzerinde de sonradan pek fazla değişiklik yapmazdım. Şiirin "organikliği" bozacak olmaktan korkardım."* (s. 14) Ataol, toprağı bol olsun Molière'den mülhem, "şiir konuşan" genç bir adamdı anlaşılan.

(21) Bir örnek bizzat sağ kanattan verilebilir. Bu kanadın yeni, etkin, bilgili ve iddialı teknokratlarından Nabi Avcı: *"Televizyonla ilgilenen insanlar olarak, biz şu anda modern dünyanın çelişkilerini en yoğun biçimde yaşayan insanlardan bazılarıyız. (...) Tam bir şizofreni... Bunun çıkış yolu, bu dünyadan kaçmak. (...) Bireysel kaçış mümkün olabilir de, toplumsal kaçışlar imkânsız. Bu bir kader belki... (...) Çok olumsuz bir tablo çizdik galiba. Ama insanların zihnindeki parçalanmışlık her alanda kendini hissettiriyor. Bilimde de, sanatta da yaşıyor bu... Bir çıkış yolu var aslında, pek dikkate almadığımız. Bunları ancak çok tutkulu hayatlar bir araya toplayabilir. Mesela şiir, dua, müzik. Hayatı kendi asli hüvviyetine büründürme çabası... Buralarda kısmi toparlanmalar mümkün olabilir. Direkt televizyon için söylemiyorum ama modern dünyada yaşayan insanların sığınabileceği adacıklar olarak bunlardan söz edilebilir."* (Doç. Dr. Nabi Avcı, "Toplumsal bir şizofreni yaşıyoruz", **Zaman** (Avrupa baskısı), 31 Temmuz 1995, s. 10) Şiir bir dinî katharsis'e hizmet ediyor. Her şiir...

(22) İsmet Özel'in Hüseyin Ergün'le akrabalığı direktten dönmüş demek ki. Hüseyin Ergün, o dönemde önde gelen solcu gençler arasındaydı, sonra da sosyalist devrim tezine yakın ve Emek grubu içinde kaldı. Buraya kadar iyi, bir sorun yok. Aradan yirmi yıl geçecek ve Ergün, Mülkiyeliler Birliği bünyesinde Ertuğrul Kürkçü (ve ne yazık ki Metin Çulhaoğlu) gibi işsiz güçsüz Türk sosyalistlerini istihdam edebilmek amacıyla, ilk gün izlediğim Kuruçeşme Toplantıları'nı tertip edecektir. Tarihe kalması amacıyla not olarak bırakıyorum. Bu Hüseyin Ergün, sonraların Cem Boyner'le YDH kurucusu, o toplantıların açılışında abuk sabuk bir konuşma yapmış ve toplaşan solculara Turgut Özal'ı bol bol övmüştü. Bir "Hadi gidek de şu mübarek adamın elini bir öpek" demediği kalmış, işsiz güçsüz sosyalistler bile bu densizliğe fena bozulmuşlardı. Nitekim Metin Çulhaoğlu, ara verildiğinde dışarda, "Yahu şimdi haber aldık, savcılık Hüseyin'in konuşması hakkında dava açacakmış" diye kendisini bu eski yol arkadaşına giydirmek zorunda hissetmiş, herhalde sıkıntısını kayda geçirmişti. Yirmi yıl insanı vezir de yapıyor, rezil de...

(23) SBF'de, 1979 veya 1980 yıllarında, 12 Eylül'den bir süre önce Necmiye'yi okulun koridorlarında bir kaç kez gördüğümü hatırlıyorum. Galiba Maliye kürsüsünde asistandı. Şimdilerde şiirlerini kitaplaştırdığını duyduğum Ferruh Tunç göstermişti uzaktan ve "Bak işte Ataol'un o şiirindeki Necmiye bu" demişti.

Araya ağır yıllar girdi. Bu ince, güzel kadını, 1987'de bir Mayıs akşamında Edebiyat Dostları dergisinin ilk sayısını kendisine verdiğimiz Taksim'deki bir kahvede yeniden gördüğümü hatırlıyorum. Hapisten yeni çıkmıştı galiba. Karşımda çökmüş, ihtiyar bir kadın vardı, ağır işkencelerin etkisini yüzündeki her çizgiden okumak mümkündü. Verdiğimiz dergiye bakıyor ve "Ne güzel, tıpkı eski günlerdeki gibi" diye mırıldanıyordu. Yazı ve vurgularını zaman zaman izlediğim Necmiye, bugün artık iyice sağa çekmiş bir vaziyette ömrünü tamamlamaya çalışıyor. Tarih, pırıl pırıl kadınlarımıza da, erkeklerimize olduğu gibi, acı oyunlar oynadı. 70'lerin o ele avuca sığmaz yetenekli politik akademisyeni, bugün artık ne yazık ki Edward Said'in yazılarının doğru çevrilip çevrilmediğini kepaşe dergilerde kamuoyu önünde tartışıyor ve sosyalizm düşmanlığını ruhsal bozukluğa (ve tersi) dönüştüren "şairlerle" Sombahar söyleşileri yapıyor. Batakılık, böyle mücevherleri de içine çekebiliyor.

(24) Daha önce de değinildi. İsmet'in her şiiri, Türk teknokrasisinin toplu orgazm seanslarının biricik fetişidir artık. Bir örnek, "Of not being a Jew" başlıklı şiiri Dergâh dergisinde yayınlanınca ayyuka çıkan zevk çılgılığıdır. 24 Ocak 1993 tarihli Nokta dergisi, Türk şuarası ve Ahmet Tulgar tipi döküntüler unutulmasını diye, tarihe bir not ve örnek düşülmeli: *"Ece Ayhan: İşte tam bir sivil şiir size. (...) Mustafa Irgat: İsmet Özel'in hemen hemen her yazdığı şiir insanda yazma arzusu uyandırıyor. (...) Haydar Ergülen: İsmet Özel iki yıldır "Mevsimlerin İnsanlara Yaptıkları Fenalıklar" uyarınca, şehrimize 'fenalıklar' yapıyor. (...) İsmet Özel her mevsim şehre böyle bir fenalık yapsın, çünkü şehre iyi gelemese de, benim gibi bazılarına inanılmaz iyi geliyor. (...) Cezmi Ersöz: İsmet Özel'in şeriatçı görüşleri ve şeriatçılığı bu noktada beni hiç ilgilendirmiyor. O, bu şiiri ve ruhsal tavrıyla bizlerden yana. Oğuzhan Akay: Yer yer güzel, yer yer yağmurlu ve bulutlu. Yahudi bölgeleri duygulu. Çok uzun boylu bir şiir. Hulki Aktunç: İsmet Özel, komünist iken de İslâmcı iken de önce şairdir. Bu şiir sadece şiirdir. Orhan Alkaya: Bu şiiri okuduğumda yaşlanmadığını gördüm ve sevindim. Güzel bir şiir. Küçük İskender: İsmet Özel, birçok şair arasındaki seçkin yeri ve Türk aydınının ikilemini yine Türk aydınının yüzüne vurduğunu, bu şiiriyle bir kez daha belgeliyor diyebiliriz."* (Nokta, 24-30 Ocak 1993, s. 90) Bütün bu şaklabanlıkların arasında tek onurlu yanıt, hiç tahmin edilmeyecek birinden geliyor. Kendisine asla sol bir etiket yapıştırmamış Enis Batur, bu süflî kalabalığın tersine, sanki üç-beş ay sonra olacakların farkındaymışçasına bir fırça çekiyor: *"Okumadım. Dergi okuyacak vaktim yok. Zaten İsmet Özel'in şiiri beni çok fazla ilgilendirmiyor."* (a.g.y.)

(25) İğne de, çuvaldız da kendimize: 1987-1990 yılları arasında çıkan Edebiyat Dostları dergisi de bu "orta yolculuğun" örneklerinden biri sayılabilir. "En iyi edebiyatı da sosyalistler yapar" türünden bir havanın dergiye egemen olduğu, bugünden bakınca daha rahat görülebiliyor.

(26) Böyle bir penceden baktığımızda Yordam'ın etkisinin sanıldığından çok daha büyük olduğu sonucuna varabiliyoruz. Bir kere, bu iki genç de adeta Yordam'dan kaçıyorlar. Üstelik bunun için ellerinde hiçbir gerekçe de yok. Gerekçeleri belki var (Nâzım'ın oğlu Memet Fuat gibi bir gerekçe belki), ama bu, sol bir gerekçe sayılamaz. Ancak bu kaçış, bu uzak durma hali bile bir etkiye işaret ediyor. Ayrıca bugün ne derlerse desinler, İsmet ve Ataol'un o dönemdeki bu çocukluğuna, "Yıkılma Sakın"lar yayınlandıktan beş ay sonra, en sert uyarılardan biri **Yordam**'ın sahibi ve sorumlusu **Halûk Aker**'in kaleminden gelmişti: "Sezgiyi bilinç düzeyine ulaştırabilmek için, sizin sezgilerinizi paylaşan insanlarla, sizin gibi düşünenlerle, düşüncelerinizi geliştirmeğe zorunlusunuz. Ancak böylelikle edebiyatı bulunduğu düzeyden ayırabileceğinizi anlarsınız. Birçok sorular soracak, bunların karşılıklarını birlikte arayacaksınız. Bir varoluş sorunudur bu. Sizin varlığınız, yanibaşınızdaki arkadaşınızın varlığına dayalıdır. Ancak böylelikle varoluşunuz haysiyetli olabilir, kendi özel yerini geliştirebilir ve koruyabilir. (...) Edebiyat ortamının bozuktur düzen işleyişinden hep yakınıyoruz. Ne var ki, bir türlü bu düzenin dışında, daha başka bir düzen kurma yolunda başarılı olamıyoruz. Bunların birçok nedenleri var, nedenleri ne olursa olsun, bu nedenlerin farkına varmak, böylelikle değiştirme sürecine bilinçle katılmak gerekiyor. Açık bir bilinçle kendilerine sahip çıkmaya geçmeyen genç arkadaşların, eğer kendilerini sürekli aldatma eylemine girmezlerse, yakın bir gelecekte anlayabilecekleri bazı şeyler olacağını sanıyorum. Kimse onlara ille de bir tek dergide örneğin **Yordam**'da toplanalım demiyor. Kendileri bu dergiye karşı olabilirler, ama işte kendileri olarak bu karşı koyuş içinde kendilerini kurmaları gerekiyor. Bunun için de herhalde kendi örgütlerini düşünmeleri, amacın gerektirdiği tavırı eskiye bulaşmadan aramaları gerekiyor. Bunu yapabilirlerse, bizi de düzeltebilirler, edebiyat ortamının daha düzgün işlemesinde de bir sorumluluk ve görev yüklenmiş olurlar. Herhalde "icazetli" bir genç kuşak olmanın ardında daha çok dolaşmayacaklardır. Bunu da yakında görmek olanağını bulacağız.

Gönlüm öyle istiyor ki, birbirimize karşı olsak da, edebiyat ortamının kurulabilmesi, düzgün bir raya oturtulabilmesi için birbirimize destek olmalıyız, bizce olan yanlışların nedenlerini göstermeliyiz, yapılması gerekli işlerin neler olduğunu ve neden öyle yapılması gerektiğini açık seçik gösteren çalışmalara açılmalıyız. Hesaplaşmamız düne karşı olmayacak, iyi bilelim bunu, yarına karşı olacak, yarına karşı çok suçlu kalmamayı istemiyor muyuz?" (Halûk Aker, "Yarın Kaygısı", **Yordam**, Nr. 6 (Kasım-Aralık 1969), s. 221-222) Bugün o dönemin üç genci, İsmet, Ataol ve Halûk, ne der bilinemez, ama böyle mükemmel bir serzenişin, hem çok etkili olduğu, hem yapılandan utanıldığı ve hem de Halkın Dostları dergisinin doğum haberciliğini üstlendiği rahatça söylenebilir. Aker'in yazısı iki şiire, iki şaire bir yanıttı; yankısız kalmadı.

(27) Bu bölnlük, yani kendisini bir sanatçı olarak siyasetin ve bilimin üzerinde görme, imtiyazlı sayma hastalığı, belki yüzyıllara dayanan bir geleneğin ucudur. Sanatçı bir “besleme”dir. Olabilir. Bir örnek Behramoğlu'nun “Mustafa Suphi Destanı” adlı çalışmasıdır. Gerçekten de bir dönemi, Türkiye kültür karşı-devrimini noktalayacak netlikte bir belgedir. Sığ, zavallı, sanatın tüm yüksekliklerinden yoksun. İlk yayınlandığında da sert tartışmalara konu olmuştu. (Bknz. Osman Çutsay, **Entellektüel Şiddetin Eşiğinde**, İstanbul 1993, s. 56-73.) Eleştirilere, Ataol Behramoğlu, “Sanat Emeği” dergisinin yayınlanan son sayısında yanıt vermiş ve bu yanıtını da daha sonra “destan”ın yeni baskılarına eklemişti.

(28) İsmet Özel, İslâmî kanada “intisap ettikten” sonra, örneğin son dönem Millî Gazete yazılarında da, halka karşı görece mesafeli oldu. Şakşakçılıktan ısrarla uzak durdu: *“Acaba seyirciyi sansürsever, okuru beleşçi durumuna sokan nedir? Belki hiç aklınıza gelmemiştir; ama ben size söyleyeyim: Türkiye’de faizcilik kökleşmiş bir ahlâk haline dönüştüğü için böyle oluyor. Sansür var, çünkü kimse faize verdiği meblağın kaynağının araştırılmasına katlanamaz. Beleşçilik var, çünkü zahmetsizce ele geçenden başka hiç bir şey, hiç bir değer el üstünde tutulmuyor. Faizci ahlâk anlayışının bu yönde kazandığı akıntı hızını bilhassa 12 Eylül 1980 darbesinden sonra artırmıştır. Düşündürücü ve can sıkıntısı veren husus odur ki, onbeş yıldır bir ters akıntı emaresi görülüyor.”* (İsmet Özel, “Sansürsever Seyirci, Beleşçi Okur”, **Millî Gazete** (Avrupa baskısı), 22-23 Temmuz 1995, s. 4) Bunlar müslümanlara yönelik çok ağır lâflar ve elbette bir “mesafe”ye işaret ediyor.

(29) Ataol Behramoğlu'nun en solcu olduğunu ilân etmeye çalıştığı dönemlerde, 1975-1980, sıradan bir ıslahatçı kadar bile tutarlı olamadığını belirtmek gerek. CHP-DİSK rüzgârı aklını başından almıştı. 30’lu yaşlarından itibaren hep pembe “demokrasi” kayığında ve kapitalizm denizinde kaldı. İsmet Özel’in de, belki yeşil bir kayıkla ama, aynı denizde kaldığı, bütün farklı vurgularına rağmen söylenmelidir. Hangi yazısında ve nerede Marksizme vurmaya çalışsa olağanüstü bayağı bir mahalle bakkalının “dehâsı”, yani cehaleti, sırtıveriyor. Yazılarından bir örnek: *“Sınıf çatışmasını tarihin motoru sayan marksist anlayış daha insan toplumlarının başlangıç döneminde cereyan ettiğini varsayılan iş bölümünü de ‘yabancılaşma’nın ilk adımı olarak görür. Marksistlere göre bütün insanlık şakulî yani dikey değil, ufki yani yatay olarak bölünmüştür. Her farklı toplumda bu bölünme geçerlidir. Doğu Berlin’de bir duvar yazısı hatırlıyorum: Hudut çizgisi milletlerin arasından değil aşağısı ile yukarısı arasından geçer. (...) Sömürülen/sömüren, ezen/ezilen bölünmesine dayalı toplum anlayışına parlak veya utopik bir gelecek adına muhtaç idiler. Güya bütün aşağıdakiler birleşip bütün yukardakilere cephe alacaktı. Sonunda altı üstü olmayan bir dünya toplumuna kavuşulacaktı. Bu ham hayal söndü gitti ama, giderken ardında bir*

"pürüz bıraktı." (İsmet Özel, "Bölünmüş Toplum, Parçalanmış Millet", **Millî Gazete** (Avrupa baskısı), 18 Ağustos 1995) Buraya almadığımız Almanca cümlelerin imlâ yanlışlarını düzeltmenin bir anlamı yok. Sadece tercümede "milletler" değil "halklar" sözcüğünü kullanmanın daha doğru olacağını belirtmekle yetinelim. Demokratik Almanya sosyalist bir ülkeydi ve o nedenle genelde burjuvazinin malı sayılan metafizik ve yanıltıcı "millet" değil, somut bir topluluk olarak "halk" kavramı kullanılırdı sokak afişlerinde. Zaten Federal Almanya ile Demokratik Alman Cumhuriyeti'ndeki Almancalar zaman içinde farklılaşmış, birbirlerinden uzaklaşmıştı. Bu jargonun farkında olup olmaması da önemli değil Özel'in. Önemli olan, yer yer güzel bir kafanın Marksizme "giydirdikçe" nasıl bayağılaşabildiği, bir cami imamı kafasıyla nasıl "tarihi çözümleyiverdiği" Bu "ham hayal", yani altı ve üstü olmayan bir dünya, insanlığın yegâne ütopyasıdır. Ama İsmet Özel için insanlığın altı ve üstü hep olacaktır. İmam ya da rahip ve cemaati hep olacaktır. Kendi İslâm toplumunda, yeşile boyanmış o kapitalizmde, böyle sloganları (ham hayal?) değil duvarlara yazmak, aklından bile geçiremeyeceğini iyi bilir. Ama şudur: Ne Ataul Behramoğlu, ne de Murat Belge, İsmet'i bugün bulunduğu yerde yalnız bırakıyorlar. Reel sosyalizm tecrübesi üçünün de cahilliğine ya da akıl sınırlarına sığmayacak kadar geniş ve zengindi. Şimdi 70 yılın külü bile boğuyor bunları. Reel bir denemeydi. Ancak hepsinden önemlisi, İsmet Özel'in Halkın Dostları dönemindeki "hızlı" arkadaşlarıyla bugün sosyalizm deneyimine bakışta aynı noktada olmasıdır. Bunların hepsi, bu cahillerin hepsi, reel sosyalizmi duvar yazıları, peçete beyinli-satılık "dissident"leri, saçmasapan geçit resimleri ve ahmak bazı bürokratların cehaletiyle tanırılar. Öyle görmek istedikleri için, öyle görürler: Kapitalizme aşk!

(30) Anlaşılan kimse "günahsız" değil. Biz de. Sonunda Sencer Divitçioğlu'na döndük. Prof. Divitçioğlu 60'larda Marx'lı kitaplar yazar, bunları şimdi kendisinin de anlamadığı denklemlerle doldurur, sonra da "Kimse okumuyor yahu" diye söylenerek kendi keşfettiği yanlışlarını düzeltir, fikir falan değiştirirdi. Neyse, biraz da ona benziyor ama, 1987'deki bir yazıdan hareketle böyle umutsuz bir çabaya kendi tarihimizden de örnek bulabiliyoruz. ("Sınıfa Şiir 'Küstahlığı'", **Entellektüel Şiddetin Eşiğinde**, ibid., s. 164-170) 1980'lerde sosyalist siyaset ve sanat arasında ileriye dönük bir bulaşmanın mümkün olduğu yanlışsamasına bir başka örnek de Edebiyat Dostları dergisidir. Ancak adı geçen yazıda ve dergide, bugünkü bakış ve çözümleme noktamı besleyen bazı cüretli çıkışlar da yok değildi. Yani bugün bu tezlerin o pratiklerden olumlu olarak da beslendiği söylenebilir, hattâ söylenmelidir.

(31) Bu, örnekleri ciltler dolduracak kadar acımasız ve çok kullanılan silâh uzun bir süredir Yalçın Küçük için gündemde. Unutturulma, bellek ve gündemden silme kampanyasının önüne başka adımlarla geçmeye çalışan Küçük, kişisel

özellikle bu kampanyayı besliyor ve bunun da pek farkında değil: Öğrencisi yok. Ancak bunun son tahlilde ve tarih için çok önemli bir eksiklik olduğu da söylenemez.

(32) Murat Belge, **Marksist Estetik**, İstanbul 1989. Bu kitap doçentlik tezi olarak ve Türkçe'yi içerdiği iddialardan hareketle aşağılayan bir özettir. Böyle kitaplarla insan olsa olsa Ahmet Mithat Efendi olur gerçekten de...

(33) Eser Gürson'un henüz yolun başındayken bile yazdıkları, örneğin 1964 yılında **Dönem** dergisinde, derhal farklı bir kaleme dikkat çekiyordu. Varoluşçuluğun moda olduğu, Demir Özlü'nün de kendisini öyle saydığı yıllarda: *"Ne var ki Özlü, sırtını dört başı çevrik bir hazır düşünce, bir kuramsal yalınlatılığa dayayarak, daha işin başlangıcında sanatçı gücünü sınırlamıştır. Evet, önce kuramsal varoluşçuluğun çizdiği ortak bir "hiçlik evreni, bunalan birey, tedirgin yaşama" üçleminin doğurduğu eşitlik sakıncası (ki düşüünün organik yapı sorunudur); giderek kurama uygunluk kaygusuyla somut yaşamı hiçe saymak; işte Özlü'yü Sartre başarısına tutsak eden nedenler. (...) Bundan sonra gerçekten kendinin olan öyküleriyle, kurama boyun eğmekten kurtulup, kendi ulusumuzu dile getiren bir çalışma dileyelim Özlü'den. Sanatın ereği de bu değil mi?"* (Eser Gürson, "Soluma", **Dönem**, Nr. 5 (Şubat 1964), s. 6) Yine Gürson'un, bir başka yazısından Namık Kemal'in sözleri üzerine saptaması: *"Bu aşırı sözleri küçümsememek gerekir. Çünkü her yenilik, eskiyi yıkma tutkusuyla gelir. (...) Ama yıkılan eskinin yerini alan yeninin gerçekte evresel zincirin son halkası olduğunu unutmamak gerekir."* (**Dönem**, Nr. 3 (Aralık 1963), s. 8) Ve bir de artık çok satışlı gazete "sermuharir"lerinin ilâhı olduğu ölümüyle ayyuka çıkan Bilge Karasu'nun ilk kitabı **"Troya'da Ölüm Vardı"** üzerine, henüz yirmilerini süren bir genç adamın yaptığı çözümleme, tabuların üzerine, kendini saklamadan atlayabilecek bir ataklığı müjdeliyordu: *"Buraya değin Karasu'nun yüzeyden çözümlemeye çalıştığımız kişi ilişkilerinin, şimdi hangi kaynaktan çıktıklarını görelim. Perde arkasından ilişkileri yöneten gize ışık tutalım. Bu giz kişilerde içten içe kaynayan "cinsel sorunlar"dır. Karasu'nun cinsel sorunlar üzerine değişmeyen bir saplantısı var. Önce bu saplantıyı tanımlayalım, giderek bu saplantının kişiler ve ilişkiler üzerindeki edimli etkilerini bulalım. (...) Örneğin: "Bütün kadınlar gibi canı yanmıyordu, sevilirken bile." (s. 147) Sadist bir kişilik belirtir gibi görünen bu tümce, gerçekte "kadından tiksinti" (mizojoni) denilen bir cinsel patoloji sorunudur. Bir çeşit cinsel sapıklıktır. "Kadından tiksinti" sayrılığının kökleri çocukluk günlerine iniyor, bilinçaltına dayanıyor. "Kavruk"da Meryem'in iğrenç serüveni ve yanık görünümü, giderek kadından tiksindenmenin, bir çeşit anadan dahi kaçışın ilk kaynağı oluyor. (...) Tek bir anlayışı sürdürüşüne karşın, bu anlayışın övgü ve yergisini yapmadan ruhsal devinimlerini saptaması ile, "sav"cı yazar durumuna düşmüyor Karasu. Savın tekdüzeliğinden kurtulmakla birlik, bu kez kendini yinelemenin tekdüzeliğine düşüyor. (...) Yapıtın "bilinçaltı ilişkileri"*

değişimiz ilk yarısında çocuğun doğayla, ailesiyle ve dostlarıyla olan ilişkileri içiçe işlenerek, söz konusu ettiğimiz ayrıntı olanaklarına varılıyor. (...) Yapıtın ikinci yarısında Karasu'nun, temelini birinci yarıda attığı cinsel sayrılıkların üzerine direngen bir ruhçözümücü kimliği ile eğilişi ve bu sayrılıklara derin kuyular boyunca inmeye çalışması, bir öyküsel kısır döngünün nedeni oluyor. (...) Kendini yineleyişine karşın elde edebildiği ruhçözümücü başarısını kalıplaşmış kuramlarla, donmuş varsayımlarla, ve bilimsel tümcelerle sağlamıyorsa da, değişmeyen saplantısı ve aşırı ruhçözüm düşkünlüğü yüzünden, örneğin birinci yarıya değişik bir çeşni veren güzelim Sarıkum motiflerini yitirdiği gibi, öykülerine soluk aldıracak ayrıntı sıkıntısına da düşüyor. (...) Kişilerin toplumsal yerini belirtiş ve bundan elden geldiğince yararlanış, yazar için iyi bir not. Bunun tersi, öyküleri boşlukta dayanaksız bırakabilirdi. Karasu'nun en büyük başarısı kişi ruhunu çözümlemeye yakışır üslûbunda. İlk öykünün ("Doğum") anlatımını, gözönüne alarak daha önce yaptığını sandığımız yazış denemeleriyle kazandığı üslûbunu, bu yapıtıyla geliştiriyor ve bir "Karasu üslûbu"na varıyor. Bu başarıyı da isimleri, sıfatları ve isimden yaptığı sıfatları üstüste bindirerek yığma bir dille sağlıyor. Bu yüzden türkçenin dar olanaklarını en iyi zorlayanlardan biri olarak göstereceğiz Karasu'yu. (...) Ülkemiz öykücülüğü içinde yeni, özgün ve başarılı." (Dönem, Nr. 2 (Kasım 1963), s. 6-7)

Gürson, Yeditepe dergisinin Eylül, Ekim 1963 sayılarında Bonn Üniversitesi'nden bir Alman profesör Otto Spies'in bir denemesine yanıt veriyor: "Bir yabancısıdır Spies. Edebiyatımız üzerine bildiği kadarıyla bir genellemeye varması beklenebilir. Bu arada istemeden yanlış yargılara düşebilir. Önemli olan Otto Spies'in yanlışlarından çok, ona edebiyatımız üzerine acı yargılar verme olanağı hazırlayan "Yıllık Editörü"nü sorumluluğudur. Edebiyat dergilerini kaplayan özentî şiir ve öykülere karşı çıkarken, görüyoruz ki bu başarısız özentiler betiklerde, hem de bir ulusu "temsîl" eden bir görünümde toplanıyorlar. Editör(ler) diyecekler ki: "Gençleri yüreklendiriyoruz." Biz diyeceğiz: "İyi ama, edebiyatı soysuzlaştırmayın. Sonra yüklendiğiniz suçun altından nasıl kalkabilirsiniz?" (Dönem, Nr. 4 (Ocak 1964), s. 8) Bu vurgu, "Burası bizden sorulur" inadına ve dışarıya değil içeriye öncelik tanıma yaklaşımına da güzel bir örnek sayılmalıdır.

(34) Ataol da İsmet'in bu yapısını yakalamıştı: "Sen hep kendi kafasındaki kendi şiirini düşünen bir şairsin. Kulakların kendi sesinle öyle dolu ki, başka sesleri duymuyorsun pek." (s. 135) Bu vurgu, bu ses, İsmet'in hayat macerasında hep kulaklarında kaldı, hattâ bu vurguyu kendisiyle ilgili olarak söylediği de vâkidir. Ataol, şiiri bilmiyor değildi, biliyordu, İsmet de biliyordu. Ama bu bilgidен şiir çıkması için, kalemlerden birinde İsmet, çıkmaması için de Ataol yazması gerekiyordu. Ataol'un trajedisi ne kadar da Salieri'yi andırıyor?... Oysa buna hiç üzülmemek gerekirdi.

(35) Kimbilir, belki de etnik kökenleri nedeniyle iki ismi bir kenara ayırmak mümkün ve onlar da zaten artık “genç” değil: Murathan Mungan ve Yılmaz Odabaşı belli bir düzeyin üzerinde şiire oturmuş iki isimdir. Murathan hep iyi bir tüccardı ve erken “üne kavuştu”, bunu da istiyordu. Ancak üne kavuştuktan sonra siyaseten daha da güzelleştiği belirtilmelidir. Yılmaz ise siyasî acıları, bedelleri ilk gençliğinden itibaren gözünü kırpmadan örtünebilen adamdı. Biri şiirde (Yılmaz Odabaşı), diğeri de siyasal tavır almakta (Murathan Mungan) olgunluğa geç ulaştılar. Özellikle Yılmaz, 90'lardaki her şiirinde bir basamak daha yukarı çıkabilirdi. Ama bu bandın siyasette tersinden işlediğini belirtme hakkımızı da kullanmış olalım.

(36) Aslında o dönemde SBKP politikalarına yakınlığı öne çıkmaya başlayan Ataol'un, Milli Demokratik Devrim (MDD) üzerinden maoculuğa göz kırpmaya başlayan İsmet ile ilişkileri, bir başka düzlemde SSCB ve Çin, ya da SBKP-ÇKP ilişkilerini andırmıyor da değildir. 1949'da Çin'deki devrim en başta dönemin Sovyet kadrolarını “boş yakalamıştı” Stalin, Çin'de bir devrime ihtimal vermediklerini, hatalı olduklarını açıkça söylemişti. Herhalde sonra bu eksikliğini telâfi etmiştir. Maocu gelenekteki Stalin sevgisi ve ısrarının böyle bir arka planı da var. İlerleyen zaman içinde ilk sosyalist ülkenin politik kadroları büyük bir rehabet ve ahmaklığa varan bir adamsendecilikle Çin'deki umulmadık işler çıkaran eğilimin burnunu sürtmeye çalıştı. Çin, belki köylü, ama farklı ve zengin dünyasıyla her sınıra boyun eğemeyecek kadar da büyük bir tarihten çıkıyordu. Moskova bunu hiç anlayamadı. Stalin'in ölümü, onun anlayıp anlayamadığı ya da ne kadar anlayabildiği sorusunun yanıtını açık bıraktırıyor. Ama bizim analogimizde Ataol, Moskova'dır ve İsmet de, Pekin. Birincinin her türlü yaratıcılıktan uzaklaşan, düz kafası, yeni gelenin işlek zekâsını, saklı yeteneklerini zaptedemiyordu. Mücadele, yeni gelenin (Pekin veya İsmet Özel) olağanüstü çocukluklar, saçmalıklar ve ihanetlere kaymasını kolaylaştırdı. Zavallı Ataol, zavallı Moskova, ne yazık ki, sosyalizme düşman bir tavra koşan “Pekin ördeğinin” birinci derecede sorumluluğunu üstlenmek durumunda kaldılar. Kaba hatlarıyla doğru çizgide olması, SBKP'nin içten içe eriyen, çürüyen bir bataklığa dönüşmesini engelleyemedi. Yeltsin veya Gorbaçov'u Ataol yarattı. Ataol'un kendi şairleri, siyasî ve tarihî bir tercümeyle, Gorbaçov veya Yeltsin oluverdiler. Karşısı ise bu donmuş kafalara duyduğu tepkiyle İslâmî kanada kadar kaçtı. İsmet en fazla ÇKP'dir: *“Çin metinlerini hızla okuyorum. İdeolojilerini daha gerçekçi, daha devrimci buluyorum. Bunun Türkiye'deki en gerçekçi izdüşümüne de yakınlığım artıyor.”* (s 126)

(37) Georg Lukacs'ın tezidir: *“Ohne Aufdecken der Vergangenheit ist das Entdecken der Gegenwart unmöglich.”* (Geçmişin üzerindeki örtüyü kaldırmaksızın şimdiki zamanın keşfi imkânsızdır.) Bu “doğru”nun altını bugün herkes imzalar. İsmet Özel, Ataol Behramoğlu, Murat Belge, Enis Batur ve hattâ

Yalçın Küçük de... Herhalde... Sağ ve sol bu konuda hemfikirdir. Ama yapılması gereken, bu tür kolay ve kolaycı belirlemeleri bir biçimde kuşkuyla karşılamaktır. Lukacs'ın bu cümlesine itiraz zamanıdır. Yukarıda sözünü ettiğimiz gerekçeyle: Işığın (hangi ışığın?) bu tarzla geçmişe tutulup araştırılması, pek birşey kazandırmaz... Doğrusu şu olmalıdır: Şimdiki zamanın üzerindeki örtüyü kaldırmaksızın (1. Aşama), geçmiş keşfetmek (2. Aşama) imkânsızdır. Şimdiki zamanın üzerindeki örtüyü kaldırmak ise herhalde Frankfurt Okulu, Yapısalcılık, postmodernist "tezler" vs. girişimlerden sonra en azından çok kolay değildir. Ama gerekliliktir. Yani, şimdiki zamanı anlamak için, geçmiş (tarih ve tarihçiler) kilit bir rol oynayamaz. Ama geçmiş anlayabilmek için şimdiki zaman kilit bir rol oynar. Vazgeçilmezlik, yaşadığımız maddî çerçevede yatıyor. Çünkü geçmişin üzerindeki örtünün adı "şimdiki zaman"dır. Böyle bir yaklaşım, bir gerici okul olarak tarihçilik mesleğinin temellerini sarsacaktır. Ancak, şöyle ya da böyle, Lukacs ve diğerleri, yaşayanlardan sözediyorum, bugün bu tür bir ihtiyaç içinde değiller, olmamaları da gerekir. Bu konuda Türk edebiyat âlemi tam bir karanlığı yaşamaktadır. Sadece yine Yordam'daki denemeler, 1960'larda ve örneğin Divan Edebiyatı'na yöneltiler, çözümlemeler için ama bugün aşkına, bu inatla bakma çabaları olarak az sayıda örnek arasında sayılabilir. (Eklenmeli ve bu ek, bir görev kabul edilmelidir: Yukarıdaki isimler arasında Yalçın Küçük'e özel bir ihtimamla yaklaşılması gerekir. Bu satırlar kaleme alındıktan bir yılı aşkın bir süre sonra Yalçın Küçük şunları da yazdı: "Bana göre sadece geçmiş bakmak ve sadece geçmişle bugünü anlamak gericiliktir. Ben çok zaman bugünden bakarak, geçmiş anlamaya çalışıyorum ve anladıklarımı kavram haline getirip yarına ışık olarak kullanmaya çalışıyorum." [Özgür Politika, 4.10.1996] Herhalde benim sağda solda pek dağınık ve her türlü dikkatten uzak kalmış yazılarımı okuduğu için değil. Böyle bir dinamizm onun teorik bakışına içkindir de ondan aramızdaki bu paralellik.)

(38) *"Düşündükçe hâlâ şaşıyorum. Kendisi bile heceleyle heceleyle okuyabilen, elinde tek ders kitabı, sıradan bir alfabesi bile bulunmayan bu adam böylesine büyük bir işin nasıl altından kalkabilirdi. (...) Duyuşen bildiği gibi, uygun gördüğü gibi okutuyordu bizi. (...) Alfabeği iyi kötü öğrenince, ilk olarak ana, baba kelimelerini yazmadan Lenin diye yazdık. Duyuşen gelecek yıl 'devrim' kelimesinin nasıl yazılacağını öğreteceğine söz verdi. (...) Öğretmenimizin yüce önder için anlattıklarının halk arasında uydurulmuş efsaneler olduğunu şimdi anlıyorum ama o zamanlar bunların gerçek olduğundan kuşku duymuyorduk."* (Cengiz Aytmatov, **İlk Öğretmen**, İstanbul 1973, s. 26-27) Bugün Ataol'un da İsmet'in de kendi çaplarında birer Aytmatov oldukları söylenebilir. Ama dün, yani 30 yıl önce, her iki genç de, Duyuşen kadar saygıya lâyık, sevgi dolu ve fedakârdılar. ("Gerçekçi", 12 Eylül zindanlarında işkence altında soldan yüzgeri eden tövbekârlar için de kullanılan tarihsel bir kavramdır.)

(39) Ama bu, sadece okuryazar takımının mı düştüğü bir çaresizlik kuyusu idi? Böylesi bir acıyı, Türkiye'den kopup Avrupa'ya gelen işçiler, katmerli olarak yaşamadılar mı?

(40) Bir bütün olarak edebiyatta ve geleneksel siyasetin sınırları içinde “Kötü para, iyi parayı mutlaka kovuyor”. Edebiyat ve geleneksel siyasetin sınırları içinde bu kaderden kaçmak mümkün değil. Bu, bir gerekliliktir hattâ.

(41) Bir başka yerde ilk işaretleri verildi, ilerde ayrıntılı bir çalışmayla okur önüne çıkılacak. Ancak geçerken bir köprü tanımı verilebilir: Somut insan gelişir ve sosyalist olur; sosyalist de gelişir ve aydın olur. Bilgiyi uygulamaya sokan, yani sadece taşıyan her insan aydın değildir. Teknokrattır. Sosyalizmsiz sadece teknokrat olunur. Teknokratsia, sosyalizmden soyunmuş bilgi hamallarının oluşturduğu bir zümredir. Bir cemaat ya da. Bilgiyi, sınıfların ortadan kalktığı bir toplumsal aşama için ve silâh olarak kullananlar ise intelligentsia'yı oluştururlar. Teknokratsia'nın baş düşmanı bu nedenle sosyalizmdir.

(42) Ancak örneğin geleneksel siyasette, özellikle de İslâmî siyaset cephesinde, böyle bir “tenâkuz” söz konusu değildir. Şiir müslümanların müdahale şansını artırıyor, yeni alanlar açıyor ve tersi, İslâmî hareket şiire yeni olanaklar tanıyor. Metafizik, ortak bir payda olarak bu kanatta ihtiyacını duyduğu bir bütünsel insan (müslüman) yaratırken, sosyalizmde kaçınılmaz olarak, inceldikçe, yazıcı ve okuyucu düzeyinde şizofrenler üretiyor.

**1960'larda Şairin Genç
Bir Adam Olarak Portresi**
İsmet Özel & Atıol Behramoğlu

30 yıl öncesinin ele avuca sığmaz bu iki genç ve devrimci şairinden geriye ne kaldı? İsmet Özel ve Atıol Behramoğlu, bir karşıtlığın mı, yoksa bir beraberliğin mi içindedir? İki isim arasında, birinin islam, diğerrinin demokrasi dininin altını çizerek siyaset ve sanat önermesi dışında, pek öyle sanıldığı kadar da büyük farklar yoktur. İkisi de eski toplumun malı ve hizmetkârıdır. İsmet ve Atıol, 1960'ların bu iki duyarlı genci, aslında bugün trajik bir beraberliği sürdürüyor. İsmet Özel'in zaman zaman şiirin doruklarındaki gezintisiyle Atıol Behramoğlu'nun şiirsizliğe mahkumiyeti, sadece sıradan bir sonuçtur. Edebiyat, insanı eski topluma yapıştırıyor.